

הקדמה

ראיתי לבאר ולספר קצת מעט מזער מקדשת הנהגת רבנו הקדוש והנורא זכרונו לברכה מיום שעמד על-דעתו עד היום שנסתלק בשלום, קצת מה ששמעתי מפיו הקדוש בעצמו, וקצת מאנשים אחרים שהכירו אותו מעודו, וקצת מה שראינו בעינינו.

ואם אמנם ידעתי גם-ידעתי כי רבים יהיו אשר לא יאמינו בדברים האלה, כי רבים קמו עליו, עם-פל-זה לא יכלתי להתאפק מעצם הפצרת ותשוקת אנשים רבים וכן שלמים אשר הפצירו עד-בזו להדפיס קצת מזה. גם סעפי ישיבוניי וכליותי יעצוני, כי הלא על-כל-פנים הנהגות המבארים פאן הם הנהגות קדושות וטובות מאד, אשרי שיאחז בהם, וראויים לחוקקם על-ספר הנהגות פאלו, יהיה העושה מי שעשאן, על-כל-פנים הנהגות הללו הם טובים וקדושים מאד, ואיככה אוכל למנע הטוב מהלכים בתמים אשר נפשם אותה למצא בספר דרכים ישרים הללו. וגם האמת עד לעצמו, ומי שיביט בעין האמת בספרי רבנו זכרונו לברכה יבין בעצמו כי דברים פאלו אי אפשר להשיג כלל בשכל אנושי, כי אם לקדוש וטהור בקדשה וטהרה יתרה כמותו. ואי אפשר להאריך בזה, כי הם אף למותר, פדרך שאמרים העולם: או שלא יועיל - או שהם שלא לצורך. על-פן לפי הלה אחת הנה ואחת הנה בענין זה, ואמרתי ויהי מה ארצה דברי אלה למען ידעו דור אחרון, יקמו ויספרו לבניהם, וממנו יראו וכן יעשו, לילה בנתיבות הללו ולדרך בעקבותיו.

מקורות והערות

א. היינו מחשבותי ישיבוני. עפ"י לשון הכתוב באיוב (פרק כ' פסוק ב.). ב. וכליותי יעצוני, ע"ש הכליות יועצות (מסכת ברכות דף ס"א עמוד א.).

כי זאת אין צריך לפני, שהנהגות כאלו הם הנהגות קדושות ויקרות, וכל-אחד ואחד יכול להתקרב להשם יתברך על-ידי הנהגות כאלו, כי הם דברים השווים לכל-נפש, כקטן כגדול; ואפלו הפחות שבשראל, אם ירצה לחוס על-חיי וליחשב על-תכליתו הנצחי וירגיל עצמו ללכת בנתיבות ובדרכים הללו המבארים פה - בודאי יזכה לחיי עולם, ויוכל לבוא למעלות גבהות וקדושות פחד מבני עליה אם יהיה חזק בדעתו לאחז דרכו הטוב תמיד פיתד חזק בל-ימוט, ככל המבאר פה לקמן.

אף זאת לדעת, כי כל המבאר פה אינו אפלו כטפה מן-הים הגדול מעצם קדשתו והפלטת מעלתו העולה למעלה למעלה, במקום שאין יד שכל אנושי שולטת שם. וגם אין רצוננו לבאר קצת מופתים נוראים שראינו ממנו, כי אין אנו עוסקים לספר בשבחיו הקדושים, כי אם מה שנגע ליראת השם אמרתי אף יראו אותם הדברים יקחו מוסרי. כי כל האנשים הראים דברים הללו בכתב אצלנו כלם יודו וישבחו ויפארו אותם, ונגע בלבם התעוררות גדול להשם יתברך, וכלם מבקשים ומפצירים בי להביאם לדפוס; העתירו עלי דבריהם עד שהכרחתי למלאת רצונם.

והשם יתברך ירחם עלינו שגזקה לילך בדרכי אבותינו אשר עשו באימה וביראה רצון קונם, עד-יבנה ציון וירושלים וישובו ישראל אל-ארבותיהם פיונים, במהרה בימינו אמן.

ג. כלומר: אין צורך להסביר. ד. עפ"י לשון הכתוב בצפניה פרק ג' פסוק ו'. ה. עפ"י לשון הכתוב בישעיהו פרק ס' פסוק ח'.

שבחי הר"ן

א

בהיותו בימי קטנותו בא על-דעתו לפרש מהעולם, ורצה לשבר תאות אכילה. אף עדין היה בשכל קטן, ונדמה לו שזה אי אפשר, שיניח מאכילתו כפי מה שהיה רגיל לאכל בפקר ובצחרים וכו'; על-פן ישב עצמו שיהיה בולע כל מה שיאכל, דהינו שלא יהיה לו עס מה שיאכל, רק יבלע כמות שהוא, כדי שלא ירגיש שום טעם באכילתו. ועשה כן, ועלה נפחות בצוארו (שב'שון אשכנז קורין 'גישוואלין'). ואמר שהיה אז רק בן ששה שנים; והנהגה זו שמעתי לדבר גדול מצדיק גדול מאד מאד שנהג כן, שהיה בולע אכילתו בלי לעיסה, אף הוא זכרונו לברכה נהג כן בהיותו בן ששה שנים.

ב

גם בהיותו יושב לפני רבו ללמד בימי קטנותו היה רוצה תמיד לקיים "שויתי ה' לנגדי תמיד", והיה מתיגע לציר נגד עיניו שם הויה ברוף הוא; ומחמת שהיתה מחשבתו טרודה בזה לא היה יודע מה שלומד, והיה רבו פועם עליו. ואף-על-פי-כן כל ימי ילדותו היה עשה עניני מעשה נערוה הרבה מאד, דהינו עניני שחוק וקפיצות וטיול (שב'שון אשכנז קורין 'פאר שייט'), והיה רגיל בזה מאד.

מקורות והערות

ו. תהלים פרק ט"ז פסוק ח', וכמו שכתוב בשולחן ערוך אורח חיים סימן א' "שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים וכו'". וכתב שם ב"באר היטב" אות ג': "שיציר שם הוי"ה תמיד נגד עיניו וכו'".

ג

אחר-כך נתגדל יותר, וכשנעשה בר-מצוה קרא אותו דודו הרב הקדוש מורנו הרב אפרים זכר צדיק לברכה, אב-בית-דין דקהלת-קדש סידילקוב, ואמר לו הפסוק "אני היום ילדתיך" (פי זה נאמר על היום שהאדם נעשה בר-מצוה כמוכא בספרים), ואמר לו קצת מעט דברי מוסר; והיה יקר בעיניו מאד מאד כמוצא ש"ל רבי. אחר-כך נכנס לחפ"ה, ותקף ביציאתו מן-החפה היה מתלהב מאד ומתגעגע מאד לעבודת השם יתברך, ונכנס בעבודת השם מיום אל-יום.

ד

גם בימי קטנותו התחיל להתמיד מאד מאד בלמודו. והיה משלם להמלמד מפיו שלשה גדולים בעד כל דף גמרא שהיה לומד עמו; מלבד השכר-למוד שהיה אביו משלם להמלמד, היה הוא בעצמו זכרונו לברכה נותן להמלמד משלו שלשה גדולים בעד כל דף ודף, כדי שהמלמד יכריח עצמו ללמד עמו הרבה דפין גמרא בכל יום. וכן היה, שהיה המלמד לומד עמו כמה וכמה דפין בכל-יום ויום, והוא היה משלם לו כנ"ל שלשה גדולים בעד כל דף ודף מלבד השכר-למוד.

ה

וכן היה נכנס בעבודת השם, וכל עבודתו היה בהצנע גדול מאד מאד, עד שלא ידע שום אדם ממנו כלל, כי היה סתום וגנוז מאד, וכל עבודתו היה בסתר ובהצנע גדול. ועקר עבודתו בתחלה היה בפשיטות גדול, בלי

מקורות והערות

ז. עיין בנספח בסוף הספר אות א'. ח. עיין בנספח בסוף הספר אות ב'. ט. תהלים פרק ב' פסוק ז'. י. זוהר ח"ב דף צ"ח: "כד מטא דוד לתליסר שנין, וזכה בהווא יומא דעאל לארביסר, כדין כתיב (תהלים פרק ב' פסוק ז') ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך". ב. תהלים פרק קי"ט פסוק קס"ב. ל. רבינו נשא את סאשע בת ר' אפרים מאוסיאטין. החופה התקיימה לא הרחק משם במדודיבקה. מ. סוג מטבע הנקרא 'גראשין' - שהיו מטבעות גדולים ורחבים ולכן היהודים קראו להם 'גדולים'.

שום חכמות כָּלֵל, רק בפשיטות גמור. וְכֵן דָּבָר וְדָבָר שֶׁעָשָׂה - הַכֵּל הָיָה בִּיגִיעָה גְדוּלָה וּבְכֹחַ גְּדוּל וּבְמִסִּירוֹת נִפְשִׁי, וְלֹא הָיָה לוֹ שׁוּם דָּבָר-עֲבוּדָה שָׁבָא לוֹ בְּנִקְלָל, רק כִּלְ-דָּבָר וְדָבָר בָּא לוֹ בִּיגִיעָה גְדוּלָה מְאֹד, שֶׁהָיָה מִיַּגַּע עֲצָמוֹ כְּמָה זְמַנִּים בְּשִׁבִיל כִּלְ-דָּבָר וְדָבָר מֵעֲבוּדַת הַשֵּׁם.

וְהָיָה לוֹ כְּמָה וְכְמָה עֲלִיּוֹת וִירִידוֹת, אֲלֵפִים וּרְכָבוֹת, עַד אֵין שְׁעוֹר וְעָרָף. וְהָיָה קָשָׁה וְכָבֵד עָלָיו מְאֹד מְאֹד לְהִתְחִיל לְכַנֵּס בְּעֲבוּדַת הַשֵּׁם, לְקַבֵּל עָלָיו עַל עֲבוּדָתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהָיָה רָגִיל לְהִתְחִיל אֵיזָה יָמִים לְעֶסֶק בְּעֲבוּדַת הַשֵּׁם, וְאַחֲרֵי-כֵן נִפְל מְזָה; וְחֹזֵר וְהִתְחִיל, וְחֹזֵר וְנִפְל. וְכֵן הָיָה כְּמָה וְכְמָה פְּעָמִים, עַד שֶׁפָּעַם אֶחָד נִתְחַזַּק אֲצֵלוֹ שֶׁיְהִיָּה חֲזַק מְאֹד שִׁיאֲחֹז בְּעֲבוּדַת הַשֵּׁם לְעוֹלָם וְלֹא יִסְתַּכֵּל עַל שׁוּם דָּבָר בְּעוֹלָם; וּמֵאֵז וְהִלָּאָה נִתְחַזַּק לְבוֹ בַּה'. וְאַף-עַל-פִּי-כֵן גַּם אַחֲרֵי-כֵן הָיָה לוֹ תָּמִיד עֲלִיּוֹת וִירִידוֹת הַרְבֵּה מְאֹד מְאֹד, רק שְׁאַחֲרֵי-כֵן הָיָה חֲזַק שְׁלֹא יִנִּיחַ עֲבוּדָתוֹ יִתְבָּרַךְ לְעוֹלָם, אַף-עַל-פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יְרִידָה לְפַעְמִים, אַף-עַל-פִּי-כֵן יְהִיָּה מִתְחַזַּק עֲצָמוֹ בְּעֲבוּדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּכֹל מָה שִׁיוֹכֵל.

ו

וְהָיָה רָגִיל לְהִתְחִיל בְּכֹל-פַּעַם מִחֲדָשׁ, דֶּהֱיִנּוּ כְּשֶׁנִּפְל מִמְדַּרְגָּתוֹ לְפַעְמִים לֹא הָיָה מִיָּאֵשׁ עֲצָמוֹ בְּשִׁבִיל זֶה, רק אָמַר שֶׁיִּתְחִיל מִחֲדָשׁ כְּאִלּוּ לֹא הִתְחִיל עֲדִין כָּלֵל לְכַנֵּס בְּעֲבוּדָתוֹ יִתְבָּרַךְ, רק עֲתָה הוּא מִתְחִיל מִחֲדָשׁ; וְכֵן בְּכֹל-פַּעַם וּפַעַם תָּמִיד הָיָה רָגִיל לְהִתְחִיל מִחֲדָשׁ. וְהָיָה לוֹ כְּמָה הִתְחַלּוֹת בְּיוֹם אֶחָד, שֶׁגַּם בְּיוֹם אֶחָד לְפַעְמִים נִפְל מֵעֲבוּדָתוֹ וְהָיָה מִתְחִיל מִחֲדָשׁ; וְכֵן כְּמָה פְּעָמִים בְּיוֹם אֶחָד.^ג

מקורות והערות

ג. ראה גם חיי מוהר"ן סימן י'. ב. קיבל החלטה חזקה. ע. היה מוחלט וברור לו. פ. עיין שיחות הר"ן סימן מ"ח: "סיפור הרבה מענין גורל היראה והקדושה שהיה לו בילדותו שהיה זריו וקדוש מאד. ואמר שהיה מתחיל כמה פעמים ביום אחד, היינו שהיה מתחיל לחיות איש כשר, שמעתה יעבוד את השם יתברך ואחר כך באותו היום עצמו נפל מזה ונפל לתאות אכילה וכיוצא, וחזר והתחיל באותו היום פעם אחר שמאותו השעה יהיה איש כשר וכו', ונפל וחזר והתחיל מחדש, וכן היה כמה פעמים ביום אחד. וכבר שמענו ממנו כמה פעמים שהיה לו כמה התחלות שבכל פעם התחיל מחדש לעבוד את ה' וכו'".

ז

והיה מתמיד בלמודו מאד, ולמד הרבה מאד ש"ס ופוסקים ותנ"ך ויעין יעקב", וספרי הזהר ותקונים, וכל כתבי האר"י זכרונו לברכה, ושאר ספרים הרבה מאד, וספרי מוסר הרבה מאד; ואמר שכל הספרים-קטנים המדברים ממוסר - כלם היו בבית אביו, ולמד מכלם. גם למד הרבה ראשית חכמה", ואמר בפרוש שלמד את-ספר ראשית חכמה פעמים אין-מספר.

וגדל בקיאותו בכל הספרים כפי מה שראינו בעינינו קצת היה בלי שעור, ובפרט בספרי תנ"ך ויעין יעקב וכל כתבי האר"י וספרי הזהר ותקונים - לא נמצא דגמתו בעולם, כי כל התורה כלה היתה מוכנת לפניו ושגור בפיו כשלחן הערוף ממש, כדבר המנח לפני האדם לפני עיניו, שיכול לקח לעצמו מה שירצה - בן ממש היו כל הספרים הקדושים מוכנים לפני עיני שכלו הקדוש בכל עת שרצה; וקצת מזה יכולים לראות ולהבין בספריו הקדושים.

ח

וספר שכל למודו בא לו ביגיעה גדולה. כי בתחלה היה לומד משניות, ולא היה מבין למודו, והיה בוכה הרבה לפני השם יתברך שפאיר עיניו, והיה בוכה ובל-כף - עד שזכה שיוכל ללמד משניות; וכן אחר-כך למד שאר ספרים, ולא היה מבין גם-כן, והיה בוכה ובל-כף גם-כן הרבה מאד - עד שזכה להבין; וכן בלמוד זהר וכתבי האר"י זכרונו לברכה היה בוכה גם-כן הרבה עד שזכה להבין. ואמר שבתחלה בכל ספר וספר שלמד לא היה מבין בו, והיה קשה לו הרבה, ולא היה יכול לעמוד

מקורות והערות

צ. עיין בנספח בסוף הספר אות ג/. ק. עיין בנספח בסוף הספר אות ד/. ר. עיין בנספח בסוף הספר אות ה/. ש. עיין בנספח בסוף הספר אות ו/. ת. עיין בנספח בסוף הספר אות ז/. א. עיין בנספח בסוף הספר אות ח/.

על-פשוטן של-דברים, והיה לו יסורים גדולים מזה, והיה למודו ביגיעה גדולה; ואף-על-פי-כן למד הרבה מאד, פי היה מחזק עצמו מאד. והפל זכה על-ידי תפלתו ובכיתו כנ"ל.

מ

והיה מתענה הרבה מאד, וכמה פעמים התענה משבת לשבת, והפל בימי נעוריו ממש, קדם היותו בן עשרים שנה. ולפעמים התענה שני פעמים משבת לשבת רצופים זה לזה. ואף-על-פי שהיה ילד שעשועים ומגדל בתפנוק, והיה אדם דקי מאד, אף-על-פי-כן לא היה חס על-עצמו כלל, והתענה וסגף עצמו מאד. והתענה ח"י פעמים משבת לשבת בשנה אחת.

י

אף עקר עבודתו אשר על-ידיה זכה למה שזכה היה רק רבוי התפלות והתחנות והבקשות והרצויים והפיוסים, שהיה רגיל מאד להתפלל ולהתחנן לפניו יתברך והיה מרצה ומפיס אותו יתברך בכמה מיני תחנות ובקשות שזיפהו ברחמי לקרבו לעבודתו יתברך. ועקר מה שהועיל לו היו התפלות שהתפלל בלשון אשכנז, שהיה רגיל מאד ליחד לו איזה מקום שמצא שאין שם בני-אדם, והיה מפרש שיחתו לפני השם יתברך בלשון שמדברים בו, דהינו בלשון אשכנז, והיה מרצה ומפיס אותו יתברך ומבקש ומתחנן לפניו יתברך בכמה וכמה מיני טענות

מקורות והערות

ב. עיין שיחות הר"ן סימן ק"ם: " ...שמעתי מפי האיש ששמש אותו בימי ילדותו בעת שעסק בתעניתים (כמבואר בחשיחות שמקודם), וספר לפני האיש הנ"ל, שפעם אחת התענה רבנו זכרנו לברכה משבת לשבת ובאמצע השבוע ביום רביעי יצא ממונו דם מחוטמו ומשתי עיניו ומשתי אוזניו ומפיו". ג. ירמיהו פרק ל"א פסוק י"ב. ד. עדין. ה. רבי אברהם שטרנהרץ זצ"ל נכד מוהרנ"ת הסביר שהמספר ח"י (שמונה עשרה פעמים בשנה) נובע מהעובדה שבדרך כלל אין בשנה יותר מח"י שבועות שלמים (היינו מיום ראשון עד יום שישי) מבלי שיחול בהם ראש חודש או שאר ימים שאסור להתענות בהם. ו. באידיש, שהיא היתה השפה המדוברת בין היהודים ולכן היה קל להם להתבטא בה.

וְאִמְתְּלֹאוֹתֵי שְׂרָאוֹי לֹא יִתְבָּרַךְ שִׁיקְרָבוּ לְעִבּוֹדָתוֹ, וְהָיָה רְגִיל בְּזֶה מְאֹד מְאֹד, וְהָיָה מְבֻלָּה יָמִים וְשָׁנִים עַל־זֶה. גַּם הָיָה מְטֻמֵּן עֲצָמוֹ" עַל־גְּבִי בֵּית אָבִיו תַּחַת הַגֶּגֶג, שֶׁהָיָה שָׁם כְּמוֹ חֹדֶר בְּמַחְצָה שֶׁל קָנִים שֶׁמְחַזְזִיקִין שָׁם תְּבֵן וּמִסְפּוֹא, וְשָׁם הָיָה מְטֻמֵּן עֲצָמוֹ וְהָיָה אֹמֵר תְּהִלִּים, וְהָיָה צוֹעֵק בְּלַחֲשׁ" לְהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ שִׁיזְכֶּהוּ לְקָרְבוֹ אֵלָיו יִתְבָּרַךְ.

וְהַכֹּלֵל, שֶׁכָּל מִינֵי הַבִּקְשׁוֹת שֶׁבְּעוֹלָם שׁוֹנְמָצָאִים בְּאִיזָה סֵפֶר שֶׁיְהִיָּה הַמְצוּי בִּינֵינוּ, הַכֹּל כְּאֲשֶׁר לְכֹל - לֹא הֵנִיחַ שׁוֹם תַּחֲנֻנָּה וּבִקְשָׁה שֶׁלֹּא אִמְרָה כְּמָה וְכְמָה פְּעָמִים, הֵן תְּהִלִּים וְסֵפֶר 'שְׁעָרֵי צִיּוֹן' וְהַבִּקְשׁוֹת הַנִּדְפָּסִים בְּהַסְדּוּרִים הַגְּדוּלִים וְשָׂאֵר מִינֵי בִקְשׁוֹת וְתַחֲנוּנוֹת, וְאִפְלוּ הַתַּחֲנוּנוֹת הַנִּדְפָּסִים בְּלִשׁוֹן אֲשַׁכְנֹז, כֹּלֵם לֹא הֵנִיחַ מְלֶאמְרָם. וְהָיָה רְגִיל לֹאמֹר כָּל הַתַּחֲנוּנוֹת שֶׁאֲחֵר 'מַעֲמָדוֹת' הַנִּדְפָּסִים אַחֵר כָּל־יוֹם וְיוֹם, וְהוּא הָיָה רְגִיל לֹאמֹר כָּל הַתַּחֲנוּנוֹת כֹּלֵם שֶׁל כָּל הַיָּמִים בְּפַעַם אֶחָד.

גַּם הָיָה רְגִיל לְפַעְמִים לֹאמֹר בְּתְהִלִּים רַק הַפְּסוּקִים הַמְדַבְּרִים מִתַּחֲנוּנוֹת וּבִקְשׁוֹת וְצַעֲקָה לְהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ, וְהָיָה אֹמֵר רַק פְּסוּקִים אֵלָיו, וְהִשְׁאֵר לֹא הָיָה אֹמֵר. וְהָיָה אֹמֵר כָּל הַפְּסוּקִים הָאֵלֶּה מִכֹּל סֵפֶר תְּהִלִּים בְּפַעַם אֶחָד.

וּמִלְבָּד כָּל זֶה הָעֵקֶר הָיָה מֵה שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל מִעֲצָמוֹ, דְּהֵינּוּ מֵה שֶׁהָיָה רְגִיל לְדַבֵּר מִלְבּוֹ לְפָנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּלִשׁוֹן אֲשַׁכְנֹז, שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל וְטוֹעֵן לְפָנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּכַמָּה וְכַמָּה מִינֵי טְעֻנוֹת וְתַחֲנוּנוֹת וּבִקְשׁוֹת שֶׁאֹמֵר מִדַּעְתּוֹ וּמִלְבּוֹ כִּנְ"ל שִׁיזְכֶּהוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְעִבּוֹדָתוֹ; וְזֶהוּ הָעֵקֶר מֵה שֶׁהוֹעִיל לֹא לְזָכוֹת לְמָה שִׁזְכָּה, כִּן שֶׁמַּעֲנוּ מִפִּי הַקְּדוֹשׁ בְּפִרוּשׁ.

מקורות והערות

ז. אמתלה - תירוץ וסיבה משכנעת. ח. מתחבא. ט. עיין שיחות הר"ן סימן ט"ו: "דע, שיכולין לצעוק בקול דממה דקה בצעקה גדולה מאד ולא ישמעו שום אדם כלל, כי אינו מוציא שום קול כלל רק הצעקה היא בקול דממה דקה וזה יוכל כל אדם. דהינו שיצייר במחשבתו הצעקה ויכנס קול הצעקה במחשבה ויצייר בדעתו קול הצעקה ממש עם הנגון כדרך שצועקין, ויכנס בזה עד שיעק ממש בכחונת קול דממה דקה ושום אדם לא ישמע כלל וכו'". י. עיין בנספח בסוף הספר אות ט'. כ. עיין בנספח בסוף הספר אות י'.

יא

וכמה פעמים היה מדבר לפני השם יתברך דברי תחנונות ובקשות מלבדו, ונזדמן לו בתוך דבוריו טענות יפות ותפלות נכונות ומסדרות, והוטבו בעיניו, והיה כותבם אצלו לזכרון למען יהיה רגיל להתפלל אותם גם אחר-כך. וכן היה רגיל בענין זה, לדבר בינו לבין-קונו הרבה מאד מאד; וכל תפלותיו היו שיזכה להתקרב להשם יתברך, והיו לו טענות גדולות להשם יתברך על-זה.

יב

ואף-על-פי-כן היה נדמה לו תמיד שאין מסתכלין עליו כלל ואין שמעין לו כלל, רק אדרבא, נדמה לו שמרחיקין אותו מעבודתו יתברך בכל מיני הרחקות, וכאלו אין רוצין בו כלל וכלל, כי היה ראה שחולפין ועוברין כמה ימים ושנים ועדין הוא רחוק מהשם יתברך, ולא זכה עדין לשום התקרבות, על-כן נדמה בעיניו שאין שמעין דבוריו כלל ואין מסתכלין עליו כלל, רק אדרבא, מרחיקין אותו בכל מיני התרחקות מעבודתו יתברך; אף אף-על-פי-כן היה מחזק עצמו מאד מאד, ולא הניח את-מקומו.

וכמה פעמים היה שהיה נפל בדעתו מחמת-זה, שראה שהוא מתפלל ומעתיר ומפציר כל-כך שיתקרב לעבודת השם יתברך - ואין מסתכלין עליו כלל, ומחמת-זה נפל לפעמים בדעתו ולא היה מדבר עוד כל-כך בינו לבין-קונו איזה ימים; אחר-כך נזכר בעצמו והתביש בעצמו על שהרהר אחר מדותיו יתברך, כי באמת בודאי השם יתברך חנון ורחום

מקורות והערות

ל. כלומר: הסברים חוקים מעומק הלב לביסוס בקשתו. מ. אין מתחשבים בו וכביכול אין שומעים אותו בשמים. נ. דרגתו שהגיע אליה. ס. מקבל חלישות הדעת. ע. להתפלל באופן המתואר בפסוק בבראשית פרק כ"ה פסוק כ"א: "ויעתר יצחק וגו'" ופרש רש"י "ויעתר" - הרבה והפציר בתפלה.

וכו' ובנדאי הוא רוצה לקרבו וכו', וחזר ונתחזק בדעתו והתחיל שוב להעתיר ולדבר לפני השם יתברך כנ"ל; וכן היה כמה פעמים.

יג

והיה עשה כל מיני עבודות פשוטות של עבודת השם, בלי שום חכמות, והכל בהצנע גדול; ותכף כשיצא לחוץ - היה עשה בכונה כל מיני מעשה נערות, כל מיני שחוק וקפיצות ושאר ענינים כאלו (שקורין 'פאר שייטקייט'), עד שלא היה יכול לבוא על-דעת שום אדם שהוא רוצה בעבודת השם.

ובתחלה בימי ילדותו היה נהג שהיה לקח איזה גדולים והחליפם על טפלים, ונכנס לבית-הפנסת בהצנע הרף חלון וכיוצא, ולקח עמו הספר 'שערי ציון', ואמר ה'לשם-יחודי של עשית מצוה, ולקח טפל אחד והשליכה לתוך 'המתן-בסתר'; ואחר-כך חזר ועשה עצמו כאלו הוא מסיח דעתו מזה, ואחר-כך חזר ואמר 'לשם-יחודי הנ"ל, וחזר והשליף פרוטה אחת לתוך 'המתן-בסתר'; וחזר והסיח דעתו, וחזר ואמר ה'לשם-יחודי הנ"ל, והשליף עוד פרוטה אחת; וכן חזר ועשה כמה פעמים עד שהשליף כל הפרוטות לתוך 'המתן-בסתר', ועל כל פרוטה ופרוטה אמר ה'לשם-יחודי הנ"ל. וכונתו היה כדי שיעשה מצות רבות; כי עבודתו היה בפשיטות גמור, בלי שום חכמות כלל.

וכן היה עשה ועובד את-השם יתברך בכל מיני עבודות פשוטות לגמרי, בלי שום חכמות כלל; אף-על-פי שבאמת היה חכם גדול ומפלג בחכמה מאד מאד גם בימי קטנותו ובימי נעוריו, כאשר היה מפרסם לכל

מקורות והערות

פ. סוג מטבע הנקרא 'גראשין' - שהיו מטבעות גדולים ורחבים ולכן היהודים קראו להם 'גדולים'. ז. כלומר: פרט מטבעות גדולים להרבה מטבעות קטנים. ק. ראה לעיל אות י' בהערה למטה. ר. עיין בנספח בסוף הספר אות י"א. ש. קופת צדקה. "מתן בסתר" - על שם המידה הגבוהה ביותר בצדקה, היינו: שהנותן אינו יודע למי הוא נותן והמקבל אינו יודע ממי קיבל וממילא אינו מתבייש. ת. עיין בנספח בסוף הספר אות י"ב.

מכיריו, אף-על-פי-כן לא השתמש בשום חכמה כלל בעבודת השם, רק היה נהג לעשות כל העבודות הפשוטות שבעולם, דהינו למוד התורה הרבה, ומצות מעשיות, ורבוי תפלות ובקשות ורבוי התבודדות מאד, לדבר ולפרש שיחתו לפניו יתברך כנ"ל וכיוצא בזה. וזה היתה עקר חכמתו הגדולה מאד, כי מעצם הפלגת חכמתו זכה תכף לחכמה זו, שאין צריכים שום חכמה כלל בעבודת השם; כי זה עקר החכמה הגדולה מן הכל (כמבאר בדברינו כמה פעמים)², שלא להיות שום חכם בעבודת השם, רק בתמימות ובפשיטות גמור בלי שום חכמות כלל.

יד

וכל דבר ודבר שרצה לעשות בעבודת השם היה קשה עליו מאד, בכל מיני כבודות שבעולם. ובתחלה היה קשה עליו מאד לישב יחידי בבית מיחד איזה שעות רצופים לעסק בעבודת ה', וזה הדבר היה קשה עליו מאד בתחלה; אף הוא זכרונו לברכה היה מכריח עצמו מאד, ושפר תאותו, וישב כמה וכמה שעות בכל יום בהתבודדות בחדר מיחד.

וכן היה קשה עליו מאד מאד העבודה שהיה צריך לעשות בכל יום, וכל-כפף היה קשה עליו - עד שלא היה אפשר לשא כלל העל מגדל הכבודות, שהיה פבד וקשה עליו מאד מאד. ורק על-ידי עצה זו נשא עליו על העבודה, הינו שפכל יום היה חשב בדעתו שאין לו רק זה היום בלבד, ולא הסתפל על יום המחרת ועל זמן שלהבא כלל, רק פאלו אין לו רק זה היום לבד, ועל-פן היה יכול לשא עליו על העבודה של זה

מקורות והערות

א. עיין בנספח בסוף הספר אות י"ג. ב. עיין ליקוטי מוהר"ן תנינא סימן י"ט: "עיקר התכלית והשלימות הוא רק לעבוד השם בתמימות גמור, בלי שום חכמות כלל... אבל באמת עיקר השגת התכלית הוא רק על ידי תמימות דייקא, דהיינו יראת השם ומצוות מעשיות בפשיטות גמור. וזהו (סוף קהלת): "סוף דבר הכל נשמע, את האלקים ירא ואת מצותיו שמור, כי זה כל האדם". וכן מובא בשיחות הר"ן סימן נ"א: "...גם חכמות אינם כלום, רק תמימות ופשיטות. גם בתמימות אסור להיות שוטח". ובשיחה ק"א כתב: "כבר מבואר כמה פעמים שאין צריכין שום חכמות בעבודת הבורא יתברך רק תמימות ופשיטות ואמונה. ואמר שפשיטות הוא גבוה מן הכל, כי השם יתברך ברוך הוא, הוא בודאי גבוה מן הכל. והוא יתברך הוא פשוט בתכלית הפשיטות".

היום לבד, כי על יום אחד לבד יכול האדם לקבל עליו כל מיני עבודות שבעולם, מאחר שהוא רק ליום אחד בלבד; וכשגמר העבודה של זה היום, אזי ביום המחרת חזר וקבל עליו העבודה של אותו יום המחרת. וכן נהג תמיד, שלא היה חשב בדעתו כי אם אותו היום לבד, ועל-ידי-זה היה יכול לשא על-עצמו על עבודתו שהיתה כבדה עליו מאד, ובלא זה - לא היה יכול לשא עליו כלל, מחמת שהיה מרבה בעבודת השם מאד בכמה מיני עבודות בכל יום, והכל בטרחא וביגיעה גדולה ובכבדות גדול מאד, עד שלא היה אפשר לשא עליו על כזה כי אם על-ידי עצה הנ"ל, שלא היה חשב בדעתו רק אותו היום בלבד כנ"ל.

טז

והיה רגיל בנדירים מאד מאד, שכמה פעמים כשבא היום קבל עליו בנדר כל סדר העבודה שהיה רוצה לעשות באותו היום, ואחר-כך אף-על-פי שהיה קשה עליו מאד היה מכרח לעשות מחמת הנדר, וכן עשה כמה וכמה פעמים, וכן בכל מיני גדרים וסיגים של פרישות מאיזה תאוה ומאיזה מדה היה רגיל הרבה בנדירים כמה וכמה פעמים. וכמה וכמה פעמים נשבע על-איזה דברים בנקיטת חפץ^ה, כדי שיהיה חזק לפרש מאותו הדבר שהיה רוצה לפרש עצמו.

טז

וגדל עצם מעלת קדשתו בשבירת התאוה הכללית, שהיא פוללת כל התאוות רעות, שהוא תאוה המשגל - אי אפשר לבאר ולספר. ואמר שהיו לו נסיונות אין-מספר; רק באמת אין זה נסיון כלל, כי אמר שאין

מקורות והערות

ג. עיין ליקוטי מוהר"ן סימן רע"ב: "היום אם בקולו תשמעו, זה כלל גדול בעבודת השם, שלא ישם לנגד עיניו כי אם אותו היום" וכו'. ד. עיין בנספח בסוף הספר אות י"ד. ה. עיין בנספח בסוף הספר אות ט"ו.

זו תאנה כלל. ואמר שמי שהוא רק יחכם אמת, אפלו עפוי"ם, מאחר שהוא רק חכם אמת - ראוי שלא יהיה אצלו התאנה הזו נחשבת לתאנה כלל. ואמר כי מי שהוא חכם בחכמת הנתוח ויודע סדר האיברים של האדם כפי חכמת הנתוח, ראוי שיהיה נמאס אצלו התאנה הזאת בתכלית המאוס. ובענין מאוס תאנה זו הפליג לדבר הרבה מאד בענין זה, אשר אי אפשר לבאר מחמת השכחה; והכלל: שהיה ממאס מאד תאנה זו בתכלית המאוס, עד שגזר ואמר שמי שהוא חכם אמת קצת - אין התאנה הזאת נחשבת לנסיון כלל.

אבל גם קדם שזכה לזה שיתבטל ויהיה נמאס אצלו לגמרי התאנה הזאת, גם קדם לזה, גם אז היו לו כמה וכמה נסיונות גדולות ונוראות מאד בתאנה זו, אשר אי אפשר לבאר בפרט. כי בימי נעוריו ממש, בעת רתיחת הדמים, היה לו כמה וכמה נסיונות גדולות של תאנה זו עד-אין מספר אשר היה בידו למלאת תאנתו, והיה בסכנה גדולה מאד מאד; אף היה גבור חזק, והתגבר על-יצרו וכפה תאנתו כמה פעמים. ואף-על-פי-כן לא היה מתרחק עצמו פעם שנית לברח מהנסיון, רק אדרבא, היה חפץ בנסיונות, והיה מתפלל להשם יתברך שיזמין לו נסיונות, כי היה חזק בדעתו שבודאי לא ימרד כנגד השם יתברך, כי איך אפשר שיעשה עברה חס ושלום ויעבר על רצון השם יתברך - אם לא שיהיה נעשה משגעו חס ושלום בעת הזאת, אבל מאחר שיהיה לו איזה שכל בעלמא בעת הנסיון - בודאי יוכל לעמד לפי גדל חזק לבו, שהיה חזק בה' מאד. ואף-על-פי-כן בעת שבא עליו הנסיון היה בסכנה

מקורות והערות

ו. עיין ליקוטי מוהר"ן סימן ע"ב. ז. גוי בעל שכל. לא שחכמתו אמיתית במושכלות (כחכמי ישראל) אלא שהוא בעל הגיון וחכמה אמיתיים בעניני העולם הזה. ח. שהרי כבר אמרו חז"ל (מדרש רבה איכה פרשה ב' אות י"ג): "חכמה בניינים תאמין". ט. מובא בשיחות הר"ן סימן נ"א: "...והשכל של האדם יכול לעמוד כנגד כל התאוות... כפי יש לכל אחד חכמה בכח, רק שצריכין להוציאם מכח אל הפעל. ובוה השכל לבד שיש לכל אחד בכח חכמות, דהינו מה שיש לו מעצם בריאתו... יכול גם כן לעמוד כנגד התאוות". י. מסכת סוטה דף ג': "ריש לקיש אמר אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות". כ. כתב ב"חיי מוהר"ן" סימן רל"ג: "ומי שיודע מעט מגדולת הבורא יתברך כמו שכתוב (תהלים פרק קל"ה פסוק ה'): "כי אני ידעתי כי גדול ה'" - אני ידעתי דייקא, אינו נחשב לנסיון כלל וכו'".

גְּדוּלָה מְאֹד, וְהָיָה צוֹעֵק לַהֲשֵׁם יִתְבָּרַךְ מְאֹד עַד שְׂזָכָה לְהִתְגַּבֵּר עַל-יִצְרוֹ וּלְהִנָּצֵל; וְאִף-עַל-פִּי-כֵן לֹא הִתְרַחַק עֲצָמוֹ מֵהִנְסִיּוֹן פְּעַם אַחֲרַת, אִף-עַל-פִּי שֶׁבִשְׁעַת הַנְּסִיּוֹן הָיָה קָשָׁה עָלָיו מְאֹד כַּנִּ"ל. וְכֵן הָיָה כַּמָּה וְכַמָּה פְּעָמִים הִרְבָּה מְאֹד עַד-אֵין שְׁעוֹר, וְהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ הָיָה בְּעֶזְרוֹ, וְזָכָה לְהִתְגַּבֵּר עַל-יִצְרוֹ וּלְשַׁבֵּר תְּבַעֲרַת הַמְדוּוּרָה שֶׁל תַּאֲוָה הַכְּלָלִית הַזֹּאת, וְהָיָה קְדוֹשׁ גְּדוּל מְאֹד מְאֹד בְּפִרְיִשׁוֹת תַּאֲוָה זוֹ, בְּפִרְיִשׁוֹת גְּדוּל וּבִקְדוּשָׁה גְּדוּלָה וְנוֹרָאָה מְאֹד.

וְאָמַר שֶׁהִבְעֵל-דְּבַר רְצָה לְהַנִּיחַ לוֹ הַכֹּל - רַק שֶׁהוּא יוֹתֵר לוֹ דְּבַר אֶחָד; וְהוּא אָמַר לְהַפּוֹף: שֶׁהוּא יִנִּיחַ הַכֹּל - רַק אוֹתוֹ הַדְּבַר אֵינּוּ רוֹצֵה לְהַנִּיחַ מִלְּשַׁבְרוֹ. דְּהֵינּוּ שֶׁהִבְעֵל-דְּבַר הָיָה מְרַצָּה לְהַנִּיחַ לוֹ שִׁישְׁבַר כָּל הַתַּאֲוֹת - רַק שֶׁהוּא יוֹתֵר לוֹ דְּבַר אֶחָד, מִן הַסֵּתֶם הֵינּוּ הַתַּאֲוָה הַכְּלָלִית הַנִּ"ל, שֶׁעַקֵּר הַיִּצֵּר הָרַע הוּא בְּתַאֲוָה זוֹ; אֲבָל הוּא זְכוּרֵנוּ לְבִרְכָה אָמַר לְהַפּוֹף, שֶׁהוּא יִנִּיחַ לוֹ הַכֹּל לְבָלִי לְשַׁבְרוֹ, רַק זֹאת הַתַּאֲוָה רוֹצֵה לְשַׁבְּרָה לְגַמְרִי.

וְכֵן הָיָה נִהַג מִתְחִלָּה, שֶׁכָּל מִגְמָתוֹ וְכָל יְגִיעָתוֹ הָיוּ רַק לְשַׁבֵּר בְּרֵאשׁוֹנָה הַתַּאֲוָה הַכְּלָלִית הַזֹּאת. וְלֹא הָיָה מְשַׁגֵּיחַ כָּלֵל בְּתַחֲלָה לְשַׁבֵּר תַּאֲוֹת אַכִּילָה, רַק אֲדִרְבָּא, בְּתַחֲלָה הָיָה אוֹכֵל הִרְבָּה מְאֹד מְאֹד, הִרְבָּה יוֹתֵר מִשָּׂאֵר בְּנֵי-אָדָם, וְאָמַר שָׂאֵז הָיָה מִמְשִׁיף כָּל הַתַּאֲוֹת לְתוֹף תַּאֲוֹת אַכִּילָה; וְאַחֲרֵכֶּךָ שֶׁבַר גַּם זֹאת הַתַּאֲוָה שֶׁל אַכִּילָה.

וְהָיוּ לוֹ כַּמָּה מִיָּנִי יְגִיעוֹת וְעִבּוּדוֹת וּמְלַחְמוֹת וְנִסְיוֹנוֹת אֵין-מִסְפָּר קִדְּם שֶׁשֶׁבַר הַתַּאֲוָה הַכְּלָלִית הַנִּ"ל, וְכַמָּה וְכַמָּה תְּפִלוֹת וְתַחֲנוּנִים וּבְכִיּוֹת וְשִׁיחוֹת, שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל וּמִתְחַנֵּן וְשׁוֹפֵף לְבוֹ לְפָנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּכַמָּה וְכַמָּה מִיָּנִי תַחֲנוּנִים וְרִצּוּיִים וּפִיּוּסִים שִׁיְהִיָּה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּעֶזְרוֹ לְהִנָּצֵל מִתַּאֲוָה זוֹ; עַד אֲשֶׁר זָכָה לְעֲמֹד בְּכָל הַנְּסִיּוֹנוֹת, וְקִדְּשׁ עֲצָמוֹ מְאֹד

מקורות והערות

ל. וכמו שאמרו חז"ל במסכת קידושין דף ל' עמוד ב': "...יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, שנאמר "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו", ואלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו אינו יכול לו שנאמר "אלקים לא יעובדו בידו", היינו שלמרות הכל צריך סיעתא דשמיא כדי להנצל מהיצר הרע. מ. עפ"י ליקוטי מוהר"ן סימן י'.

בפרישות תאנה זו עד אין שעור וערוך, עד אשר זכה לשבר תאנה זו לגמרי, עד אשר היה לפלא אצלו על-מי שנדמה לו שקשה לשבר תאנה זו, כי אמר שאין זה תאנה כלל.

והיה מרבה לדבר בענין זה, בענין בטול ומאוס תאנה זו. ואמר שאי אפשר לדבר מזה עם אנשים שכבר נתגשמו בענין זה, כי כבר נתערכו דמיהם כל-כף עד שנתערב דעתם, עד שאין יכולים להבין כלל ואין נכנס בלבם כלל שאפשר למאס תאנה זו, על-כן אי אפשר לדבר בזה הרבה, אבל באמת מי שהוא חכם אמת קצת - יכול בקל למאס תאנה זו לגמרי, כי אמר שאין זה נסיון כלל למי שהוא רק חכם אמת כנ"ל; ואמר שבהכרח שיש בכל זה סוד, כי באמת אין זה תאנה כלל.

והתפאר עצמו מאד בגדל חזקו בשבירת תאנה זו, והיה קדוש גדול ונורא מאד בענין זה, ואמר על-עצמו שאין לו שום תאנה כלל. ואמר שאצלו זכר ונקבה שוים; דהינו שאין לו שום מלחמה מחמת איזה צד הרהור כשראה או כשמדבר עם איזה אשה, כי הכל שוה אצלו.

יז

גם אמר שהזיווג של הצדיק האמת - קשה עליו ענין זה; ולא די שאין לו שום תאנה כלל, כי אם אדרבא, יש לו יסורין מזה ממש כמו יסורי התינוק בשעת מילה. כי ממש יסורין אלו יש להצדיק בשעת זיווג, ויותר מזה; כי התינוק אין לו דעת, על-כן אין היסורים שלו גדולים כל-כף, אבל הצדיק, שיש לו דעת - יסוריו גדולים מהתינוק. וזה היה אצלו דבר

מקורות והערות

ג. כמו שמצינו במסכת כתובות דף י"ז עמוד א': "רב אחא מרכיב לה (מרכיב על כתפו את הכלה בחתונתה, ויוקד) אכתפיה ומרקד, אמרי ליה רבנן: אנן מהו למיעבד הכי (שאלוהו חכמים האם גם הם יכולים לרקוד כך עם הכלה) אמר להו אי דמיין עלייכו ככשורא לחיי ואי לא לא (אם דומה היא עליכם כסתם קורת עץ או כן ואם לא - לא)". ופירש רש"י שם: "כי כשורא" - כקורה בעלמא (כסתם קורת עץ) שאין אתם מהרהרין עליה.

פשוט, ואמר שכל אדם יכול לזכות לבוא למדרגה זו; וכפי הנראה מדבריו היה שקדשתו של עצמו גבה עוד יותר ויותר.

יח

ואמר שאצלו איש ואשה שוין, הינו שאין מגיע לו שום צד מחשבה כשראה אשה, רק הכל שוה אצלו בעיניו כאלו ראה איש. ואמר פעם אחת שאינו מתירא לא מאשה ולא ממלאך; ובזה יש הרבה לבאר, כי מי שיש לו עדין איזה צד פחד כל-שהוא מהרהורי אשה, אפילו אם הוא נקי בזה, רק שאינו נקי בתכלית הזכויות, ועדין יש לו איזה פחד כל שהוא מזה - הוא צריך לפחד ממלאך, אבל הוא התפאר שאין לו שום פחד מזה, על-פן אין לו פחד ממלאך. וזה מרמז קצת בדברי רבותינו זכרונם לברכה: "אנא בשרא ואנת אש ואנא עדיפנא מנך"^ט שאמר רב עמרם חסידא אל-המלאך ומוכא בדבריו זכרוננו לברכה בהתורה 'תקעו - ממשלה', סימן א' בלקוטי תניינא, עין שם היטב והבין.

יט

גם היה רגיל מאד בימי קטנותו ובימי ילדותו^י לרוץ בכל-פעם על-קבר הבעל-שם-טוב^י זכר צדיק וקדוש לברכה, לבקש מאתו שיעזרו להתקרב להשם יתברך. והיה רגיל לילך לשם בלילה. ובזמן החורף בעת שהיה הקרירות גדול מאד היה הולך לשם בלילה, ומשם חזר והלך

מקורות והערות

ט. אני בשר ודם ואתה אש, ואני עדיף ממך. עיין מסכת קידושין דף פ"א. ע. עיין ליקוטי מוהר"ן תניינא סימן א: "כי איש הישראלי נברא שיהיה לו ממשלה על המלאכים וכו'", ומבואר שם שהתעלות האדם מעל המלאכים מושגת על ידי התקשרות לשורש נשמות ישראל, שלה זוכים גם על ידי הכנעת תאות משגל. וזה פירוש דברי רב עמרם חסידא למלאך בגמרא בקידושין דף פ"א: "אנא בשרא ואנת אש ואנא עדיפנא מינך" (אני בשר ואתה אש ואני עדיף ממך), שעל ידי שהצדיק מוכך את בשרו הוא מתקשר לשורש נשמות ישראל, דבר הרמוז בראשי תיבות המלה "בשרא" - ש'שים ר'בוא ב'כרם א'חת ועל ידי זה מתעלה מעל למלאך. פ. עיין בנספח בסוף הספר אות ט"ז. צ. עיין בנספח בסוף הספר אות י"ו.

אל-המקנה; והיה שם מקנה חוץ למרחץ ומקנה אחד בתוך המרחץ, ובחר לו לילף בהמקנה שחוץ למרחץ בעת הקרירות גדול, וכבר היה קר לו מאד מחמת שבא מהקבר הנ"ל, כי היה דרוך רחוק בין ביתו להבית-עלמין וכן מהבית-עלמין למקנה, מלבד השהיות שנשתתה הרבה על-הקבר, אף-על-פי-כן אחר כל זה היה הולף דוקא לטבל בהמקנה שהיתה עמדת בחוץ, כדי לסגף עצמו; וכל זה בהצנע, בלילה. ושמעתי מאחד שאמר ששמע מפיו הקדוש, שבעת שעשה הנהגות אלו לא היה כי אם בן ששה שנים.

וכל-כף היה מצנע בעבודתו מבני-אדם, עד שפעם אחת הלך למקנה בבקר בחורף, ובא מהטבילה, והפאות היו לחות מהמים, ותמהו עליו העולם שבחורף יהיה האדם חופף ראשו; כי לא עלה על-דעתם שהיה במקנה, רק סברו שחפף ראשו, ותמהו עליו על שחפף ראשו בקרירות כזה, והיו מחזיקים זאת למעשה נערות שלו, כי היה מצנע מאד מאד בעבודתו.

גם כל התעניתים הרבים מאד שהתענה - לא היה יודע מהם שום אדם בעולם, אפלו אביו ואמו וקרוביו; רק אשתו לבד היתה יודעת מזה, והיה משביעה שלא תגלה לשום אדם, והיה עשה כמה וכמה תחבולות להעלים ולהסתיר כל התעניתים שהתענה באפן שלא ידע מהם איש.

ב

ובעת שהיה יושב בבית חתנו, כשהיה חפץ לדבר עם הבעל-שם-טוב זכרונו לברכה, דהינו לילף על-קברו ולבקש מאתו איזה דבר-בקשה, היה רגיל לנסע לקהלת סמילא שהיה סמוך לבית חתנו, והלך על-קבר

מקורות והערות

ק. וכמו שכתב בשולחן ערוך אורח חיים סימן תקס"ה סעיף ו' "המתענה ומפרסם עצמו לאחרים להשתבח שהוא מתענה הוא נענש על כך". ר. באוסיאטין - שם גר רבינו מעת חתונתו בגיל שלש-עשרה עד גיל שמונה-עשרה.

הצדיק המפרסם מורנו הרב ישעיה מיאנוב זכרוננו לברכה שהוא מנח שם, ועשה את-הצדיק הנ"ל לשליח, שילף ויודיע להבעל-שם טוב זכרוננו לברכה את-בקשתו, מה שהיה צריך אזי.

כא

ובענין תאות אכילה, היה לו גם-כן מלחמה גדולה ויגיעה גדולה מאד קדם ששברה. כי בתחלה לא היה משגיח כלל לשבר תאות אכילה כנ"ל. אחר-כך רצה לשבר תאנה זו - והיה קשה וכבד עליו מאד מאד; וכל-כך היה קשה עליו שבירת תאות אכילה עד שנדמה לו שכל התאות יוכל לשבר מלבד תאנה זו של אכילה, ונדמה לו שתאנה זו של אכילה בהכרח שתשאר, כי אי אפשר לשברה, כל-כך היה חזק עליו התגברות תאנה זו. ואף-על-פי-כן התגבר עצמו וכפה את-יצרו, ושבר גם תאנה זו של אכילה לגמרי.

וגדל קדשתו בפרישות תאות אכילה: היה מפרסם לעין כל, כי לא היה אוכל כלל, וגם מעט שהיה אוכל היה בהכרח גדול מאד, והכרח להכריח עצמו בכל הפחות כדי לאכל מעט כדי שיהיה לו איזה פח לחיות. ואמר שבתחלה התחיל לשבר תאות אכילה, דהינו שהיה מכריח עצמו והרגיל עצמו לאכל פחות ממה שהיה אוכל תחלה; וכשנעשה רגיל בזה שיאכל פחות מקדם ראה שגם עדין יש לו תאנה בזאת האכילה, אף-על-פי שהיא פחותה מקדם, והתחיל שוב לשבר תאנתו ולאכל עוד פחות מזה; ואחר-כך ראה שגם זה תאנה, ואכל עוד יותר פחות; וכן אחר-כך ראה שגם בזה יש לו תאנה עדין, ואכל עוד יותר פחות; ובדרך זה נהג, עד

מקורות והערות

ש. עיין בנספח בסוף הספר אות י"ח. ת. עיין בספר שיח שרפי קודש חלק א' אות תקי"א: שהיה רגיל כל בוקר קודם עלות השחר לנסוע עם העגלון של חותנו לקברו של הצדיק מיאנוב זצ"ל, ועשה זאת בסתר עד שחותנו גילה את הדבר. א. ראה לעיל סימן א'. ב. עיין בשיחות הר"ן סימן רמ"ו: "הייתי מסתכל על אכילתו. והיה מתכוון שלא להכניס הדבר שאוכל לתוך הפה והחך, רק היה מכניס בין שיניו והיה לועסו שם בלי סיוע החך. ומי שאוכל כך כמעט שאין מרגיש שום טעם באכילתו וכי".

שְׁהִיָּה אֲכִילָתוֹ פְּחוּתָהּ וּמְעוּטָהּ מְאֹד מְאֹד בְּתַכְלִית הַצְּמִצּוּם וְהַמְּעוּט
 אֲשֶׁר אֵי אֶפְשָׁר לְבָאֵר. וְאַחֲר־כֵּן יֵשֵׁב עֲצָמוֹ שְׂאֵף-עַל-פִּי שְׂאֲכִילָתוֹ
 מְעוּטָה מְאֹד, אֶף-עַל-פִּי-כֵן עֲדִין יֵשׁ לוֹ תַּאֲוָה בְּזֶה הַמְּעֻט שְׂאוּכַל;
 וְהַתְּגַבֵּר עֲצָמוֹ וְשִׁבֵּר הַתַּאֲוָה גַּם בְּזֶה הַמְּעֻט, עַד שְׂשִׁבֵּר תַּאֲוֹת אֲכִילָה
 לְגַמְרֵי, וַיֵּצֵא מֵהַתַּאֲוָה לְגַמְרֵי בְּתַכְלִית הַקְּדוּשָׁה, עַד שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ שׁוּם
 תַּאֲוָה כָּלֵל וְכָלֵל לֹא. וּבֵינ־כֵּן וּבֵינ־כֵּן שְׁהִיָּה פּוֹרֵשׁ עֲצָמוֹ כָּל-כֵּן
 מֵהָאֲכִילָה, מַחֲמַת זֶה לֹא הָיָה יָכוֹל עוֹד לֶאֱכֹל כָּלֵל. וּכְפִי הַנִּרְאָה מְדַבְּרֵיו
 הָיָה שְׂאֲחֲר־כֵּן הָיָה לוֹ פֶּחַ לֶאֱכֹל בְּקְדוּשָׁה בְּלִי תַּאֲוָה כָּלֵל אֶפְלוּ אִם הָיָה
 אוֹכֵל הַרְבֵּה, אֲבָל כָּבֵר לֹא הָיָה יָכוֹל לֶאֱכֹל מַחֲמַת רְגִילוֹתוֹ, שְׁהַרְגִיל
 עֲצָמוֹ בְּאֲכִילָה פְּחוּתָהּ וּמְעוּטָה מְאֹד.

וְאָמַר שְׂאֲחֲר־כֵּן עַל-הַיָּם, בְּעֵת שֶׁנִּסַּע לְאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל, אִזּוֹ רָאָה שְׂאִין לוֹ
 שׁוּם חַיּוֹת מְשׁוּם דְּבָר, אִזּוֹ הִכְרִיחַ עֲצָמוֹ לֶאֱכֹל קֶצֶת, וּמֵאִזּוֹ וְהִלָּאָה הַרְגֵּל
 לֶאֱכֹל קֶצֶת, אֲבָל קִדְּם לָזֶה לֹא הָיָה אוֹכֵל אֶפְילוּ אֲכִילָה פְּחוּתָהּ כְּזֹו; כִּי
 בְּאֻמַּת גַּם אַחֲר־כֵּן, אַחֲרֵי שְׁהִיָּה עַל-הַיָּם, הָיְתָה אֲכִילָתוֹ גַּם-כֵּן מְעוּטָה
 מְאֹד מְאֹד, וּמִקִּדְּם גַּם שְׁעוֹר פְּחוּתָהּ כְּזֶה לֹא הָיָה אוֹכֵל.

וּבַעֲנִין הַנְּסִיעָה שְׁלוֹ לְאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל יֵשׁ הַרְבֵּה לְסִפּוֹר, גְּדוֹל הַיְסוּרִים
 הַעֲצוּמִים וְהַקְּשִׁים מְאֹד מְאֹד שְׁהִיָּה לוֹ בְּהִלְיָכָה וּבַחֲזָרָה, וּגְדוֹל הַיְגִיעוֹת
 וְהַמְּסִירוֹת-נַפְשׁ וְרַבּוּי הַמְּנִיעוֹת שְׁהִיָּה לוֹ קִדְּם שְׁזָכָה לְבוֹא לְאֶרֶץ-
 יִשְׂרָאֵל; וַיִּבְאֵר כֹּל זֶה בְּקִנְטָרִים מִיְחָד לְקַמֵּן בְּעִזְרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֶפְס
 קֶצֶהוּ וְלֹא כָלוּ, כִּי אֵי אֶפְשָׁר לְבָאֵר הַכֹּל.

כב

וּבַעֲנִין שְׁבִירַת כָּל הַמַּדּוֹת-רְעוֹת הָיָה מְפִלְגֵי בְּקְדוּשָׁה מְפִלְגַת מְאֹד מְאֹד.
 וּקֶצֶת סִפּוֹר מַעֲנִין שְׁבִירַת כְּעֵס, וְאָמַר שְׂמַתְחִלָּה הָיָה כְּעֵסן גְּדוֹל מְאֹד

מאד, ואחר-כך מחמת שרצה להיות איש פשר כרצונו יתברך התחיל לשבר מדה זו של פעס, עד שזכה לשבר מדה זו של פעס. אבל תכלית שבירת מדה זו מהפך אל-הפך, דהינו להתהפך לטוב גמור, שלא יכפת לה פלל וכלל שום דבר ויהיה רק טוב בלי שום צד קפיידא בעולם - זה זכה רק בארץ-ישראל, שם זכה לזה שנתבטל הפעס בתכלית הבטול, וזכה ונעשה טוב ממש, ולא נשאר בו שום צד קפיידא בעלמא, עד שאחר-כך אפלו מי שהיה עשה לו כל הרעות שבעולם - לא היה בלבו שום צד שנאה וקפיידא עליו, אדרבא, היה אהבו ולא היה בלבו עליו פלל, כי היה רק פלו טוב ממש. וגדל עצם הפלגת מדת טובו היה מפרסם לכל מפיריו, כי היה רק פלו טוב, בלי שום צד קפיידא וכעס פלל, רק פלו טוב; וזה זכה בארץ-ישראל פנ"ל. וכבר מבאר בספריו הקדושים תורה על-זה, שדיקא בארץ-ישראל זוכין לבחינה זו שהיא בחינת 'ארץ אפים', הפך פעס וחרון-אף, וששבביל זה נתאנה משה רבנו לארץ-ישראל וכו', כמו שכתוב: "וימהר משה ויקד ארצה", ודרשו רבותינו זכרונם לברכה: "מה ראה, ארץ אפים ראה וכו'", עין שם.

ובמדת ענוה התפאר עצמו מאד שהוא ענו בתכלית הענוה. ואמר שאין מי שזוכה לענוה באמת כי אם מי שהוא במדרגה זו, שייכול לומר על-עצמו שהוא ענו, כמו משה רבנו עליו השלום שכתב על-עצמו: "והאיש משה ענו מאד מכל האדם וכו'", וכמו שמצינו בדברי רבותינו

מקורות והערות

ד. ב"ליקוטי מוהר"ן" סימן קנ"ה. ה. שמות פרק ל"ד פסוק ח'. ו. מסכת סנהדרין דף ק"א. והנה פירושו של רבינו חידוש גדול ונפלא מאד, שהרי לכאורה אין קשר בין שני הפסוקים ובמיוחד לענין הקשר עם ארץ ישראל, אך הוא ז"ל קשר הגורה של "עתה תראה" ולא תראה את ארץ ישראל (כמובא שם בנמרא, עין שם), עם "מה הראה לו, ארץ אפים" היינו שאע"פ שלא יכנס לארץ אבל את תכונתה המיוחדת הראה לו, ששם שולטת מידת ארץ אפים. ז. במדבר פרק י"ב פסוק ג'. ח. ובליקוטי מוהר"ן סימן ד' סעיף ז' כתב: "וזה שטען משה: 'ואם אין, הינו אם לא תשא חטאתם, בזה אתה מראה, שאין לי כל כך עניויות, שאוכל לכפר להם עוון העגל. בכך בקשתי 'מחני נא, כדי שלא אכשל בגדלות, שאני רואה ושומע בכל עת סיפור שמי ושבחי בתורה, כי מי יוכל לעמוד בזה, שישמע סיפור שבחו ולא יתגאה, אם לא עניו גדול, ואם אני עניו, צריך לך שתשא חטאתם, כמו שכתוב 'ועובר על פשע לשארית' (היינו לעניו שמשים עצמו כשארית) וכו'".

זכרוֹנָם לְבִרְכָה² שְׁאָמַר רַב יוֹסֵף: "אַל תִּתְּנִי עֲנוּה - דְּאִיכָּא אָנָּא"; וְהוּא זְכוּרוֹנוֹ לְבִרְכָה הִיָּה בְּבַחֲיָנָה זוֹ, וְהִתְפָּאֵר עֲצָמוֹ בְּעֲצָם מַעֲלָתוֹ בְּמִדַּת עֲנוּה בְּתַכְלִית הַבְּטוּל לְגַמְרֵי.

כג

וְאָמַר שֶׁהוּא עָנוּ בְּתַכְלִית הָעֲנוּיוֹת בְּכָל הָאֲבָרִים; כִּי יֵשׁ אֶחָד שֶׁהוּא עָנוּ - וְאֵין הָעֲנוּה בְּלֵב, וְיֵשׁ שֶׁהוּא עָנוּ - וְאֵין הָעֲנוּה מִגִּיעַ בְּאִיזָה אֲבָר, אֲבָל אֲצִלוֹ הָעֲנוּה בְּתַכְלִית בְּכָל הָאֲבָרִים, כִּי לְבוֹ וְכָל אֲבָרָיו הֵם בְּתַכְלִית הַבְּטוּל.

כד

גַּם הִבְנִי מִדְּבָרָיו שֶׁהָיָה מְסַפֵּר עִמָּנוּ, שְׂבִימֵי נְעוּרָיו, בְּעַת שֶׁיִּגַּע וְטָרַח בְּשִׁבְלֵי עֲבוֹדַת הַשֵּׁם, הָיָה לוֹ כְּמָה וְכְמָה מִיָּנִי סְגוּפִים, וְכַפֵּי הַנְּשִׁמְעַ וּמוֹבֵן מִדְּבָרָיו שֶׁהָיָה לוֹ כָּל מִיָּנִי סְגוּפִים שְׂבָעוּלָם, הֵן גִּלְגוּל שְׁלֵג וְכוּי' וְכוּי'צֵא. וְאָמַר שֶׁהִסְגוּף לְאַחַז עֲצָמוֹ לְבָלִי לְחִפְּךָ עֲצָמוֹ כָּלֵל - זֶהוּ הַסְגוּף הַגְּדוּל בְּיוֹתֵר; דִּהְיֵנוּ כְּשִׁמְנֵשְׁכִים לְאָדָם הַדְּבָרִים הַשְּׂכִיחִים סְמוּךְ לְבֶשֶׁר, וְדָרָךְ כָּל-אָדָם לְחִפְּךָ עֲצָמוֹ בְּכָל-עַת שֶׁמְרַגֵּישׁ אִיזָה נְשִׁיכָה, וְהָיָה מְקַבֵּל זֹאת לְסְגוּף לְאָנֵס אֶת-עֲצָמוֹ לְבָלִי לְעֲשׂוֹת שׁוּם חֲכוּךְ, לֹא בְּיַד וְלֹא בְּגוּף וְלֹא בְּשׁוּם אֲבָר. וְאָמַר שֶׁזֶּהוּ סְגוּף גְּדוּל מְאֹד, כִּי הָאָדָם מְנַח, וְהַנְּשִׁיכוֹת מִתְגַּבְּרִים אֲזַ בְּיוֹתֵר, וְהוּא אֶסוּר לוֹ לְזוּז בְּיָדוֹ וְלֹא בְּשׁוּם אֲבָר, רַק מְרַגֵּישׁ

מקורות והערות

2. מסכת סוטה דף מ"א: "...משמת רבי במלה ענוה ויראת חטא (הכוונה שאחריו לא היה כמוהו עניו וירא חטא) אמר ליה רב יוסף לתנא: לא תיתני ענוה (אתה יכול לשנות שמשמת רבי במלה יראת חטא אבל לא במלה ענוה) דאיכא אנא", ופירש"י שם "דאיכא אנא" שאני ענוותן עכ"ל. הרי שהאמוראים, חכמי התלמוד, אמרו על עצמם שהם ענוים ולא ראו בזה סתירה למידת הענוה. י. וכן כתב מוהרנ"ת בליקוטי הלכות תפילין הלכה ו': "...ועל כן על ידי הברכות שאנו מכרכין בבקר על חוות של כל האברים בפרטיות, על ידי זה אנו ממשיכין על עצמנו בחינת חיים נצחיים של לעתיד, שהוא בחינת ענוה אמיתית של משה רבנו שמלוכש בכל אבר ואבר, שהוא עיקר החיות האמתית של כל אבר וכו'". ב. סיגוף המובא בתיקוני התשובה, שער רוח הקודש מהאר"י ז"ל. ל. לגרד את עצמו כשנעקץ ע"י חרק וכדומה.

כָּל נְשִׁיכָה בַמַּח, וְהוּא סְגוּף גָּדוֹל מְאֹד (וּכְבָר שְׁמֵעֲתִי זֹאת גַּם מִשְׁאֵר אֲנָשִׁים, שֶׁזֶהוּ סְגוּף גָּדוֹל מְאֹד). וְהוּא זְכוּרוֹנוֹ לְבִרְכָה עֲשֵׂה הַפֶּל, כָּל מִינֵי סְגוּפִים שֶׁבְּעוֹלָם, וְהַפֶּל בְּתַמִּימוֹת וּבְאַמָּת, עַד שֶׁזְּכָה לְמָה שֶׁזְּכָה, אֲשֶׁרֵי לוֹ.

גַּם בְּעִנְיַן יְסוּרִים שֵׁישׁ עַל רַב הַצְּדִיקִים, מִמֶּשׁ לֹא נִשְׁמַע וְלֹא נִרְאָה בְּעַל־יְסוּרֵינִי כְּמוֹתוֹ, וְאִי אֶפְשֶׁר לְסַפֵּר וּלְבַאֵר, וְהִיָּה מְלֵא יְסוּרִים מִבֵּית וּמִחוּץ. וּבְתַחֲלָה, קִדְּם סוּף יָמָיו, הִיָּה לוֹ יְסוּרִים עֲצוּמִים וְנוֹרְאִים אֲשֶׁר לֹא הָיוּ יְסוּרִים דְּגַמְתָּם בְּעוֹלָם. וְסִפֵּר שֶׁהַיְסוּרִים שָׁלוּ הֵם בְּיָדוֹ, בְּכָל־עֵת שְׁרוּצָה - הוּא מְקַבֵּל עַל־עֲצוּמוֹ, וּבָאִים עָלָיו הַיְסוּרִים הַלָּלוּ, וּבִעֵת שְׁרוּצָה לְסַלְקָם - נִסְתַּלְקִים מֵעָלָיו. וְעֵצָם קָשִׁי וְכֹבֵד הַיְסוּרִים הַלָּלוּ הִיָּה בְּלִי שְׁעוֹר; וְאָמְרוּ בְּשִׁמּוֹ שֶׁאִמֵּר שֶׁבִּשְׂעָה שֶׁבָּאוּ עָלָיו הַיְסוּרִים, מֵעֵצָם הַפְּלִגָּת הַצֶּעַר וְהַכָּאֵב הַמְּפַלֵּג מְאֹד מְאֹד - הִיָּה כְּמַעֲט יָכוֹל לְנִשֵּׁף עֵץ בְּשָׁנָיו מֵעֵצָם הַכָּאֵב (כְּדֶרֶךְ הָאֵדָם שֵׁישׁ לוֹ יְסוּרִים מְפַלְגִים, שֶׁמֵּעֵצָם הַיְסוּרִים הוּא קוֹרֵץ בְּשָׁנָיו, וְעָלָיו זְכוּרוֹנוֹ לְבִרְכָה הָיוּ יְסוּרִים כְּבָדִים וְקָשִׁים כָּל־כֶּף עַד שֶׁבִּשְׂעַת הַיְסוּרִים הִיָּה אֶפְשֶׁר שִׁיחַתֵּן עֲצִים בְּשָׁנָיו מֵעֵצָם הַצֶּעַר). אוֹלָם גָּדַל וְרַבּוּי הַיְסוּרִים הַקָּשִׁים וְהַעֲצוּמִים שֶׁהָיוּ לוֹ בְּסוּף יָמָיו, שְׁלֹשָׁה שָׁנִים רְצוּפִים - הָיוּ גְדוֹלִים וְקָשִׁים עוֹד יוֹתֵר וְיוֹתֵר בְּכַפְלֵי כַפְלִים, אֲשֶׁר אֵין לְשַׁעַר וּלְהַעֲרִיף כָּלֵל; וּקְצַת מִזֶּה יִבְאֵר בְּמִקּוֹם אַחֵר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם, אֶפְסֵי קִצְהוּ. וַיֵּשׁ עוֹד הַרְבֵּה בְּזֶה לְסַפֵּר, אֶף הַשְּׂמִטָּנוּ הָרַב אֶפְלוּ מִהַמְּעַט שֶׁאָנוּ יוֹדְעִים, כִּי גַם זֶה הַמְּעַט הוּא רַב לְסַפֵּר, וְלֹא יִסְפִּיקוּ הַרְבֵּה יְרִיעוֹת, וְעוֹד חֲזוֹן לְמוֹעֵד לְבַאֵר יוֹתֵר בְּעֵזֶרֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

מקורות והערות

מ. מסכת בבא מציעא דף פ"ד עמוד ב': הגמרא מספרת על התנא רבי אלעזר ברבי שמעון שבערב היה מוזמין יסורים בכדי לכפר לו על עוונותיו ובבקר היה משלחם בכדי לחזור ללימוד התורה. נ. ראה גם ב"חיי מוהר"ן" סימן רכ"ג: "סמוך להסתלקותו בעת התגברות החולאת שהיה לו, והיה חלוש מאד וכמעט שנגזע בכל עת, והיינו עומדים לפניו, והוא זכרונו לברכה היה יושב על הכסא חלוש מאד, והיה מיוסר ביסורים גדולים מאד, והיה מדבר עמנו בדרך קובלנא על גודל יסוריו. בתוך כך סתם ידיו בחוקה ועשה אגרוף, ונענע באגרוף ידיו בכח כאומר: אע"פ כן כחי חזק בקרבי מאד ואי אפשר לצייר זאת בכתב".

כה

כָּלֵל הַדְּבָרִים, שְׂבָכָל עֲנִינֵי קִדְשָׁה וּפְרִישׁוֹת, הֵן בְּתַאֲוֹת וְהֵן בְּמַדּוֹת וְהֵן בְּעֲנִינֵי יְגִיעוֹת וְעִבּוּדוֹת וְטָרְחוֹת וְיִסּוּרִים וְכוּ' בְּשִׁבְלֵי יִתְבָּרֵךְ, הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לְכֹל - הִיָּה חֲדוּשׁ נִפְלָא וְנוֹרָא מְאֹד, וְהִיָּה מִפְּשֵׁט מִכָּל הַתַּאֲוֹת וּמִכָּל הַמַּדּוֹת בְּתַכְלִית, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאָר לוֹ מִשׁוּם תַּאֲוָה וּמִדָּה שׁוּם שְׂמִיץ בְּעֵלְמָא. זֹכָה לְמַעְלָה נוֹרָאָה מְאֹד מְאֹד בְּתַכְלִית הַמַּעְלָה, וְאֵי אֶפְשָׁר לְדַבֵּר כָּלֵל בְּעֵצָם הַפְּלֶגֶת מַעְלָתוֹ, כִּי כָּל הַמוֹסִיף גּוֹרֵעַ.

וְכָל מָה שֶׁסִּפְּרָנוּ עַד-הֵנָּה, אִם אָמַנְם כְּגִוּוֹתֵי נִחְשָׁבוּ כָּל הַסְּפוּרִים הַנִּזְכָּרִים לְנִגְדוֹ לְפִי עֵצָם מַעְלָתוֹ שְׂזָכָה אַחֲרֵיכֶן, עִם-כָּל-זֶה סִפְּרָנוּ כֹּל זֶה מֵעַנְיֵן עִבּוּדָתוֹ וְדַרְכָּיו בִּימֵי יְלָדוּתוֹ לְמַעַן נִדְעַ וְנִשְׁפִּיל אִיךָ הַבְּחִירָה חֲפָשִׁית וְכָל אָדָם יוּכַל לְזַכּוֹת אִם יִרְצֶה לְמַעְלָה מִפְּלֶגֶת מְאֹד, אֶף-עַל-פִּי שְׂנַדְמָה לוֹ שְׂקָשָׁה וְכָבֵד עָלָיו הָעִבּוּדָה מְאֹד וְאֵין מְנִיחִין אוֹתוֹ לְכַנֵּס כָּלֵל בְּעִבּוּדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּי הַתַּאֲוֹת וְהַמַּדּוֹת רוֹדְפִין אַחֲרָיו מְאֹד, אֶף-עַל-פִּי-כֵן צָרִיךְ שִׁיְהִיָּה עֶקְשָׁן בְּעִבּוּדָתוֹ וּלְבַלִּי לְהִסְתַּכֵּל עַל כָּל זֶה. כִּי בַּסְּפוּרִים הֵלְלוּ יְבִין הַחֲכָם מִדַּעְתּוֹ אִיךָ גַּם עַל רַבְּנוֹ הַקְּדוֹשׁ וְהַנּוֹרָא זְכָר צְדִיק וְקְדוֹשׁ לְבָרְכָה עֵבֶר גַּם-כֵּן כָּל הַמְּנִיעוֹת וְהַכְּבִדוֹת הַנִּזְכָּרִים, וְעֵבֶר בְּכָל זֶה, וְאֶף-עַל-פִּי-כֵן זָכָה לְשִׁבֵּר הַכֹּל מִחֲמַת שְׂרָצָה בְּאֻמַּת בְּעִבּוּדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּבַחֲרָה בַּחַיִּים בְּאֻמַּת עַד שְׂזָכָה לְמָה שְׂזָכָה. וְאָמַר שְׂאֶפְלוֹ לֹא הִיָּה מְזַרְעֵ הָאֱלֹקִי הַבְּעַל-שֵׁם-טוֹב זְכָר צְדִיק וְקְדוֹשׁ לְבָרְכָה, רַק אֶפְלוֹ אִם הִיָּה מִמְּשַׁפְּחָה הַיְּרוּדָה שְׂבִישְׂרָאֵל, הִיָּה זֹכָה גַּם-כֵּן לְמָה שְׂזָכָה, עַל-יְדֵי עֵצָם עִבּוּדָתוֹ וְיִגִּיעַתוֹ וְטָרַח מְאֹד מְאֹד בְּעִבּוּדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

מקורות והערות

ס. חיי מוהר"ן סימן רס"ז: "שמעתי בשמו שאמר, שהשיג יחידה בתכלית מדרגה עליונה. כי זה ידוע, שנפש דנשמה גבוה יותר מיחידה דרוח, וכן כיוצא בזה בכלום: והוא השיג יחידה בתכלית מדרגה העליונה". ע. כלומר: כל נסיון להגדיר את גדלותו, שאינה ניתנת לתיאור, למעשה מקטין את דמותו. מסכת סנהדרין דף כ"ט עמוד א'. פ. כנגד מדרגתו הנשגבה של רבינו נחשבים סיפורים אלו כדברי גנאי. צ. עפ"י לשון הכתוב בדברים פרק ל' פסוק י"ט.

כו

והקפיד מאד על אלו האנשים שסוברים שעקר מעלת הצדיק והשגתו שזוכה הוא מצד הנשמה לבד, מחמת שיש לו נשמה גבה מאד, ואמר שלא כן הדבר, רק העקר תלוי במעשים טובים ויגיעות ועבודות. ואמר בפרוש שכל אדם שבעולם יכול לזכות למדרגה הגבה ביותר, כי אין הדבר תלוי אלא בבחירת האדם לבד, אם ירצה לרחם על עצמו ולישב עצמו היטב מה שטוב לפניו באמת וכו'; והכל לפי רב המעשה.

כו

ועל-פן אפלו המופתים הנוראים שראינו מרבנו זכרוננו לברכה, אין אנו עוסקים בזה לספרם, כי אין זה שבח אצלו כלל לפי עצם הפלגת מעלתו, רק ספרנו מה שנגע לעבודתו יתברך למען יתעורר המשכיל החפץ באמת, כי אין שום תרוץ בעולם, וכל אדם יכול לזכות למעלות גבוהות אם ילך ויתנהג בדרכי רבנו זכרוננו לברכה שמבארים כאן, בספר זה; והעקר: להיות רגיל מאד בתפלות ובקשות הרבה מאד, ובפרט לדבר בינו לבין קונו בלשון שמדברים בו, להרבות בשיחה לפניו יתברך, לרצותו ולפיסו יתברך ולהתחנן לפניו שיקרבו לעבודתו באמת. ודי בהערה זו לכל החפץ באמת.

חזק

מקורות והערות

ק. וכן כתב בשו"ת הר"ן סימן קנ"ח סימן קס"ה: "... ואמר: זהו החסרון שלכם, שנדמה לכם שעיקר גדולת והשגת הצדיקים הגבוהים הוא רק מצד הנשמה הגבוהה שיש להם, כי באמת לא כן הדבר, רק כל אחד ואחד יכול לזכות לבוא למדרגתי להיות כמוני ממש, כי העיקר תלוי רק בביגיעות ועבודות באמת. וכן כתב גם בסימן קנ"ח. וכעין זה כתב הרמב"ם הלכות תשובה פרק ה' הלכה ב': "אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומות העולם ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גזור על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמושה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל וכו' וכן שאר כל הדעות ואין לו מי שיכפהו ולא גזור עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה וכו'". ר. ראה בחיי מוהר"ן סימן ר"ל שאמר: "...העיקר תלוי רק בביגיעות ועבודות וכו', ועל ידי זה יכול כל אדם לבוא למדרגות גדולות וכו'. ואמר: אני יכול לעשות איש כשר שקורין 'גויטר יוד', כמוני ממש". ש. פרקי אבות פרק ג' משנה ט"ו.

סֵדֶר הַנְּסִיעָה שֶׁלוֹ לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל

א

קָדָם שָׁנְסַע לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הָיָה בְּקִאֲמִינִיץ^א. וְהַנְּסִיעָה שֶׁלוֹ לְקִאֲמִינִיץ הִיְתָה פְּלִיאָה גְדוֹלָה, כִּי פִתְאֹם נִסַּע מִבֵּיתוֹ, וְאָמַר שֵׁשׁ לוֹ דֶּרֶךְ לְפָנָיו לְנִסְעַ, וְנִסַּע מִבֵּיתוֹ עַל־הַדֶּרֶךְ שֶׁנִּסְעִין לְמִזְבֹּז^ב, וְאָמַר שֶׁהוּא בְּעֲצָמוֹ אֵינוֹ יוֹדֵעַ עֲדִין לְהִיכֵן הוּא נִסְעִי; וְנִסַּע לְמִזְבֹּז^ב, וּבְמִזְבֹּז^ב נִתְּוֵדַע לוֹ מִן־הַשָּׁמַיִם שֶׁהוּא צָרִיךְ לְנִסְעַ לְקִאֲמִינִיץ, וְנִסַּע לְקִאֲמִינִיץ.

וְכָל נְסִיעוֹתָיו הָיוּ בְּפִשְׁטוּת, כְּדֶרֶךְ אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים, בְּלִי שׁוּם הַתְּנַשְׂאוֹת וּבְלִי שׁוּם פְּרִסוּם; אֶף־עַל־פִּי שָׂאֵז כָּבֹד הָיָה מִפְּרִסָּם בְּעוֹלָם, אֶף־עַל־פִּי־כֵן הִזְהִיר מְאֹד לְאֲנָשָׁיו שֶׁנִּסְעוּ עִמּוֹ שִׁיזְהָרוּ לְבָלִי לְהוֹדִיעַ בְּשׁוּם מְקוֹם שֶׁהוּא נִסְעִי, וְלֹא יִדְעוּ בְּשׁוּם מְקוֹם שֶׁהָיָה שֶׁהוּא נִמְצָא שָׁם, כִּי נִסַּע בְּהַעֲלֵם כְּדֶרֶךְ הַסּוֹחְרִים.

וְהָיָה בְּקִאֲמִינִיץ, וְאֵז בְּאוֹתוֹ הָעֵת לֹא הָיָה רִשְׁאֵי שׁוּם יְהוּדִי לְדוֹר בְּקִאֲמִינִיץ וְלֹא לְלוֹן שֶׁם בְּתוֹךְ הָעִיר, רַק כָּל הַיְהוּדִים הָיוּ דָרִים חוּץ לְעִיר, וְכָל מִי שֶׁהָיָה לוֹ אֵיזָה עֵסֶק בְּתוֹךְ הָעִיר הָיָה נִכְנָס לְתוֹךְ הָעִיר בַּיּוֹם, וְהָיָה רִשְׁאֵי לְהִיּוֹת שָׁם כָּל הַיּוֹם, וּבְלִילָה הִכְרַחוּ כָּל הַיְהוּדִים לְצֵאת מִן הָעִיר, כִּי לֹא הָיָה רִשְׁאֵי שׁוּם יְהוּדִי לְלוֹן שֶׁם כְּמִפְּרִסָּם.

מקורות והערות

ת. קאמיניץ - פודולסק, רחוקה כ-450 ק"מ ממדוויבקה, מקום מגוריו של רבינו באותה עת. א. עירו של הבעש"ט בה מקום קבורתו. ב. סמוך לאותה נסיעה אמר רבינו לר' שמעון ב"ר בער תלמידו הראשון: "יש לפני נסיעה ואינו יודע להוכיח". ר' שמעון ליווה את רבינו בנסיעה זו עד למעוזבו - חיי מוהר"ן סימן קכ"ט. ג. בדרך למעוזבו התעכב רבינו בוואלחווין שם צירף אליו אחד מאנשיו. במעוזבו ביקר רבינו את הוריו, ובלילה התגלה אליו הבעש"ט והודיע לו שעליו לנסוע לקאמיניץ - חיי מוהר"ן סימן קכ"ט.

ונכנס רבנו זכרוננו לברכה לתוך העיר עם איש אחד שהיה עמו אז, והיה שם עד הלילה; ובלילה צוה להאיש שהיה עמו שיצא מן העיר, והוא זכרוננו לברכה נשאר שם לבדו בתוך העיר, וצוה על האיש הנ"ל שפיוס המחרת יבוא לתוך העיר, וימצאנו שם. והוא זכרוננו לברכה לן שם לבדו בתוך העיר, ואין שום בריה יודע מה עשה שם; וכיום המחרת נכנס האיש הנ"ל לתוך העיר ומצאו שם. ואחר-כך נכנס הוא זכרוננו לברכה עם האיש הנ"ל לתוך פמה וכמה בתים, ועשו להם איזה שיכות" לכנס שם, ובקצת בתים צוו לתן להם יין-שרף וכיוצא בזה, והיו בתוך הרבה בתים מאד; ואין שום אדם בעולם יודע פונתו, מה עשה שם. ואחר-כך נסע משם לביתו; ואחר-כך, אחר שלן שם רבנו זכרוננו לברכה, מאותו העת והלאה נתן רשות לאנשי קאמיניץ לדור בתוך העיר.

ב

ואמר רבנו זכרוננו לברכה: מי שיודע מפני-מה היתה ארץ-ישראל תחלה ביד פנען ואחר-כך באה ליד ישראל, הוא יודע מפני-מה הוא היה תחלה בקאמיניץ ואחר-כך בארץ-ישראל.

ג

והנסיעה לקאמיניץ היתה פליאה גדולה מאד, וכל העולם אמרו פרושים על-זה, קצת דורשין לשבח וקצת וכו'; אבל כלם טעו, אפלו אותן שאמרו לשבח לא כונו פונתו כלל, ואפלו אותן שידעו קצת מחמת

מקורות והערות

ד. לא ידוע מי היה אותו אדם שהצטרף לרבנו בוואלחיוויץ כאמור לעיל ר' שמעון לא המשיך בנסיעה עם רבינו כי חלה בדרך למעזיבו (חיי מוה"ר"ן סימן קכ"ט). ה. המציאו סיבה. ו. כשחזר רבינו מקמיניץ אמר תורה על הפסוק "דבקה נפשי אחריד" (תהלים פרק ס"ג פסוק ט') ולא נמצאת עמנו התורה הזו. לאחר מכן נפטרה בתו (חיי מוה"ר"ן סימן ק"ל קל"א). ז. עיין ליקוטי הלכות יורה דעה הלכות מילה ג': "ועל כן אם היה ה' יתברך מוסר ארץ ישראל לישראל מיד בעת בריאת העולם ולא היתה ברשות העכו"ם כלל מתחלה, והיתה מתגלה קדושת ארץ ישראל מיד, אזי תיכף כשהיו ישראל חוטאים, חם ושלום, היתה הארץ מקיאה אותם והיתה נעלמת קדושתה ולא היה באפשר לגלות עוד

שהוא בעצמו גלה להם איזה רמז, אף-על-פי-כן לא ידעו פונתו בשלמות. וכבר אמר דבר נאה על-זה, על מה שהעולם טועין עצמן בו תמיד בכל מה שהוא עשה וכו'.

ד

קצת אמרו שנסע כדי למצא שם את הכתבים של הפעל-שם-טוב שסגרו באבן², ואמרים קצת שהם טמונים שם בקאמיניץ, ואמרו שנסע לשם בשביל זה. והוא זכרוננו לברכה התלוצץ מזה, ואמר שלא נסע כלל בשביל זה, פי אינו צריך להם כלל; ואמר: אלו היה רוצה אותן הכתבים - היו מביאים אותם לביתו, אף הוא אין צריך להם כלל.

ה

בערב חג הפסח שנת תקנ"ח לפרט-קטן יצא אדוננו מורנו ורננו זכרוננו לברכה מהמקנה, ואמר לזה שהלך עמו שבזאת השנה יהיה פודאי בארץ הקדושה. ובחג הפסח אמר תורה על-פסוק "ושבילך במים רבים ועקבותיך לא נדעו"³, והקשה מרישא לסיפא, ואמר תורה על-זה, ותרץ קשיא זו; ומתוך דברי תורתו הקדושה נתודע לכל באי אליו שפודאי יסע לארץ-ישראל.

מקורות והערות

קדושתה לעולם. ועל כן היה בהכרח שתהיה 'הקליפה קודמת לפרי', שתהיה ארץ ישראל מסורה ביד כנען כל כך שנים. ובאמת גם אז בעת שהיתה ארץ ישראל ביד כנען, גם אז היתה ארץ ישראל בקדושתה כמו עכשיו, כי קדושת ארץ ישראל קביעה וקיימא לעולם" וכו'. ח. חיי מוהר"ן סימן ר'. ז. יש מספרים שר' אדם בעל שם נתנם לבעש"ט והוא סגור בתוך אבן בדרך מופת. י. תהלים פרק ע"ז פסוק כ'. ב. במדרש רבה (פרשה כ"ה אות י"ג) מובא על פסוק זה שעל ידי הכניסה לארץ ישראל יוכלו לזכות בני ישראל לדבקות בה' וזה לשונו: "ד"י ב"ר סימון פתח (דברים י"ג ה'), אחרי ה' אלוקים תלכו, ואותו תיראו, ואת מצותיו תשמרו, ובקולו תשמעו, ואותו תעבדו, ובו תדבקו. וכי אפשר לבשר ודם להלך אחר הקב"ה, אותו שכתוב בו (תהלים ע"ז), בים דרך ושבילך במים רבים, ואתה אומר אחרי ה' תלכו. ובו תדבקו, וכי אפשר לבשר ודם לעלות לשמים להדבק בשכינה. אותו שכתוב בו (דברים ד' כ"ד): כי ה' אלקך אש אוכלת הוא אל קנא, וכתוב (דניאל ז'), כורסיה שביבין דינור, וכתוב (שם): נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי, ואתה אומר, ובו תדבקו. אלא, מתחלת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחילה, הה"ד (בראשית ב'): ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם. אף אתם כשכונסין לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחילה, הה"ד, כי תבואו אל הארץ."

ו

וְכַאֲשֶׁר שָׁמְעָה אֲשֶׁתּוֹ זֹאת שְׁלָחָה בְּתָהּ אֵלָיו לְשַׁאֵל אוֹתוֹ אֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹ לְהַנִּיחַ אוֹתָם, מִי יִפְרֹנְסֵם. וְהַשִּׁיב כָּךְ: אֵת תִּסְעֵי לְמַחְתָּנֶךָ, אַחֲוֹתֶיךָ הַגְּדוּלָה - יִקַּח אֶחָד אוֹתָהּ לְהִיּוֹת בְּבֵיתוֹ מִשְׁרָתָת קִטְנָה שְׁקוֹרִין 'נִיאָנְקֶע', אַחֲוֹתֶיךָ הַקִּטְנָה - יִקַּח אֶחָד אוֹתָהּ לְבֵיתוֹ מִצֵּד רַחֲמָנוּתִי, וְאִמְךָ תִּהְיֶה מִשְׁרָתָת קַעֲכִירִין²; וְכֹל מָה שֵׁישׁ בְּבֵיתִי - אֶמְכֹּר הַכֹּל עַל הוֹצָאוֹת הַדָּרָךְ.

וְכַאֲשֶׁר שָׁמְעוּ זֹאת בְּנֵי־בֵיתוֹ גָּעוּ כָּלֵם בְּבִכְיָה, וּבָכּוּ כַּמָּה יָמִים; וְלֹא הָיָה לוֹ שׁוּם רַחֲמָנוּת עֲלֵיהֶם, וְאָמַר כִּי לֹא סָגִי בְּלֹאוֹ הַכִּי, יִהְיֶה אֵיךְ שִׁיְהִיָּה - הוּא יִסַּע בְּוִדְאִי, כִּי רַבּוֹ כָּבֵד הוּא שָׁם, וְיִמְעוּטָא בְּתֵר רַבָּא אֲזֵלְאִי³ (וְאָמַר בְּזֶה הַלְשׁוֹן: וְוַאֲרִין דִּי גִרְעִסְטִי הַעֲלֵפֵט אִיז שׁוֹיִן דְּאֶרְט וְכוּ')⁴. וְאָמַר: אֲנִי רוֹצֶה לְנִסֵּעַ לְאַרְץ־יִשְׂרָאֵל, וְאֲנִי יוֹדֵעַ גְּדוֹל הַמְּנִיעוֹת וְהַעֲפוּבִים שִׁיְהִיּוּ לִי עַל־זֶה בְּלִי שְׁעוֹר וְעָרָךְ, אֵךְ כָּל זְמַן שֶׁהַנְּשֻׁמָּה בְּקַרְבִּי, כָּל זְמַן שִׁיְהִיָּה לִי רוּחַ חַיִּים בְּאִפִּי - אֶמְסֹר נַפְשִׁי, וְאֶסַּע בְּכָל כַּחֲסִי לְשָׁם; וְכֹל עוֹד נַפְשִׁי בִּי - אֶסַּע לְשָׁם, וְהִ' הַטּוֹב יַעֲשֶׂה⁵.

ז

וְאָמַר: בְּכָל פְּסִיעָה וּפְסִיעָה שֶׁל נְסִיעַת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל הִיָּה לִי מְסִירַת נַפְשִׁי. וְאָמַר: אֲנִי רוֹצֶה לְנִסֵּעַ מִיָּד, אֵיךְ שִׁיְהִיָּה, אֶפְלוּ בְּלִי מַעוֹת; אֵךְ מִי שִׁיְרָצָה לְרַחֵם עָלַי - יִתֵּן לִי מַעוֹת עַל הוֹצָאוֹת. וְתַכְךָ נִסְעוּ אֲנִישֵׁי־שְׁלוֹמֵנוּ בְּעִירוֹת

מקורות והערות

ל. באותו זמן היו לרבינו שלוש בנות: ארל כבת אחת עשרה, שרה כבת תשע ומרים כבת שמונה. מ. עובדת מטבח. נ. מסכת זבחים דף ק"ד עמוד ב'. ההלכה היא שבשר קרבן שיצא רובו מחוץ למקום שבו מותרת אכילתו נפסל ומעון שריפה, למרות שיש מיעוט ממנו במקום הכשר, כי הכלל הוא: "רובו ככולו", כלומר ברגע שיצא רוב הקרבן הולכים אחר הרוב וגם המקצת שנשאר בפנים נפסל. וכאן עושה רבינו שימוש נפלא במושג הנ"ל ומשווה את עצמו לקרבן שבמקום שרובו נמצא שם הוא. ומאחר ורובו, היינו מחשבתו, נמצא כבר בארץ ישראל הרי הוא כבר למעשה שם ואי אפשר לו שיחזור בו. והמיעוט, היינו הגוף, חייב להיות נגד אחרי המחשבה שהיא העיקר. וראה גם ליקוטי מוהר"ן תורה כא' סעיף יא': "כי עיקר האדם הוא השכל, ועל כן במקום שחושב השכל שם כל האדם". ס. "בגלל שהצני הגדול כבר שם" וכנ"ל בהערה קודמת. ע. שמואל ב' פרק י' פסוק יב' - שם מדובר על מסירות נפש על ענין ארץ ישראל, וזה לשון הכתוב "חוק ונתחוק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו וה' יעשה הטוב בעינינו".

הסמוכים, וקבצו מיד איזה סף למען יהיה לו על-כל-פנים על הוצאות לנסע מביתו; כי הנסיעה היתה בנחיצה גדולה, וראו שאי אפשר לעכבו בשום אופן איזה זמן כלל. ונסע מיד בזרירות מביתו בח"י אירי, והמתיק סוד יחדו עם איש אחד מאנשיו שיסע עמו בצותא חדא.

ח

ובח"י איר נסע מביתו מקהלת-קדש מדודיקא לעיר ניקולייב, ושם היה ספינה עבור חטים, ונסע עם אותה הספינה דרך אדסי. כי מקדם היו המשלחים ושאר אנשים יראים לנסע דרך אדס, כי אמרו שהים מסכן דרך שם; והוא בחכמתו הגדולה הבין תכף שטוב יותר מכמה טעמים לנסע על-הספינה מאדס, כי מקצרים את הדרך הרבה שיש ממדינתנו לגליץ, גם יוצאים מן הסכנה שיש כשנוסעים מגליץ, שיש סכנה גדולה כשיורדים מהנהר טונא על-הים כמפרסם, על-כן לא השגיח כלל על דברי העולם, ונסע מניקולייב דרך אדס לסטנבול.

ט

וצוה להאיש שהיה עמו לקנות ניר הרבה ודיו, ומיד פבואם על-הספינה התחיל לכתב תורה; והזהיר את-האיש הנ"ל לבל יעין כלל בכתיבו, והכרח האיש להבטיח לו בהן שלו, ואז האמין לו ונתן לו המפתח מהתבה. וביציאתם מאדס שם לוו אותו הרבה אנשים מאד בכבוד גדול, ונסעו אחריו כמה עגלות ולוו אותו בשיר ובמשחה ושמחה גדולה מאד.

מקורות והערות

פ. עיין בנספח בסוף הספר אות י"ט. צ. והותו לא ידועה בודאות. (יש אומרים שהיה זה תלמידו רבי שמעון). ק. עיר נמל השוכנת לשפת הים השחור על שפך נהר הבוג מזרחית לאודסה. ר. אודסה. בחג השבועות היה רבינו בחורסאן וזכה אז לשמוע את הקולות והברקים של מתן תורה (חיי מוהר"ן סימן קל"ב). ש. היום השחור. ת. שם עיר נמל, כיום ברומניה. א. נהר הדונא, הדנובה. ב. איסמנבול - (קוסמנטינופול, קושטא) היתה בזמנו בירת טורקיה, והיו מפליגים אליה בספינה מאודסה.

ובבואם לספינה, והתחילו לילף על-הים השחור, תכף במעט-לעת הראשון הנה פרטינע גדולה, דהינו רוח-סערה, עד שהגלים קפצו על-הספינה, והכרחו להיות בחדר סגור ומסגר מחמת המים שלא יבואו עליהם. והיו ברקים ורעמים ורוחות גדולות בלי ערף, והיה פחד גדול מרעש הרעמים והגשמים ושאון הגלים; ומחמת פחד לא היה באפשרי לישן בליילה וכו'.

ואחר ארבעה ימים באו לסטנבול, וישבו על-הספרי, כי לא היו יודעים באיזה בית לכנס, כי לא היו יכולים להפיר בין ישמעאל ליהודי, ולא יכלו לשאל מחמת שלא היו יודעים לשונם. ובראותם שם שהם יושבים על-הספר הלכו ומצאו איש אחד מתרגמן שיודע גם לשוננו, והיה מליץ בינתם, ומיד שכרו להם אכסניא טובה בחלק הנקרא 'גאליטא'. וכאשר נכנסו לשם, אחר שעה או שתים אמר שאין רצונו לעמד שם. ושאל אותו המליץ: אפשר טוב לפניכם להיות בעקר סטנבול, דהינו בעיר המלוכה ששם דירת התוגר, ושם אין שום זוג רשאי לבוא לשם, כי אם זכרים לבד; והשיב ששם בודאי טוב לפניו. וגלה לו שיש שם שלוחי-דרבנן מארץ-ישראל, ועמם עוד שני אנשים ממדינתנו שהיו בארץ-ישראל ועכשו הם חוזרים לביתם ונסעים מארץ-ישראל לחוץ-לארץ; וכאשר שמע זאת אמר הוא זכרונו לברכה להאיש הנ"ל שהיה עמו: אני מזהיר אותך לבל תגלה אותי כלל, ולא תגיד כלל מי אנכי אם ישאלו עלי.

ויצאו לשם לעיר הנ"ל, ובבואם לשם מיד הפיר אחד משני האנשים הנ"ל שנסעו מארץ-ישראל לביתם את-האיש שנסע עם רבנו זכרונו לברכה, ושאל אותו: מה אתה עושה כאן? השיב לו: אני נסע עם זה

 מקורות והערות

ג. למרות זאת מסופר בחיי מוהר"ן (סימן קל"ז) על נשמה שתוקן באותו הלילה. ד. החוף. ה. שהיו נראים להם דומים במראיהם ובלבושם. ו. מליץ - מתורגמן, בראשית פרק מ"ב פסוק כ"ג. ז. גאליטה - רובע בעיר איסטנבול. ח. הסולטן התורכי. "תוגר" ו"תוגרמה" הם כינויים לתורכיה בספרות של אותו הזמן. ט. כינוי לשלוחים מארץ ישראל שהלכו לחו"ל בכדי לאסוף כספים למחייתם של תלמידי החכמים שבארץ ישראל.

הַרְדֵּף בְּשָׁנִים לְאַרְץ הַקֹּדֶשׁ. וְשָׂאֵל אוֹתוֹ: מִי הוּא זֶה? וְהָשִׁיב לוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ בִּילְעֵט מִהַקְרֵדָאן שֶׁל הַקִּיר"ה מְאוּסְטְרִיָּיִךְ; וְלֹא רָצָה לְגַלוֹת לוֹ מִי הוּא בְּעֵצְמוֹ, כְּאֲשֶׁר הִזְהִיר אוֹתוֹ רַבְּנוֹ זְכוֹרָנוֹ לְבִרְכָה כַּנִּל.

וְנִכְנַס בְּלִבָּם עַל רַבְּנוֹ זְכוֹרָנוֹ לְבִרְכָה שֶׁהוּא נֹסֵעַ מִהַקְרֵדָאן לְחֶלֶק עַל הַחֲסִיד הַמְּפָרָסִם בּוֹצִינָא קְדִישָׁא מוֹרְנוּ הָרַב רַבִּי אַבְרָהָם קְלִיסְקֹר זְכוֹרָנוֹ לְבִרְכָה וְהַנְּלוּיִם אֵלָיו, וְנִכְנָסוּ בְּטַעוֹת זֶה עַד שֶׁהָיָה לָהֶם הוֹכָחוֹת גְּדוּלוֹת עַל-זֶה לְפִי טַעוֹתָם, וְנִדְמָה לָהֶם כְּאִלוֹ הוּא זְכוֹרָנוֹ לְבִרְכָה הוּא מְשַׁלַּח מְאַנְשִׁים רַבִּים בְּשִׁבִיל לְחֶלֶק עָלָיו. וְהִתְחִילוּ לְחַקֵּר אֶצֶל הָאִישׁ הַנִּל שֶׁהָיָה עִם רַבְּנוֹ זְכוֹרָנוֹ לְבִרְכָה אִם יֵשׁ לוֹ אֲגָרָת; וְהָשִׁיב שֶׁאֵין לוֹ. וְשָׂאֵלוּ אוֹתוֹ מַה כִּפְּנֵיתוֹ בְּנִסְיָעָה זֹאת לְאַרְץ-יִשְׂרָאֵל; וְהָשִׁיב שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ כִּפְּנֵיתוֹ. וְלֹא רָצוּ עוֹד לְסַמֵּךְ עַל הָאִישׁ הַנִּל, וְאָמְרוּ שְׂגָם הוּא מְרַמֶּה אוֹתָם, וְאָמְרוּ: אֶף-עַל-פִּי שֶׁמְכַבֵּר אֲנִי מִפִּירִים אוֹתָךְ לְאִישׁ כֶּשֶׁר, אָבָל עֲכָשׁוּ שׁוֹב אֵין אֲנִי יוֹדְעִים אִם עֲדָךְ מַחְזִיק בְּתַמְתְּךָ. וְשָׂאֵלוּ אוֹתוֹ: שְׂאֵלָתְךָ אֵת רַבִּי, רַבִּי נַחֲמָן מִמְּעַדְוֵדֵיבְקָא, אִם לְנִסְעַ עִם הָאִישׁ הַזֶּה? אָמַר לָהֶם: הֵן; אָבָל הֵם לֹא סָמְכוּ עוֹד עַל-דְּבָרָיו כַּנִּל, כִּי נִדְמָה לָהֶם בְּבִרוּר עַל רַבְּנוֹ זְכוֹרָנוֹ לְבִרְכָה כְּאִלוֹ הוּא אִישׁ מְרַמֶּה חֵס וְשְׁלוֹם, וְנֹסֵעַ לְחֶלֶק עַל אֲנָשֵׁי אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל.

וְהִלְכוּ אֶצֶל זְכוֹרָנוֹ לְבִרְכָה בְּעֵצְמוֹ לְחַקֵּר אֶצֶלּוֹ מִי הוּא וּמַאיִזָּה מְקוֹם הוּא וּמַאיִזָּה מְשַׁפְּחָה; וְלֹא רָצָה לְגַלוֹת כְּלָל. וְדִבְרוּ אֵתוֹ בְּחִכְמָתָם, וְרָצוּ לְחַקֵּר בְּכַמָּה אַפָּנִים כְּדֵי לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ אִיזָה דְּבוּר, לְהַבִּין מִמֶּנּוּ עַל-יְדֵי-זֶה מִי הוּא; וְהוּא הָשִׁיב לָהֶם עַל כָּל שְׂאֵלוֹתָם בְּחִכְמָתוֹ, וְלֹא יָכְלוּ לְהַבִּין כְּלָל, וּבִלְבַל דַּעְתָּם מְאֹד מְאֹד וְרַמָּה אוֹתָם וְעָקַם אֶת-מַחְסָם, עַד שֶׁלֹּא יָכְלוּ לַעֲמֹד עָלָיו כְּלָל לְהַבִּין מִמֶּנּוּ לֹא דְּבַר וְלֹא חֲצִי דְּבַר, וּבְכָל

מקורות והערות

י. בילט - רשיון, מהקראן - מנציג הקיסר האוסטרי. ב. ראשי תבות של הביטוי "הקיסר ירום ה'רו" - ביטוי שבו השתמשו היהודים כלפי הקיסר של הממלכה האוסטרו-הונגרית. ל. בוצינא קדישא - "המאור הקדוש" (והרד"א דף קצ"ו). כינוי מקובל לצדיק גדול. מ. עיין בנספח בסוף הספר אות כ'. נ. הכוונה כאן: ממשך להיות נאמן. איוב פרק כ' פסוק ט': "ותאמר לו אשתו עורך מחויק בתומתך וגו'". פירושו ממשך להאמין בתמימות.

פעם נדמה להם לאיש אחר. למשל: ששאלו אותו אם הוא כהן - השיב: הן; אחר-כך ביום שאחר זה שאלו אותו פתאם אם הוא ישראל - השיב: הן; שאלו אותו: אתמול אמרת שאתה כהן, ועכשו אתה אמר שאתה ישראל; והשיב: כהן זה מדת חסדי, וישראל מדה אחרת, וברוך השם שיש בי מדה זאת וגם מדה זאת. ואמרו לו: נפר אתה שאתה מהחולקים בנדאי, ואינך רוצה לגלות. והתחילו לשנא אותו בתכלית השנאה, ובזו אותו בכל מיני בזיונות, וקללו אותו בקללות נמרצות בלי שעור וערך כמה ימים; ורב הבזיונות היה מאחד משני האנשים הנ"ל.

והוא זכרנו לברכה התחיל לבקש אותם, ואמר להם: זאת תדעו, שפודאי לא אגלה עקר פונת נסיעתי לארץ-ישראל, כי מלבי לפומי לא גליתי; ואף-על-פי-כן "מה טוב ומה נעים שבת אחים גם-יחד" - אף-על-פי שלא ידע אחד עקר פונת חברו. והשיבו לו: אם אתה תגלה לנו פונתך - בודאי יגיע לך טובה גדולה עד-מאד. והשיב להם: אני איני רוצה לקבל טובה מכם, ולא אגלה לכם עקר פונתי בשום אופן; אדרבא, אתם תוכלו לקבל טובה מאתי אם תרצו. השיבו לו: נראה מלשונך שאתה מדבר בלשונות המפרסמים הגדולים כמו רבי ברוך ורבי שלום ורבי נחמן וכו', שדרכם לדבר גדולות בלשון נסתר; אף בודאי אין אתה אחד מהם, כי נראה שאתה בודאי מהחולקים על הצדיק הנ"ל.

ואמרו לו שקדם שיבוא לארץ-ישראל, יהיה שם אגרת בארץ-ישראל שהוא מהחולקים והמרגלים, לכל יוכל להטעות אותם. גם הלכו להסרסור מהספינות, והוא מאנשי פולין ונשא אשה מהפרענקען,

---

 מקורות והערות

ס. ראה "תיקוני זוהר" דף ו"ב: "...ושהרו הכהן, דא מיכאל כהן גדול, ממנא תחות יד חסד", וכן הוא בווהר ח"ג דף קמ"ה עמוד ב' "... מ"ט זכה כהן לחסד בגין היראה, הה"ד וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראוי". ע. מלובי לפי לא גליתי, תיקוני זוהר דף נ, מסכת סנהדרין דף צ"ט. פ. תהלים פרק קל"ג פסוק א'. צ. עיין בנספח בסוף הספר אות כ"א. ק. עיין בנספח בסוף הספר אות כ"ב. ר. הכוונה לרבי נחמן מהורודנקא זצ"ל סבו של רבינו. עיין עוד בנספח בסוף הספר אות כ"ג. ש. מתווך, סוכן. ת. יהודים ממוצא מזרחי - מגורשי ספרד שהגיעו לארצות המזרח נקראו בשם "פרנקים", על שם מוצאם מאירופה, שבה שלטה ממלכת הפרנקים (גרמנים - צרפתים). הביטוי קיים במשמעות זו בשפות רבות.

וחמותו היא יוצאת ונכנסת בבית התוגר, והאיש ההוא הוא איש גדול שם, והלכו אלו האנשים הנ"ל אל זה הסרסור, ובקשו אותו ואמרו לו: למען השם לבל תניח את-האיש הזה לנסע להתם, פי הוא מהחולקים, ורוצה לעשות גרוש שם חס ושלום; ואם תוכל לעשות לו איזה רעה - שכרך כפול מן-השמים. ורבונו זכרונו לברכה והאיש שהיה עמו לא ידעו מזה.

כלל הדבר, פי אלו שני האנשים הנ"ל בזו אותו זכרונו לברכה בכל מיני בזיונות וכו', והוא סבל הכל, ולא רצה לגלות להם בשום אפן מי הוא, ורמה אותם בכונה ובלבל דעתם מאד מאד, עד שהיו מבזים אותו בכל-פעם על שבכל-פעם הוא משנה עניניו. פעם אחד דבר עמהם עד שנדמה להם בברור שהוא מלגורנאי וכו'; ואחר-כך ראו שלא כן הוא, ובזו אותו מאד מאד. ופעם אחד דבר עמהם ונדמה להם שהוא בן הקאמרנער, דהינו בן המגיד מקאמרנאי שהיה אז מחלקת גדול עמו כמפרסם; ואחר-כך בתוך הדברים התחיל הוא זכרונו לברכה לקלל את הקאמרנער, וגערו בו: הלא הוא אביך! וראו שעדין לא עמדו עליו. ובכל-פעם היה לו שם אחר, ובכל שם שקראו אותו - נענה להם ובא אליהם. פתאם יצא מפיהם וקראו: ישעיה - כדי לנסותו אם הוא בן הקאמרנער ששמו ישעיה, ובא הוא זכרונו לברכה תכף ומיד אליהם, ונדמה להם בודאי שהוא בן הקאמרנער, ואמרו לו: אתה הוא בודאי בן הנ"ל; והשיב להם והוכיח להם שאינו בנו. בתוך-כך התחילו לדבר מהמתנה ששלח הקאמרנער לבנו, והתחיל הוא זכרונו לברכה תכף לבקשם ולהפציר אותם שיהיו מראין לו את המתנה שלו, וראו שוב שהוא בנו; ואחר-כך דברו עמו עוד - וקלל אותו; ונבהלו מאד מאד,

מקורות והערות

א. נראה שהכוונה לעיר באיטליה. ב. אין הכוונה לשושלת קומרנא הידועה כיום, אלא לרבי משה יוסף ליקוורניק מקומרנא שהיה המגיד באותו הזמן.

ובאו בכעס גדול, ובזו אותו מאד מאד. וכששאלו אותו: למה אתה אמר עכשו ששמך כף ואחר-כף שם אחר, וכן בשם מקומך? השיב להם גם-כן שכל שם ושם הוא כפי המדה והספירה שנאחז בו וכו', ואני ברוך השם כלול מכלם. וכל מה שעבר בענין זה יקצרו המון יריעות לספר.

והוא זכרונו לברכה היה מעורר אותם לפעמים מהשנה והתחיל לדבר עמהם, עד שבאו בכעס גדול והתחילו עוד לקלל ולבזות אותו מאד. ובערב שבת-קדש באו הם מבית הטבילה, והוא זכרונו לברכה היה שכב על הדרגא יחף ובלי חגורה ובלי כובע עליון, ושאל אותם: מפני-מה בכל השבוע הגוף שלי קל ואין לי כבדות, ועכשו יש לי כבדות גדול מאד, עד שפמעט איני יכול לעמד ממקום זה? והשיבו לו: מחמת שבכל ערב שבת-קדש הנשמה זו עולה למעלה ונשמה היתה באה למטה; ואצלה הלכה הנשמה שלך, ונשמה יתרה אינך זוכה לקבל, על-כן נשאר גופך כאבן. והשיב להם: אוי לכם, אפלו בדבר קל כזה אינכם יודעים מה להשיב.

ובקש אותם שיקבלו אותו על-שבת אצלם, ולא רצו. ובשבת קבלו את-האיש שהיה עמו אצלם על-שבת, ואותו לא רצו לקבל, והכרח לאכל מאכלי חלב, כי לא רצו לאכל שם בשר, רק הם היה להם איזה שוחט. וגם בשבת היה להם מחלקת גדול מאד עמו, ורצו לדחפו לחוץ; כי הוא נכנס אצלם אף-על-פי שלא אכל עמהם, והם התחילו לריב עמו עד שרצו לדחפו לחוץ, והיה רעש גדול שם, וכן בבקר היה גם-כן כף.

כלל הדבר, כי הוא זכרונו לברכה עשה בכונה, והניח עצמו לבזות בכל מיני בזיונות; ואמר להאיש שהיה עמו שאלו הבזיונות יהיו לו טובה גדולה בהליכה ובחזרה. כי גדל עצם המניעות הגדולות שהיה לו לבוא

מקורות והערות

ג. ראה "פרדס רימונים" שער ה, פרק ו'. ד. מסכת ביצה דף ט"ז עמוד א'.

לְאַרְץ־יִשְׂרָאֵל - אִי אֶפְשֶׁר לְשַׁעַר וּלְהַעֲרִיף וּלְסַפֵּר, וְלֹא הָיָה לוֹ בְּאֶפְשָׁרִי לָבוֹא לְאַרְץ־יִשְׂרָאֵל כִּי אִם עַל־יְדֵי קְטָנוֹת זֹאת, כְּאֲשֶׁר נִשְׁמַע אַחֲר־כֶּף מִפִּי בְּפִרוּשׁ וְאָמַר שָׂאֵם לֹא הָיוּ לוֹ אֱלֹהֵי הַבְּזִיוֹנוֹת וְהַקְטָנוֹת - לֹא הָיָה לוֹ בְּאֶפְשָׁרִי לָבוֹא לְשֵׁם בְּשׁוֹם אֶפֶן. וְאָמַר שְׂרָאָה שֶׁהוּא מְכָרַח לְשֵׁאֵר שָׂם בְּסֻטְנָבוֹל, דִּהְיִנּוּ לְמוֹת שָׂם, אֶךְ זֹאת הַקְטָנוֹת וְהַבְּזִיוֹנוֹת הִצִּילוּ אוֹתוֹ; כִּי קָדַם שְׂפָאִין לְאַרְץ־יִשְׂרָאֵל וְכוּ' כַּנִּלְיָהּ.

אַחֲר־כֶּף צָוָה רַבְּנֵנוּ זְכוּרֵנוּ לְבָרְכָה לְהָאִישׁ שֶׁהָיָה עִמּוֹ שִׁיתָן לְהָאֲנָשִׁים הַנִּלְשָׁבְזוּ אוֹתוֹ כַּנִּלְיָהּ מִהַמְאֲכָלִים וּמִשְׁקָאוֹת וּמִיַּי מִרְקַחַת שְׁלֵהֶם שֶׁהָיָה עִמָּהֶם, לְתַן לָהֶם מִהַכֹּל. וְנִסְעוּ אֵלָיו הָאֲנָשִׁים לְבֵיתָם, וְלֹא רָצוּ לְקַבֵּל אֲגֻרַת מִרַבְּנֵנוּ לְבֵיתוֹ, רַק מִהָאִישׁ שֶׁהָיָה עִמּוֹ קָבְלוּ אֲגֻרַת; וְרַבְּנֵנוּ זְכוּרֵנוּ לְבָרְכָה הַנִּיחַ אֲגֻרַת שְׁלוֹ בְּתוֹךְ אֲגֻרַת שֶׁל הָאִישׁ הַנִּלְיָהּ. וְאֵלָיו הָאֲנָשִׁים הָיוּ רוֹצִים לְפַתַּח אֶת הָאֲגֻרַת שֶׁל הָאִישׁ הַנִּלְיָהּ, אוֹלֵי יוֹכְלוּ לְהַבִּיחַ מִמֶּנּוּ אֵיזָה דָּבָר מִרַבְּנֵנוּ זְכוּרֵנוּ לְבָרְכָה, מִי הוּא וּמֵאִיִן הוּא; אָבָל לֹא הָיוּ יְכוּלִים לְמַצֵּא הָאֲגֻרַת אֲצֵלָם, כִּי נִעְלַם מֵהֶם הַיְכָן שֶׁהַנִּיחוּ אֶת הָאֲגֻרַת. וְלֹא בָּא לְיָדָם הָאֲגֻרַת עַד שֶׁבָּאוּ אֶל הַקְּאֻמְעָרִי בְּוִלְיַחְאִי, אֲזַי מְצָאוּ הָאֲגֻרַת אֲצֵלָם, וְרָאוּ מִן הָאֲגֻרַת שֶׁזָּה הָיָה רַבְּנֵנוּ זְכוּרֵנוּ לְבָרְכָה, הִמָּה רָאוּ פֶן תִּמְהוּ, וְנִבְהָלוּ מְאֹד. וְהָאִישׁ הַהוּא שֶׁבָּזָה אוֹתוֹ הִרְבָּה כַּנִּלְיָהּ בָּא לְבֵיתוֹ, וְנִפְטַר בְּסֻמוֹךְ לְבֵיאָתוֹ מִמָּשׁ.".

י"א

וּמִיָּד אַחֲרֵי נִסְיַעְתֶּם מִסֻּטְנָבוֹל בָּא אֵלָיו הַסְּרוּר הַנִּלְיָהּ, וְהָרָאָה לוֹ אֲגֻרוֹת הַרְבֵּה מִצְדִּיקֵי דוֹרְנוּ שֶׁשְׁלַחוּ אֵלָיו בְּקִשְׁתָּם לְהִיּוֹת לְעֶזֶר לְאֲנָשִׁים הַנִּסְעִים

מקורות והערות

ה. וב"חיי מוהר"ן סימן קל"ט נאמר בצורה ברורה יותר: "ואמר שהבעל שם טוב זכרונו לברכה והגאון רבי נפתלי (כ"ץ) זכרונו לברכה לא יכלו לבוא לארץ ישראל מחמת המניעות שהיו להם, והוא זכרונו לברכה היו עליו כל המניעות שהיו להם ועבר על כולם, והקטנות הנ"ל הועיל לו מאד, ובלא זה לא היה יכול לבוא לשם". ו. בית מעבר הגבול. ז. חבל ארץ, השייך כיום לרומניה. ח. ראה לקמן נסיעתו לא"י סימן כ"ט.

מהקא להתם, כי הוא חשוב בעיני השרי-מלוכה; בכך תדעו: אם תגלו לי מי אתם ומאיזה משפחה אתם - הרי טוב, ואם לאו - יש-לאל ידי לעשות עמכם רעה אשר לא תוכלו כפרה, ולא יועיל הון לשחד בממון, ולא די שלא תסעו לארץ הקדש, גם תהיו בבית האסורים; וכיוצא בדברים אלה. וכאשר שמע זאת רבנו זכרוננו לברכה מיד אמר לו האמת, ששמו רבי נחמן, והוא נכד להבעל-שם-טוב זכרוננו לברכה ולרבי נחמן מהרידענקא זכרוננו לברכה; מיד נסוג אחר הסרסור הנ"ל והלך מאתו. וליום המחרת בא הסרסור בהכנעה אליו, ואמר לרבנו זכרוננו לברכה בלשון אהבה וחסד: רבי, ה' עמכם, תדעו שכל הטובות תקבלו מאתי, ושכרם יהיה כפול על-זה שגליתם לי האמת, כי אם לא הייתם מודים לי הייתי מוסר אתכם לבית הסהר והייתי נענש בעלמא דין ובעלמא דאתי; ובקשתי אתכם לקבל טובה מאתי, הן בשכירות הספינה הן בשאר דברים, כי אני מוכן ומזמן לשרת אתכם.

יב

וביום מחר בא ואמר שבא ספינה מחוץ-לארץ עם יהודים, ויש להם גם-כן שוחט מבהק. ושם באותה ספינה היה הרב החסיד המפרסם מורנו הרב רבי זאב ולף גרו איר מטשרני אוסטריהאי ושאר אנשים חשובים, ושאלו על רבנו זכרוננו לברכה, וגלה להם האיש שהיה עם רבנו זכרוננו לברכה האמת. ותקף שלח רבי זאב הנ"ל אחרי רבנו זכרוננו לברכה שיבוא אליו לאכסניא שלו, ויקבלו באהבה להתארח עמו יחד; ולא רצה רבנו זכרוננו לברכה ללכת אצלו, כי אמר: כאן טוב לפני. כי היה עשה בסטנבול כל מיני קטנות, והיה הולך יחף ובלי חגורה ובלי כובע עליון, והיה מלבש רק בהאינטער שלאקל שהיה לו מאיזה

מקורות והערות

ז. עיין בנספח בסוף הספר אות כ"ג. י. מומחה ומוסמך. ב. עיין בנספח בסוף הספר אות כ"ד. ל. ביטנה - הבד המרכיב את החלק הפנימי של הבגד.

מלבוש, והיה הולך בשוק כדרך בני-הנעורים הרצים בשוק ומצחקים, והיה עשה מלחמות בדרך צחוק כדרך בני-הנעורים, והיו מכנים אחד בשם הצרפת ואחד בשם אחר, ועשו מלחמה, והיה פעין תכסיסי מלחמה ממש; והיה עשה עניני קטנות הרבה מאד שם בסטנבול.

אחר-כך נפל הדבר רחמנא לצלן בחאן^ז זה, הינו חצר, והיה מכרח לברח משם, והכרח לפנס באכסניא של רבי זאב הנ"ל; ועשה עבורו סעדה גדולה, והיה הרב רבי זאב הנ"ל נהג בו כבוד גדול מאד מאד בלי ערך. ורבונו זכרונו לברכה עשה פמה דברים אז שהיה כנגד רצון רבי זאב הנ"ל, אף אף-על-פי-כן, אהבה מקלקלת השורה, ומעצם האהבה לא הסתפל על-זה כלל אף-על-פי שהיה בעיניו פליאות גדולות. פי בכל עת שהיה רבי זאב מתפלל לפני העמוד בשבת כדרך המפרסמים, ורבונו זכרונו לברכה היה אכל באותו העת, פי היה מתפלל מקדם, עד שבעת תפלתו של רבי זאב היה הוא זכרונו לברכה אכל סעדו, וכן היה בליל שבת ובשבת בשחרית ובסעדה שלישית. ובעת שישב רבי זאב לסעודה השלישית כבר ברך רבונו ברכת-המזון, וצוה להאיש שהיה עמו שישתפל אם יש כוכבים, והתפלל תכף ערבית והבדיל, ולקח הלולקע^י ונכנס לבית רבי זאב, והוא התחיל בסמוך הסעודה השלישית כדרך המפרסמים. ותכף כשנכנס רבונו לשם בלי כובע עליון ובלי חגורה והלולקע בידו, תכף קבלו בכבוד גדול רבי זאב הנ"ל, וברך ברכת-המזון מיד והתפלל ערבית והבדיל, ודבר עם רבונו זכרונו לברכה פמעט פל הלילה, והיה אהבה גדולה ביניהם.

ורבונו זכרונו לברכה עשה שם כל מיני קטנות פנ"ל; והיה שם על-קבר של רבי נפתלי זכרונו לברכה^פ. וכל מה שעבר עליו בסטנבול בגשמיות

מקורות והערות

מ. מלון - אכסניא. נ. מדרש רבה בראשית נ"ה ח': "אמר רבי שמעון בן יוחאי אהבה מקלקלת את השורה". כלומר אם אדם אוהב אהבה גדולה, גודל אהבתו גורם לו להתנהג שלא על פי הסדר הרגיל והנכון. ס. צדיקים מפורסמים מנחגי הדור. ע. מקמרת לעישון. פ. עיין בנספח בסוף הספר אות כ"ה.

וברוחניות - תקצר המון יריעות לספר, וכפי המוכן מדבריו שהיה שם בסכנה גדולה ועצומה, והיה סבור שבודאי יהיה נשאר שם, דהינו שישתלק שם, אף השם יתברך עשה עמו נסים הרבה, ועבר על הכל; והקטנות הנ"ל הועיל לו מאד. גם כשפא מהקבר של רבי נפתלי נפל פתאם על-הארץ ושכב כף כמה שעות, ואחר-כך הניחו אותו על המטה ושכב שם כל הלילה עד למחרת חצי היום, והיה שכב כמו שנגזע, עד שעזרו השם יתברך שקם ממטתו וחזר לאיתנו. והיה לו סכנות גדולות רבות ועצומות ומניעות אין-מספר בכל-עת ובכל-רגע שם, ואמר שהבזיונות והקטנות הנ"ל הועיל לו מאד כנ"ל.

יג

ואמר רבנו זכרוננו לברכה שפל-כף נכנס בהקטנות, ונעשה רגיל בעניני הקטנות כל-כף, עד שאחר-כך כשפא לארץ-ישראל ורצה להשליך זאת, היה מכרח להכריח עצמו בכחות לשבר ולהשליך את עניני קטנות הנ"ל, כי כבר היה קשה עליו להשליך זאת מחמת גדל הרגילות, כל-כף היה נכנס בהקטנות בתחלה. גם אחר-כך, כשפא מארץ-ישראל, היה חדוש נפלא בענין זה, ועצם הפלגת גדלת חכמתו בענין זה עמק עמק, לא נשמע ולא נראה כזאת. כי זה ידוע, שקדם שיוצאין מדרגא לדרגה צריך שיהיה ירידה קדם העליה וכו', ואז צריכין לעניני קטנות, להיות איש פשוט לגמרי וכו'; והוא זכרוננו לברכה, מחמת שפל ימיו לא היה עומד בשום פעם על מדרגה אחת, רק בכל פעם בכל-יום ובכל-שעה היה עולה תמיד מדרגה לדרגה, על-פן היתה חכמתו בענינים אלו גבה ועמק מאד, עמק עמק מי ימצאנו.

מקורות והערות

צ. כמו שכתב בליקוטי מוהר"ן סימן כ"ב אות י"א: "אך כשרוצים לצאת ממדרגת 'נעשה ונשמע' זה למדרגת 'נעשה ונשמע' גבוה ממנה, צריך להיות ירידה קודם העליה, כי הירידה היא תכלית העליה", עיין שם. ק. רבינו ז"ל אמר שארץ ישראל היא גדולת הגדלות וכדי להגיע אליה צריך ליפול תחילה לקטנות דקטנות (חיי מוהר"ן סימן ק"ט). ר. בעניני ה"קטנות" והפשיטות ראה ליקוטי מוהר"ן תנינא סימן ע"ה. ש. קהלת פרק ז' פסוק כ"ד.

יד

ואז באותו העת היתה המלחמה של הצרפת, שהלך הצרפתי לארץ התוגר למצרים ולארץ-ישראל וכיוצא כמפרסם. וכאשר נשמע לאנשי סטנבול שהמלחמה הנ"ל מתעוררת והצרפת הולך ובא על-הים, אזי לא רצו קהלה-קדישא של סטנבול להניח שום יהודי לצאת מקיר"ה העיר וחוצה לפרשי על-הים. ורבנו זכרוננו לברכה לא השגיח על-זה, ורצה להפקיר את-עצמו, ואמר להאיש שהיה עמו: תדע שאני רוצה לספן את-עצמי אפלו בסכנות גדולות ועצומות, אך את נפשך איני רוצה להפקיר, בכך אם תרצה קח לך מעות על הוצאות ושוב בשלום לביתך, ואני אסע לבדי בהעלם ובהסתר מאנשי סטנבול, כי את-עצמי אני מפקיר יהיה איך שיהיה וכו'. והאיש הנ"ל מאן בזה ואמר: במקום אשר יהיה-שם אדני אם-למות אם-לחיים - שם יהיה עבדך, ובאשר תלכו אלך גם-כן.

והשם יתברך ברחמיו הוא מסבות מתהפך, וסבב ברחמיו שאחר יום או יומים נשמע, היות שיושב שם בסטנבול חכם הגדול מירושלים אשר קבץ על-יד נדבות עבור עניי ירושלים עיר הקדש, והיה בדעתו להתעכב שם עוד שנה אחת, ופתאם נתעורר ואמר לאנשי סטנבול: תדעו שנתגלה לי שאני מכרח מיד לנסע לירושלים, כי אני ראה שהימים ממשמשין ובאין להסתלק מן-העולם; ואתם אל תיראו את-עם הפרנצויזי, ואין לכם לדאג עבור ישראל שילכו להתם, כי בודאי לא יאנה להם שום הזק בעזרת השם, וה' ישמרם ברחמיו עד-בואם לשם; כי כבר נרשם מקום קבורתי בירושלים. ומיד שמעו לדבריו, והלכו ושכרו מיד ספינה גדולה, והכריזו: מי שרוצה לילך על-הספינה - ילך. והלכו הרבה אנשים ונשים וטף, הן מאנשי ספרד והן מאנשי אשפנז, ונסע רבנו זכרוננו לברכה

מקורות והערות

ת. צבאו של נפוליאון. עיין בנספח בסוף הספר אות כ"ו. א. חומת העיר. ב. להפליג. ג. הצרפתים.

גם-כן על-ספינה זו לארץ הקדש. ודבר רבנו זכרוננו לברכה עם החכם מירושלים הנ"ל שיקח אותו לירושלים, כי אמר שאינו רוצה להיות לא בצפת ולא בטבריה; וכן המתיקו סוד ביניהם.

ובלכתם על-הים היה רוח-סערה גדולה מאד מאד (שקורין אפירטינע גדולה מאד), והיתה הספינה בסכנה גדולה, יעלו שמים ירדו תהומות וכוי, ולא היה עוד בלב איש מהם להנצל מן המיתה, והיו צועקים כלם אל ה'. והיתה לילה אחת כמו יום-הפפורים ממש, שהכל בוכים ומתנודים ומבקשים כפירה על-נפשם, ואמרו סליחות ושאר דברי תפלות ותחנונים; ורבנו זכרוננו לברכה היה יושב ודומם. והתחילו כמה אנשים לומר לו: מפני-מה הוא שותק בעת צרה כזאת? ולא השיב. אך אשת הרב דקהלת-קדש חאטין שהיתה מלמדת, ובכתה וצעקה כל הלילה, והתחילה היא גם-כן לומר לו כאלה, מפני-מה הוא דומם; וכמדמה שקלל אותה, ואמר לה: הלואי הייתם שותקים גם אתם, היה טוב לפניכם; ובזאת תבחנו: אם אתם תשתקו - ישתק הים מעליכם גם-כן. וכן היה, ופסקו מלצעק ושתקו; ואזי מיד כשהאיר היום יקם סערה לדממה ויחשו גליהם, וישמחו וכוי.

מו

ואחר יום או יומים נשארה הספינה בלי מים שראויין לשתיה, כי פסקו אצלם המים של שתייה שהיה על-הספינה, ולא נשאר להם כי אם כלי אחת של מים סרוחים ועכורים, ותולעים היו מרחשין בהם, ואלו המים חלקו להם לאנשי הספינה במדה לאיש אק"י אחת, והיה להם סכנה גדולה מהצמאון יותר מכל הסכנות. ואזי התפללו אנשים ונשים וטף

מקורות והערות

ד. תהלים פרק ק"ז פסוק כ"ו. ה. ראה בספר המידות ערך צדיק אות ס"ו: "לפעמים התפילה אינה מועלת אלא בשעתה, וכשפוסקין להתפלל עושה הקב"ה רצונו וחפצו". ו. תהלים פרק ק"ז פסוק כ"ט. ז. שם של מדה קבנה.

מקירות לבם, ונתעורר עוד הפעם רוח-סערה גדולה, והביא הספינה אחר שני מעת-לעת" לארץ הקדושה, לספר" ירושלים, לעיר הקדש יפו.

ורצה רבנו זכרונו לברכה לירד שם מהספינה, ללכת אל ירושלים עם החכם הנ"ל בצותא חדא כנ"ל; ומאת ה' היתה סבה, ולא הניחוהו הישמעאלים שיפנס אליהם, כי הסתכלו על-מלבושיו ועל-תאר פניו, שיש לו פאות ארפים פנהוג במדינתנו, ושאינו יודע לשונם וכיוצא בזה, ואמרו שהוא בודאי אחד מהמרגלים של הצרפת. ולא הועילו שום פיוס ובקשות, ונשאר רבנו זכרונו לברכה על-הספינה.

והיה בודעת הקפיטאן להתעכב שם עם הספינה, להיות עומד לפוש איזה ימים, ואז היה שני ימים קדם ראש-השנה; אך הספינה לא יכלה לעמד שם מחמת גלי הים שרצו להפכה, ולא הועיל שום עצה ותחבולה לזה. והיה הדבר לפלא גדול בעיני הקפיטאן, ושאל מה-זה ועל-מה-זה; והשיבו החכמים של הספרדים שקבלה בידם איש מפי איש שבזה המקום נשלה" יונה בן-אמתי הנביא. ולא יכלה הספינה לעמד שם אותה הלילה, והכרחו לזוז עם הספינה משם.

והלכו משם, ובאו בערב ליל 'זכור ברית" לעיר הקדש חיפה, ועמדו אצל הר הפרמל נגד מערת אליהו. ובאשמרת הבקר אמרו כל-העם סליחות בשמחה גדולה, ואחר-כך התפללו תפלת שחרית, ואחר-כך הלכו כלם לעיר הקדש חיפה, אנשים ונשים וטף.

ואז נכנס רבנו הקדוש זכרונו לברכה לארץ הקדושה, ובא אל-המקום אשר נכסף אליו והשתוקק אליו בהשתוקקות וכסופין וגעגועים גדולים

מקורות והערות

ח. מעת לעת - יממה שלמה. ט. ספר: גבול, או חוף, כלומר הגיעו ליפו הנמצאת בגבול ארץ ישראל לצד הים (וארץ ישראל נקראת על שם ירושלים). י. רב החובל. כ. הושלך לים בעת הסערה - יונה פרק א' פסוק ט"ו. ל. המשיכו הספינה לכיוון חיפה. מ. הלילה (לפנות בקר) של כ"ט אלול, יום אחד לפני ראש השנה, שבו מרבים באמירת סליחות ותחינות. וקרוי "ליל זכור ברית" על שם אחת מהתחינות הנאמרות באותו הלילה. נ. רבינו הגיע לארץ ישראל ביום שני ערב ראש השנה (כ"ט אלול) תקנ"ט.

מאד מאד, ומסר נפשו אלפים ורבות פעמים בשביל זה, והשליף נפשו מנגד עבור זה. וגדל עצם השמחה שהיה לו באותו הרגע שנכנס ועמד על אדמת הקדש אי אפשר לשער במח, אלו כל הימים דיו וכו' לא יספיקו לבאר אפס קצה מזה, כי תכף ומיד השיג מה שהשיג, כי אמר שתכף כשהלך ארבע אמות בארץ ישראל - פעל מיד מה שרצה להשיג.

ואחר חצות היום הלכו למקנה, ואחר-כך לבית-הפנסת, ונתמהמהו עד הלילה. וכשבא רבנו זכרוננו לברכה לביתו אל האכסניא שלו היה לו שמחה גדולה ועצומה עד-מאד, ובכל רגע ורגע אמר להאיש שהיה עמו: אשריך שזכית לכה, להיות עמי כאן. וצנה לו לקרות ולהזכיר לפניו מהצעטילי כל הנרשמים שם, דהינו כל הנלויים אליו שנתנו לו צעטליך משמותיהם. ואכלו שם סעודת הלילה של ראש-השנה, והפל בשמחה גדולה, עד אחר הסעודה, עד ששכבו שם לישון.

ובבקר הלכו לבית-הפנסת; ואחר שבאו מבית-הפנסת נתעורר בו דאגה ולב נשבר מאד בלי ערף, ולא דבר מאומה עם שום בן-אדם.

מזו

ותכף אחר ראש-השנה היה רצון רבנו זכרוננו לברכה לחזור תכף לביתו, ולא היה רוצה לנסע כלל לשום מקום, לא לצפת ולא לטבריה. אך האיש שהיה עמו היה כספוף חזק מאד לזון עיניו במקומות ארץ-ישראל, ובא אל רבנו זכרוננו לברכה ואמר לו שיש שיירה לילה עמם לטבריה. והשיב

מקורות והערות

ס. עיין שיחות הר"ן סימן קע"ד. ע. ראה חיי מוהר"ן סימן קל"ד. פ. פתק - כמו שרגילים לתת לרבי בדרך כלל פתק, "קויטל" באידיש, שבו רשומה השאלה או הבעיה עליה רוצים שיתן הרבי את דעתו, וכן נוהגים לרשום בו שמות של אנשים שמבקשים שהרבי יזכירם לטובה בתפילותיו וברכסם. ז. עיין "שיחות הר"ן" סימן מ"ב שם מכריל בין עצבות ללב נשבר: "עצבות הוא כמו מי שהוא כבעס וברונו כמו שמתרעם ומתלונן עליו יתברך חס ושלום על שאינו עושה לו רצונו. אבל לב נשבר הוא כבן המתחטא לפני אביו כתינוק שקובל ובוכה לפני אביו על שנתרחק ממנו וכו'". ק. כיסופיו - רצונו.

לו: יש לך כסופים לטבריה? לך שכר חמורים. ועשה כן, ונתן להם אדרוף. ובחזירתו מהבעל-חמורים אמר לו תכף: שכרת חמורים? השיב לו: הן. אמר לו רבנו זכרוננו לברכה: תכף ומיד תלך ותקח מהם האדרוף, ואם לא ירצו להחזיר לך אזי תניח לאבוד האדרוף, כי איני רוצה לילך לשם. ואחר שתי שעות או שלש נפל האיש הנ"ל שהיה עמו בחלשה גדולה רחמנא לצלן; ואז נתן שבח והודאה להשם יתברך אשר מנעו ללכת עם השירה הנ"ל.

יז

אף תכף כאשר נשמע לאנשי ארץ-ישראל הישבים בצפת ובטבריה שרבנו זכרוננו לברכה הוא בחיפה, שלחו הגדולים והצדיקים אשר-שם לבקש את רבנו זכרוננו לברכה שיסע אליהם, ובאו אנשי טבריה על יום-כפור אליו והביאו לו אגרות מגדולי הצדיקים שכלם מבקשים אותו לבוא לטבריה על חג הספות; והוא לא השגיח על כל זה. ואמר להאיש שהיה עמו לקנות לו אתרוגים, והלך אל החכם החונה שם ונתן לו עשרים פארעס⁷, והלך אל שדה ישמעאל והביא לו שלשה אתרוגים מבחרים ויפים מאד.

בתוך-כך שהיה יושב שם בחיפה בא ישמעאל אחד רב-בשנים וישב אצלו, ודבר אליו דבורים הרבה, ולא ידע מה הוא אמר, וכן היה אצל כל סעודה וסעודה, ביום ובלילה, והיה מחבב אותו מאד. ופעם אחת בא אליו בכלי-זין בכעס גדול, והתחיל לזעק ולצעק עליו, והוא לא ידע מה הוא מדבר; אף אשה אחת ממדינת אליחאיה⁸ היתה שם, ותכף כשהלך הישמעאל אמרה אל רבנו זכרוננו לברכה למען השם שיברח מבית זה, כי זה הישמעאל אמר שהוא זכרוננו לברכה ילך עמו ללחם, שקורין 'פעכטיין'⁹. ותכף ברח הוא זכרוננו לברכה לבית החסיד

מקורות והערות

7. דמו קדימה. 8. מטבע טורקי. 9. מחוז ברומניה.

המפרסם מורנו הרב רבי זאב מטשארני אוסטרקא הנ"ל, והצניעו אותו בחדרי חדרים.

ואחר-כך בא הישמעאל הנ"ל עוד הפעם לבית אכסניא של רבנו זכרוננו לברכה ואמר: היכן האיש הלז? ידיע להוי לה שאני אהב אותו מאד, אני אתן לו החמורים וגם הסוס שלי שילך עם השירה לטבריה, ושוב אין לו להתפחד ממני כלל מעתה. וכן היה, שבא רבנו זכרוננו לברכה אל אכסניא שלו, ובא הישמעאל, ולא דבר לו כלום, רק שתק ושחק; ואחר-כך חבב אותו זה הישמעאל מאד באהבה יתרה.

וענין זה של הישמעאל היה פליאה גדולה; ואמר רבנו זכרוננו לברכה שהיה לו יסורים מהאהבה של הישמעאל יותר מן השנאה והפעס שלו. וכפי הנשמע מפיו הקדוש שהיה בענין מעשה זו שהיה לו עם הישמעאל סכנה גדולה, וכמדומה שנשמע מפיו הקדוש שאמר שזה הישמעאל היה הס"מי בעצמו; וברוך השם שנצל ממנו בשלום בחדרי ה'.

יה

ובחל המועד ספות הלכו כל העולם, וגם רבנו הלך עמם, למערה של אליהו הנביא, ושם עשו כל העולם שמחה גדולה ורקודין ומחולות, והוא לא היה שמח כלל, רק ישב שם בהכנעה גדולה ובלב נשבר. ושאל הרב רבי זאב הנ"ל את האיש שהיה עמו: מה-זה ועל-מה-זה שהוא בעצבות מן ראש-השנה עד-עתה; וה' יודע אם טוב הדבר.

וגם בשמחת-תורה עשו הקפות ברקודין ושמחה כנהוג, בפרט שהיו שם אנשים חסידים; והוא זכרוננו לברכה היה גם-כן בבית-הפנסת, ולא רצה

מקורות והערות

א. דו קרב. ב. קיצור שמו של המלאך המובא במדרש רבה דברים פרשה י"ח סימן ה': "מלאך סמאל הרשע ראש כל השטנים הוא". ובתרגום יונתן (בראשית פרק ג פסוק ו'): "וחמת אתתא ית סמאל מלאך מותא" - ותרא האשה את סמאל מלאך המוות וכי.

לַעֲשׂוֹת שׁוֹם הַקָּפָה, רַק יֵשֶׁב שָׁם בְּהַכְנֵעָה וּבְכַפִּיפַת רֹאשׁ (פְּאֶשֶׁר דָּרְפוּ הָיָה כֵּן עַל-פִּי הָרֹב קִדְּם שְׁזָכָה לַפְּעַל מֵה שְׁהִיָּה רוֹצֶה בְּכָל-עֵת וּבְכָל-שָׁעָה, שְׁהִיָּה לוֹ לֵב נִשְׁפָּר מְאֹד בְּכָל-פַּעַם וְכוּ' פְּאֶשֶׁר יִבְאֵר לְקַמְּוֹ).

וְאַחַר שֶׁמִּחַת-תּוֹרָה אָמַר לְהָאִישׁ שְׁהִיָּה עִמּוֹ: בְּרוּךְ הַשֵּׁם פְּעַלְתִּי מֵה שְׁרָצִיתִי עַל צַד הַיּוֹתֵר טוֹב וְנֹכֹן, וְאַף-עַל-פִּי-כֵן הָיָה בְּדַעְתִּי לְהַתְמַהֵמָה כָּאֵן מִחֲמַת חֲבוּב אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל; וְעַכְשָׁו בְּרָצוֹנִי לְנַהֵג נְסִיעוֹת לְבַתְּיָנוּ לְחוּץ-לְאֶרֶץ, עַל-כֵּן לָךְ וּשְׁכָר הַסְּפִינָה לְסַטְנָבוּל. וְלֹא אָבָה הָאִישׁ שְׁהִיָּה עִמּוֹ לְשִׁמְעַע אֵלָיו, וַיִּמָּאֵן לְנִסְעַ לְבֵיתוֹ, כִּי אָמַר שְׁרָצוֹנִי לְהִיּוֹת בְּטַבְּרִיָּה וְכוּ'. וְהַשִּׁיב לוֹ רַבְּנוּ זְכָרוֹנוֹ לְבִרְכָה: מֵאַחַר שֶׁאֲתָה מִתְּאֵנָה לְהִיּוֹת בְּטַבְּרִיָּה - לָךְ וּשְׁכָר חֲמוּרִים לְשָׁם; כִּי דָרְפוּ הָיָה לְבָלִי לְהַתְעַקֵּשׁ הַרְבֵּה עַל שׁוֹם דְּבָר וְכוּ'.

וּשְׁכָר חֲמוּרִים לְעִיר הַקִּדְּשׁ טַבְּרִיָּה, וּבָאוּ לְשָׁם לְעֵת עָרְב. וְכָל הַלֵּילָה הִלְכוּ אֲנָשֵׁי טַבְּרִיָּה לְקַבֵּל פְּנֵיו, זֶה נִכְנָס וְזֶה יוֹצֵא, וְהַרְבֵּה הִלְבִּישׁוּ עֲצָמָם בְּבִגְדֵי שִׁפְת לְכַבוֹדוֹ, וְלֹא הָיָה יֹשֵׁן כָּל הַלֵּילָה מִחֲמַת זֶה. וּבַתְּחִלָּה נִתְאַכְסֵן בְּבֵית שְׂאֵר בְּשָׂרוֹ, נִין וְנִכְדָּ שָׁל הָרֹב הַקִּדְּשׁ מוֹרְנוּ הָרֹב רַבִּי נַחֲמָן מִהַרְדֵּי־עַנְקָא זְכָרוֹנוֹ לְבִרְכָה; אֵף רַבִּים אָמְרוּ שְׁצָרִיכִין לְרֹאוֹת בְּשִׁבְלֵוֹ בֵּית גְּדוֹל, שְׁהִיָּה לוֹ הַרְחַבַת הַדַּעַת, וּמִיָּד הַסְּפִימוֹ שְׁיִתְאַכְסֵן בְּבֵית הַרְבַּנִּי הַמְּפָרָסִם הַנִּתְיָק וְהַחֲסִיד מוֹרְנוּ הָרֹב רַבִּי צְבִי הַרְקָעֵר, וְנִכְנָס לְשָׁם.

וְשָׁלַח אֵלָיו הָרֹב הַקִּדְּשׁ הַמְּפָרָסִם מוֹרְנוּ הָרֹב רַבִּי אַבְרָהָם קְלִיסְקָרִי זְכָרוֹנוֹ לְבִרְכָה: פְּאֶשֶׁר שְׁיֹם הַקְּזָה"ה הוּא אֶצְלוֹ, עַל-כֵּן הוּא מִן הַנִּמְנָע

מְקוֹרוֹת וְהַעֲרוֹת

ג. לְקַמְּוֹ בְּסִימָן ל"ג. וְרֹאה עוֹד ב"חֵי מוֹהַר"ן סִימָן רל"ה: "...אֵף עַל פִּי שְׁכַפִּי שֶׁאַתֶּם רוֹאִים מִמֶּנִּי, נִרְמָה לָכֵם שֶׁאַנִּי עַל פִּי רֹב בְּעֲצָבוֹת, אֵין אַתֶּם צָרִיכִים לְלַמּוֹד מוֹה, רַק לְהִיּוֹת בְּשִׁמְחָה תְּמִיד... גַּם בְּאֵמַת אֲנִי בְּשִׁמְחָה, רַק מִחֲמַת שֶׁאַנִּי צָרִיךְ תְּמִיד לַפְּנוֹת הַדָּרֶךְ, בְּמִקּוֹם שֶׁהִיָּה שֶׁם תּוֹהוֹ וּמַדְבַּר לַעֲשׂוֹת שֶׁם דָּרֶךְ וְכוּ'... וּמִחֲמַת יִגִּיעוֹת כֹּאֲלוֹ הוּא בְּדֹאגָה עַפ"י רֹב". וְרֹאה עוֹד ב"חֵי מוֹהַר"ן סִימָן רל"ו. ד. עֵיין חֵי מוֹהַר"ן סִימָנִים רכ"ב, ת"ל, תל"ה. ה. רֹאה בְּנִסְפַח בְּסוֹף הַסֵּפֶר אוֹת כ"ג. ו. עֵיין בְּנִסְפַח בְּסוֹף הַסֵּפֶר אוֹת כ"ו. ז. עֵיין בְּנִסְפַח בְּסוֹף הַסֵּפֶר אוֹת כ', וּבְחֵי מוֹהַר"ן סִימָן תְּקנ"ג. ח. בְּאוֹתָהּ תְּקוּפָה הִיוּ עוֹשִׂים הַקּוֹת דָּם לְרִפּוּאָה, וּבִיּוֹם הַהַקּוּהָ הָאֵדָם הִיָּה חָלָשׁ.

שִׁילָף אָצְלוֹ לְתֵן לוֹ שְׁלוֹם; וְהַשִּׁיב רַבְּנוּ זְכוּרֵנוּ לְבִרְכָה שֶׁבְּלֹא זֶה הָיָה בְּדַעְתּוֹ לִילָף אֵלָיו. וּמִיָּד הִלָּף לְהַצְדִּיק הַנִּלְ, וְקָבְלוּ בְּכַבּוּד גְּדוֹל מְאֹד מְאֹד וּבְאַהֲבָה יִתְּרָה וּבְחֶבְהָה גְּדוֹלָה מְאֹד מְאֹד, וְגִדְל הָאֲהָבָה וְהַחֲבוּב שֶׁהָיָה לְהֵרֵב הַקְּדוּשׁ מוֹרְנוּ הֵרֵב אַבְרָהָם הַנִּלְ עִם פְּבוּד רַבְּנוּ הַקְּדוּשׁ זְכוּרֵנוּ לְבִרְכָה - אֵי אֶפְשֶׁר לְבָאֵר וּלְסַפֵּר. וְשַׁחַר פָּנָיו שִׁיתְּאֲכֹסֵן אָצְלוֹ; וְהַשִּׁיב רַבְּנוּ זְכוּרֵנוּ לְבִרְכָה שֶׁזֶה אֵי אֶפְשֶׁר, שִׁיעֲמַד בְּקַבְּעוֹת אָצְלוֹ, אִף עַל שַׁבַּת אַחַת יִהְיֶה אָצְלוֹ. וּבְיוֹם מָחָר שָׁלַח בְּשַׁבִּילוֹ, וְקָבְלוּ עַל שַׁבַּת הַרְּאִשׁוֹן, פְּרִשְׁתָּ נַחֵם.

וּבְלִיל שַׁבַּת כַּפֵּף רַבְּנוּ זְכוּרֵנוּ לְבִרְכָה אֶת־רֵאשׁוֹ שִׁיבְרָף אוֹתוֹ; וְקַפֵּץ אַרְבַּע אַמּוֹת מִמְּנוֹ לְאַחֲזֵרָיו בְּרַעְדָה גְּדוֹלָה, וְדַבֵּר בְּהַתְּלַהְבוֹת גְּדוֹל, וְלֹא הָיָה אֶפְשֶׁר לְהִבִּין מַה שֶּׁאָמַר, אִף בְּסוֹף דְּבָרָיו שֶׁמְעוֹ שֶׁאָמַר: אִיךָ אֵין מִתְּבַיְשִׁים בְּפָנָי זֶרַע הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב זְכוּרֵנוּ לְבִרְכָה, וְלֹא רָצָה לְבָרַף אוֹתוֹ; אִף אֶת הָאִישׁ שֶׁהָיָה עִם רַבְּנוּ זְכוּרֵנוּ לְבִרְכָה בְּרַף מִיָּד כְּשֶׁכַּפֵּף רֵאשׁוֹ.

וְהָיָה שֵׁם בְּשַׁעַת הַסְּעוּדָה שֶׁמְחָה גְּדוֹלָה, וּבְקֶשׁ הַצְּדִיק הַנִּלְ אֶת רַבְּנוּ זְכוּרֵנוּ לְבִרְכָה שִׁיאָמַר תּוֹרָה, וְלֹא רָצָה בְּשׁוֹם אֶפֶן, וְאָמַר הַצְּדִיק הַנִּלְ בְּעֲצָמוֹ תּוֹרָה, וְכֵן הָיָה בְּסַעוּדָה שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית. וְאִמִּירַת הַתּוֹרָה שֶׁל הַצְּדִיק מוֹרְנוּ הֵרֵב אַבְרָהָם הַנִּלְ הָיָה בְּהַתְּלַהְבוֹת גְּדוֹל וּבְצַעֲקָה גְּדוֹלָה, וְלֹא נִשְׁמַע שׁוֹם דְּבוּר, רַק לְבְּסוֹף סִיָּם: כֶּף הוּא עֶקֶר עֲבוּדַת הַבוּרָא יִתְּבַרֵף. וְרַבְּנוּ זְכוּרֵנוּ לְבִרְכָה הָיָה מְשַׁבַּח וּמְפָאֵר הַתּוֹרָה שְׁלוֹ בְּלֵי עֶרְף, כְּמַעַט שֶׁאֵין דְּגַמְתּוֹ. גַּם אֲנַכִּי שֶׁמְעַתִּי מִפִּי הַקְּדוּשׁ שֶׁאָמַר שֶׁשְׁלֵמוֹת הָיָה רַק לְהַצְּדִיק מוֹרְנוּ הֵרֵב אַבְרָהָם הַנִּלְ, וְאָמַר לִי: הֲלֹא רָאִיתִי כְּמָה צְדִיקִים, אָבָל שְׁלֵמוֹת - הוּא רַק אָצְל הַצְּדִיק הַקְּדוּשׁ הַנִּלְ.

יט

ואחר שבת ביום ראשון בא הצדיק מורנו הרב אברהם הנ"ל אל רבנו זכרוננו לברכה לאכסניא שלו, ודברו ביחוד שניהם. ואחר יום או יומים נפל רבנו זכרוננו לברכה על-ערש דוי רחמנא לצלן, ושלח על פדיון להצדיק הנ"ל, ובכל יום ויום היה הולך הרב מורנו הרב אברהם הנ"ל לבקרו.

אחר-כך היה שם המעשה המפרסם של המסור־שהיה שם. והמסור היה אחד מאנשי חוץ-לארץ שבאו לשם ונעשה מסור אצל הפעשא, ועשה רעות גדולות לאנשי טבריה, ותפס את גדולי העיר בשביה, ותפס אותם בבורי תשעה שבועות. ואחר-כך נסעו אנשי פרענקען אל הפעשא ונתנו לו הון רב, ופטר אותם, והלכו ותפסו את המסור ורצו לחנק אותו, ועשה עצמו כאלו כבר נגוע ומת. ואחר-כך נתעורר, והלך ומסר אותם, עד שנתן לו הפעשא רשות שיעשה עם כל העיר פרצונו; ועשה אותו לפקיד, ובא אל-העיר בכבוד גדול עם אנשי-חיל ישמעאלים, בגדלה ובכבוד. ואזי תכף ומיד ברחו כל העיר, ולא נשאר כי אם נשים וטף, והיה בכיות גדולות בכל העיר, והיתה צעקה גדולה ובכיות רבות בכל בית ובית. וגם רבנו זכרוננו לברכה רצה לברח, אך לא היה יכול מחמת חלשתו, וכבר התחיל לצאת מן העיר, אך חזר אחר-כך; ומאת ה' היתה זאת, כי על-ידי רבנו זכרוננו לברכה חזרו פלם לתוף העיר. כי המסור הכניע עצמו מאד תחת רגלי רבנו זכרוננו לברכה, והלך לרבנו זכרוננו לברכה והכניע עצמו מאד תחתיו; וענין ההנהגה שנהג עם

מקורות והערות

י. לוקטוי מוהר"ן תנינא סימן ג': "כי עיקר הרפואה - על ידי פדיון דוקא, על ידי שממתקין הדין וכו'". ועיין גם חיי מוהר"ן סימן תקל"ט. ב. מוסר - מלשין על יהודים לשלמונות הגויים על עסקי נפשות וממונות. פירש רש"י (בבא קמא דף ק"ח עמוד א') מסור - מלשין המוסר ממון חבירו לאנשים". ל. פחה, מושל תורכי, משרי הסולטן. מ. תפיסה, גרם למעצרו בבית הסוהר. נ. בית הסוהר. ס. מסכת עבודה זרה דף כ"ו עמוד ב': "אבל המונין והמסורות והמורים - היו מורדין ולא מעלין", ומפרש רש"י (מסכת בבא קמא דף ק"ח) שמותר לאבד גופו בידים שהיו אמרו "מורדין אותן לבור ולא מעלין". וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך יורה דעה (סימן קנ"ח סעיף ב').

המסור הנ"ל תקצר היריעה לספר, פי נהג עמו בחכמה נפלאה עד שהמסור נתבטל נגדו, וצוה להאיש שהיה עם רבנו זכרוננו לברכה שיעשה כרוז שיחזרו כל הברחים, וחזרו כלם על-ידי-זה לתוף העיר.

ורבנו דבר עמו בחכמה, ואמר לו שנאה ויפה לפקיד שיתפלל על צרת ישראל ושיהיה חסיד וענו; כי המסור הנ"ל היה צבוע ודמה עצמו כאלו הוא חסיד, והתחיל לדבר עם רבנו זכרוננו לברכה עניני חסידות, והוא זכרוננו לברכה עשה עצמו כלא ידע, עד שנדמה להמסור כאלו הוא זכרוננו לברכה מחזיק אותו גם-כן לחסיד. ודבר עמו בחכמה וערמה, ודבר על-לבו שירגיל את-עצמו לומר תהלים; עד שאמר לו רבנו זכרוננו לברכה: בזאת אדע שאין בך גאות, אם תוכל לומר תהלים בביתי לפני בני-הנעורים בבכיה גדולה. וכן היה, והתחיל מיד לומר תהלים בבכיה גדולה, ודמעתו על-לחיו; ואחר-כך נפל המסור לחלשה.

ואף-על-פי-כן היו שמרים על כל השערים לשמר אם יבאו משלחים; כי זה היה מסירתו, שאמר שבא הון רב מכאן להתם. אף ה' היה בעזרם והעלימו הדבר מהמסור הנ"ל, ושלחו את-האיש שהיה עם רבנו זכרוננו לברכה לחיפה, וקבל הוא את המעות מהמשלחים והוליכם לטבריה, ונתנם לרבנו זכרוננו לברכה, והוא נתן להם וחקקו. וכאשר עמד המסור מחלשתו התפאר את-עצמו שיעשה להם עוד רעות; והיה סופו שנפל עוד הפעם לחלשה, ומת.

והיה לרבנו זכרוננו לברכה שמחה גדולה על שנתגלגל על-ידו זכות כזה, כי על-ידו חזרו כלם לתוף העיר; ובחזירתם לשם שמחו עמו כלם ביחד.

והלך רבנו זכרוננו לברכה שם על-קבר זקנו רבי נחמן זכרוננו לברכה, וגם שכרו חמורים ונסעו על כל המערות. וכבואם למערת רבי שמעון

בֶּן-יֹחָאִי, אָזִי בְּנֵי-הַנְּעוּרִים עֲסָקוּ בְּתַפְלָה וּבְלַמּוּד זֶהר כַּאֲשֶׁר פָּקַד עֲלֵיהֶם הוּא זְכוּרֵנוּ לְבָרְכָה; וּמִמֶּנּוּ לֹא רָאוּ שׁוּם דְּבָר, רַק הָיָה שְׁמִיחַ עַד-מָאֵד, וּבְכָל-עֵת בָּא אֶצֶל הָאִישׁ שֶׁהָיָה עִמּוֹ וְאָמַר לוֹ: אֲשֶׁרִיךְ וְכוּ'. וּבְלִילָהּ הִלְךְ מִחֶדֶר לְחֶדֶר וְהִזְהִיר אוֹתָם לֹמַר זֶהר וְכוּ' וְכִיּוֹצֵא; וְהוּא בְּעֵצְמוֹ לֹא אָמַר כְּלוּם, רַק הָיָה הוֹלֵךְ וּמִנְגֵן בְּעֵצְמוֹ, וְהָיָה בְּשִׂמְחָה גְדוֹלָה עַד אוֹר הַיּוֹם, וּכְשֶׁהָאִיר הַיּוֹם עָמַד בְּטִלִּית וְתַפְלִין וְהִתְפַּלֵּל כַּמָּה שְׁעוֹת.

וּמִשָּׁם נִסַּע עִמָּהֶם לְמַעַרְתַּת הַלֵּל, וְשָׁם אָמַר גַּם הוּא קָפִיטְלָה ל"ג וְל"ד, וְשָׁם גַּם-כֵּן הָיָה בְּשִׂמְחָה גְדוֹלָה. וּמִשָּׁם הִלְכוּ לְקַבֵּר שְׁמַאי, שָׁם נָפַל עָלָיו עֲצָבוֹת, וְאָמַר שְׂתַמִּיחָהּ גְדוֹלָה אֶצְלוֹ זֹאת; וְאַחַר כֵּן אָמַר שֵׁישׁ תְּרוּץ עַל-זֶה, וְלֹא גָלָה הַתְּרוּץ. וּמִשָּׁם נָסְעוּ לְשָׂאֵר מְעָרוֹת, וּבְבוֹאֵם לָהֶר הַגְּדוֹל שֵׁישׁ שָׁם עַל-רֹאשׁ הַהָר מְעָרַת הַתְּנָא רַבִּי כְּרוּסְפָדְאִי, וְלֹא הָיָה בְּאֶפְשָׁרִי לִילֵךְ עִם הַחֲמוֹר לְשָׁם; וְקָפֵץ מֵעַל הַחֲמוֹר וְהִלְךְ הוּא בְּעֵצְמוֹ עִם הָאִישׁ שֶׁהָיָה עִמּוֹ, וְהִלְךְ כַּמַּעַט עַל-יָדָיו וְעַל-רַגְלָיו עַד-בוֹאוֹ לְמַעְרָה זוֹ. וְשָׁם נִשְׁתַּחֲוֶה קִצֵּת, וְחִזְרוּ מִשָּׁם לְמַעְרָה אַחֲרָת.

וְהָיוּ עַל-מַעְרָה שֶׁל יְנוּקָא אַחַד, וּבְאוֹתָהּ הַמַּעְרָה הָיוּ הַכֹּל יִרְאִים לְכַנְס, כִּי אָמְרוּ שְׁנַחֲשׁ כְּרוּף שָׁם בְּאוֹתָהּ הַמַּעְרָה; גַּם אֵילָן גְּדוֹל הָיָה עַל הַמַּעְרָה זוֹ. וּרְבִנּוּ זְכוּרֵנוּ לְבָרְכָה הָיָה הָרֹאשׁוֹן שְׁנַכְנַס לְשָׁמַי, וְלֹא הָיָה שָׁם נַחֲשׁ כָּלֵל, וּמֵאֲזוּ וְהִלָּאָה הַתְּחִילוֹ כָּלֵם לִילֵךְ בְּאוֹתָהּ הַמַּעְרָה.

וְאַחַר-כֵּן הִלְכוּ עַל-שָׂאֵר מְעָרוֹת, עַד שֶׁחִזְרוּ לְטַבְרִיָּה, וְאָז צִוָּה רַבִּנּוּ לְהָאִישׁ שֶׁהָיָה עִמּוֹ שִׁיֶּסַע לְחִיפָה לְשֹׁכֵר סְפִינָה לְחוּץ-לְאֶרֶץ. וּבְבוֹאוֹ לְשָׁם לְשֹׁכֵר, בְּתוֹךְ-כֵּן בָּא סְפִינָה עִם הָרַב הַגָּאוֹן הַחֲסִיד הַמְּפָרָסִם דְּקָהֶלֶת שְׁפִיטוּבְקָע" וְגַם שְׁלוּחֵי-דְרַבְנָן; וְאָז הָיְתָה הַמַּעֲשֵׂה שֶׁהָיוּ יִרְאִים לְקַבֵּל

מְקוֹרוֹת וְהַעֲרוֹת

פ. קפיטל - פרק. בד"כ הכוונה לפרק תהלים. ז. מוזכר בוהר ח"ג דף קס"ד. ראה שער הגלגולים הקדמה ל"ז. ק. צדיק בעל נשמה גבוהה שבילדותו היה רואה ומגלה סתרי תורה, בדרך כלל אינם מאריכים ימים ומסתלקים בילדותם. ראה זוהר פרשת בלק (דף קפ"ז עמוד א'). ר. כמוכא ב"חיי מוהר"ן סימן קל"ח. ש. עיין בנספח בסוף הספר אות כ"ח.

בעצמם המעוֹת עצמם מחמת המסור הנ"ל, והכרחו למסר המעוֹת הכל ליד האיש שהיה עם רבנו וכו' פנ"ל, אזי הכרח האיש הנ"ל לחזור לטבריה עם המעוֹת. ובבואו לטבריה אמר רבנו זכרונו לברכה: מן הסתם רצון השם שנהיה בארץ-ישראל עוד איזה זמן. ואמר רבנו זכרונו לברכה שישפרו לו חמורים לילה לירושלים עיר הקדש; וכששמע זאת הצדיק הקליסקר בקש מאתו שלא ילך.

וכאשר בא הצדיק השפיטובקערי לטבריה עשה סעודה גדולה בלילה עבור רבנו זכרונו לברכה, וחיבב אותו מאד, ודברו ביחוד, ולא שמע שום אדם מה שדברו יחד; ועשה רבנו זכרונו לברכה שלום בין הרב הקדוש דשפיטובקע ובין הרב הקדוש הקליסקר.

ואחר זמן קצר נפל שם דבר בעיר, והכרח לברח מאכסניא שלו לאכסניא אחרת; ואחר-כך נפל שם הדבר גם-כן, והכרח לברח מטבריה. ובדיחתו מטבריה בעת הדבר רחמנא לצלן היה בסכנה גדולה מאד, כי השער של החומה היה סגור, והיה מכרח לברח דרך המערה עד שבא אל-החומה אצל שפת פנת, ורצה לעלות על-החומה ולירד משם כדי לצאת על-ידי-זה מן-העיר. ויהי כאשר עלה על-החומה ועבר ובא על צד השני כלפי חוץ, הסתפל - והנה היס תחתיו, והוא היה תלוי ועומד על-ידי ועל-רגליו על-החומה למעלה, ותחתיו היה היס; ונשא לבו להשם יתברך, והצילו ברחמיו. ויצא משם בשלום עד שבא לעיר הקדושה צפת, וישבו שם ימים אחדים, עד שנשמע שהצרפת יבוא בקרוב לעכו.

מקורות והערות

ת. רבי יעקב שמשון נשלח לארץ ישראל על ידי רבי ברוך ממעוזבו כדי לטפל בכספי הצדקה שנשלחים אליה מחו"ל.
א. וע"ז כתב בשיחות הר"ן אות ק"ו: "...וכן כשהיה תלוי בידיו על החומה בטבריה כשרצה לברוח מהעיפוש רחמנא לצלן וכו' וראה תחתיו היס כגרת וכמעט כמעט שיפול וכו'... אז גם כן צעק בלבו להשם יתברך כראוי. והיה רגיל לספר זאת ורצה להכניס בלבנו שכך צריך כל אחד ואחד לצעוק להשם יתברך ולישא לבו אליו יתברך כאלו הוא באמצע היס תלוי על חוט השערה, והרוח סערה סוער עד לב השמים עד שאין יודעין מה לעשות וכמעט אין פנאי אפילו לצעוק. אבל באמת בודאי אין לו עצה ומנום כי אם לישא עיניו ולבו להשם יתברך. וכך צריכין בכל עת להתבודד ולצעוק להשם יתברך. כי האדם בסכנה גדולה בזה העולם כאשר יודע כל אחד בנפשו והבן הדברים היטב".

ב

וכששמע זאת שלח שליח מיחד לעכו לשכר הספינה מרגאזי, שהיא בשלום עם כל האמות. הינו כי יש מדינת רגאז, ויש להם שלום עם כל המלכים, וכשאותה הספינה מוציאה דגל שלה - אזי אין לוקחין לתוך הפלעין; כי דרך הספינות של מלחמה שחוטפין על-הים ספינה עם האנשים שבה לתוך הפלעין, דהינו בשביה, אבל כשהספינה הנ"ל ממדינת רגאז מוציאה דגל שלה, אזי אין לוקחין מהם לתוך הפלעין. וכן היה, ששכרו לו ספינה כזו. וכששמע הרב הצדיק מורנו הרב רבי אברהם הנ"ל שרבנו זכרוננו לברכה רוצה לנהג נסיעות לביתו, שלח שליח מיחד אליו עם אגרתו וגם אגרת הפוללות; והוא זכרוננו לברכה זרז את עצמו מאד, ולא רצה להמתין על-אגרת של הרב הגאון דקהלת שפיטובקע. ויצא משם בערב שבת קדש פרשת זכור, והלכו כל הלילה, עד שלש שעות קדם קבלת שבת, אז באו לספר של עכו. ושלחו הטלמטש שיקח אותם על-הספינה, וכא והשיב שאי אפשר בשום אופן לקח אותם, מחמת שכבר הספינה מלאה מהאנשים שנכנסו לשם יותר מדי. והכרחו רבנו זכרוננו לברכה עם האיש שהיה עמו לכנס לתוך העיר עכו לשבת שם פרשת זכור, והלכו להגביר שהיה להם אגרת אליו מהרב הקליסקר הנ"ל, ונתארחו אצלו.

ושמ נפל עליהם פחד גדול מאד מאד, מחמת שהיה שם בערך חמשה עשר אלף אנשי-חיל ישמעאלים ויותר עם כל השיף להם לתכסיסי מלחמה, וסגרו הדלת של חומת העיר. ובשבת בבקר בעת התפלה בא הטלמטש, ואמר שאי אפשר למצא עוד שום ספינה רגזער, רק ספינות סוחרים ישמעאלים שהלכים לסטנבול עם סחורה; ואף-על-פי שעמיהם

מקורות והערות

ב. ראגוזה היתה נסיכות נייטרלית בזמן מלחמת נפוליאון ואניותיה יכלו לשוט בימים ללא חשש התקפה משום צד. כיום נקראת דוברובניק שבקרואטיה. ג. האנגלים שנלחמו בנפוליאון הצרפתי היו מחרמים ספינות אויב. ד. שבת זכור בשנת תקנ"ט חלה בי"ט באדר ב'. בראש חודש אדר ב' כבש נפוליאון את יפו, כ"ז לחודש החל לנוע לכיון עכו וב"ו לחודש, יום לאחר שהפליג שרבינו משם, הטיל עליה מצור. ה. סוכן הנסיעות.

יש פחד לילך מסכנת אנשי-חיל שהיו מצויים אז על-הים שלוקחין לתוף הפלען, דהינו לשביה, אף-על-פי-כן טוב יותר לפנס בסכנה זו מלהיות כאן, כי באה הפקדה שאחר שנים או שלשה ימים תהיה המלחמה, ומן הסתם יהרגו הרבה בעיר הזאת, ומה לכם לצרה הזאת; על-פן יתיר לי מעלת כבוד-תורתו לילך לשכר ספינה עבורכם בשבת, כי פקווח נפש דוחה שבת. וכן היה, והלך הטלמטש ושכר ספינה עבורם, ונתן אדרוהי אחד דינר זהב.

ובתוף-כף באו עוד הרבה ספינות עם אנשי-חיל מענגלנד" גם-כן לעכו, ונתרבה שם עוד הפחד יותר ויותר, והיה דחק גדול בעיר, כי היה המקום צר להם להכיל רבוי אוכלוסין כל-כף, והיה פחד גדול מאד שם באותו השבת (וכל בני הבית שעמד שם רבנו זכרוננו לברכה, כלם פרשו כפיהם). אף אף-על-פי-כן היה להם לרבנו זכרוננו לברכה ולהאיש שהיה עמו קצת נחמה מה שפבר שכרו ספינה בשבילם; גם היה להם צער מה שלא הכינו לעצמם כלל שום אכילה ושתייה לקח על-הספינה, כי כפתאם היה הדבר כנ"ל, וזכרו את-עצמם שבכניסתם על-הספינה מחוץ-לארץ לארץ-ישראל היה להם על-הספינה כל טוב על ארבעה או חמשה חדשים כמנהג הולכי הים, ועכשו לא היה להם כלום.

בבקר ביום ראשון שלח רבנו זכרוננו לברכה את-האיש שהיה עמו שילך עם הטלמטש לקנות צדה לקח על-הספינה כנהוג. ולא מצא לקנות על-השוק, וחזר לאכסניא, ורבנו זכרוננו לברכה עמד אז מעטף בטלית ותפלין ולא דבר אתו מאומה; והאיש הנ"ל נפל ונרדם מגדל הצער והאימה, ורבנו לא ידע שהוא בבית. בתוף-כף נעשה הרעש הגדול שם, כי בא הפקדה מהפעשא שהוא נתן ארכא רק שתי שעות: מי שאינו יודע תכסיסי מלחמה - יראה לברח על-הים, כי אין שום שער פתוח לצאת מן-העיר כי אם דרך הים, ומי שימצא תוף העיר אחר שתי שעות -

מקורות והערות

1. מסכת שבת דף קל"ב. מסכת פסחים דף פ"ג. 2. דמי קרימה. ח. אנגליה.

ישחטו אותו שם; כי הישמעאלים של העיר היו רוצים לעשות הרחבה בתוך העיר, שלא יהיה להם דחק כל-כף מאנשים הרבה, על-פן רצו לשחט את הנמצאים שם, לפנות להם מקום שלא יהיה להם דחק כל-כף. והיה שם רעש גדול וצעקה גדולה בעיר, ופחד ואימה גדולה מאד. ובשעת הרעש הגדול ברח רבנו זכרוננו לברכה משם על-הים, ולא הסתפל כלל על האיש הנ"ל שהיה עמו והוא היה נרדם כנ"ל.

אחר-כך נתעורר האיש הנ"ל וראה שרבנו אינו בבית, והמתין עד-בוש, ואחר-כך הלך לחצר, וראה ושמע שאנשים ונשים וטף צעקים ובוכים במרירות גדול מאד, ותעל שועת העיר השמים. והגבירה של הבית כשראתה אותו את-האיש הנ"ל של רבנו זכרוננו לברכה, באתה אצלו ואמרה לו: אוי ואבוי, חס אני על נעורייכם, שאתם תהיו נהרגים פה; אנחנו קבלנו על-כל-פנים טובה כאן, עכשו אנו צריכים לקבל גם-כן מה שנגזר על המקום הזה, אבל עליכם רחמנות גדול כי תאבדו פה ממשפחותיכם וכו', וכיוצא בדברים האלה. ונפל עליו חרדה גדולה, עד שלא היה לו כח למשמש באצבעותיו. ושאל אותה על רבנו, והשיבה: כמדמה לי שהוא ברח על-הים. והוא כששמע זאת רצונו היה לקח התבה עם המעות והחפצים שלהם, כי רבנו זכרוננו לברכה ברח לשם לבדו בלי שום דבר, ולא יכול האיש לבדו לשאת את-התבה; והזמין לו השם איזה פרגק² ונתן לו התבה עם החפצים, וברח עמו לים.

ומחמת המהומה הגדולה שהיתה בעיר, כמעט שאחד תקע ספינו בחברו, ולא היה באפשרי לילך בעיר. אף בחמלת ה' היתה סבה מאת ה' שבאותה השעה עמדו ישמעאלים על גג החומה והכריזו על איזה בשורה טובה, ונתקבצו אליהם הרבה אנשים, ומחמת זה היה לו דרך לעבור בעיר לילך אל-הים.

מקורות והערות

2. יהודי ספרדי בן המקום, עיין בעמוד ל"ב סימן כ' בהערה ת' בשולי הגליון.

וְכַאֲשֶׁר בָּא הָאִישׁ הַנַּ"ל אֶל־הֵימָּם רָאָה הַרְבֵּה סְפִינּוֹת, וְלֹא רָאָה אֶת רַבְּנֵי שָׁם. וְהָיָה מִבְּקֶשׁ וּמִחֲפֵשׁ מְאֹד בְּחַפּוּשׁ אַחַר חַפּוּשׁ, עַד שֶׁמָּצָא אֶת רַבְּנֵי זְכוּרֹנוֹ לְבִרְכָה שְׂיוֹשֵׁב בְּסַפִּינָה, וְהִסְפִּינָה מְלֵאָה מִיִּשְׁמְעֵאלִים, וְרַבְּנֵי זְכוּרֹנוֹ לְבִרְכָה יָשֵׁב בְּאֲמָצֵעַ. וּכְשֶׁנִּתְּוַעְדוּ יַחַד רַבְּנֵי זְכוּרֹנוֹ לְבִרְכָה עִם הָאִישׁ שְׁלוֹ הַנַּ"ל הָיָה בֵּינֵיהֶם שְׂמִיחָה גְדוֹלָה, כִּי מִתְחַלְלָה הָיָה לָהֶם צֶעַר גְּדוֹל מְאֹד מְאֹד מִחֲמַת שְׁלֹא יָדְעוּ זֶה מִזֶּה.

וְהָיוּ יוֹשְׁבִים תְּחִלָּה בְּסַפִּינָה הַקְּטָנָה הַנִּקְרָא 'בְּרִקְס'. אַחֲר־כֵּן הִלְכוּ עִם סַפִּינָה זוֹ עַד שֶׁבָּאוּ אֶל הַסַּפִּינָה הַגְּדוֹלָה הַנִּקְרָא 'אֶקְרֵעֲנִט', שֶׁהִיְתָה עֹמֶדֶת סְמוּךְ לַחִיפָה. וְרָאוּ שֶׁהַסַּפִּינָה מְסַבֶּכֶת עִם הוֹרְמַאטְעֵס, וְהָיָה לָהֶם לְפֹלָא, אֲךָ אָמְרוּ בְּלִבָּם שֶׁמִּחְמַת שְׁעַת מְלַחְמָה הוּא, עַל־כֵּן גַּם הַסַּפִּינָה שֶׁל הַסּוֹחָרִים הוֹלֶכֶת גַּם־כֵּן עִם הוֹרְמַאטְעֵס; וּבִאֲמַת סַפִּינָה זוֹ הִיְתָה סַפִּינָה שֶׁל מְלַחְמָה עִם אֲנָשֵׁי־חֵיל וְכַלִּי־זִין, וּבּוֹדָאֵי הוּא סַפִּינָה גְדוֹלָה וְעֲצוּמָה מְאֹד לְהִתְוַעֵד עִמָּהֶם יַחַד, בְּפֶרֶט עִם אֲנָשֵׁי־חֵיל יִשְׁמְעֵאלִים, שֶׁהֵם פְּרָאֵי אָדָם, וּבְפֶרֶט לְפָרֵשׁ עִמָּהֶם עַל־הֵימָּם. וְרַבְּנֵי זְכוּרֹנוֹ לְבִרְכָה בְּשַׁעַת בְּרִיחָתוֹ בְּעֵצָם הָרַעַשׁ לֹא כּוֹנֵס בְּסַפִּינָה שֶׁשָּׂכְרוּ לוֹ, כִּי לֹא יָדַע הֵיכָן הִיא, וְנִכְנָס בְּשַׁעַת בְּהִלָּה בְּסַפִּינָה זוֹ, וְלֹא יָדַע כָּלֵל שֶׁהִיא סַפִּינָה שֶׁל מְלַחְמָה.

וְלִקְחוּ אוֹתָם הַיִּשְׁמְעֵאלִים וְהַכְּנִיסוּ אוֹתָם אֶל הַסַּפִּינָה הַגְּדוֹלָה, וְנִתְּנוּ לָהֶם חֶדֶר מִיְחָד, וְגַם נִתְּנוּ לְהָאִישׁ הַנַּ"ל שֶׁהָיָה עִם רַבְּנֵי זְכוּרֹנוֹ לְבִרְכָה קְנֵה־שְׂרָפָה^י טְעוּנָה. וְלֹא הָיוּ יְכוּלִים לְשָׂאֵל אוֹתָם דְּבָר, כִּי לֹא יָדְעוּ הַלְשׁוֹן, וְלֹא הָיָה לָהֶם שׁוֹם מְאֹכֵל וּמִשְׁתֵּה בְּסַפִּינָה. וְאַחֲרַיִם שְׁתִּיִּם אוֹ שֶׁלֵּשׁ שְׁעוֹת בְּלִילָה סָגְרוּ הַדִּלְתַּת מִהַחֶדֶר וְשָׁכְבוּ לִישׁוֹן, וְלֹא אָכְלוּ מְאוּמָה, כִּי לֹא הָיָה לָהֶם מָה לְאָכֵל כַּנַּ"ל.

מקורות והערות

י. חיפוש מדוקדק - עפ"י לשון הגמרא במסכת פסחים (דף ו' עמוד ב') בענין ביעור חמץ. ב. מאחר והאניות הגדולות לא יכלו להתקרב אל החוף בעכו מחשש שיתקעו בשרמון או בחול, כי המים ליד החוף רדודים לכן עגנו ליד חיפה ששם המעגן היה קרוב ועמוק יותר וכדי להגיע אליהם היו נוסעים בסירות קטנות. ל. תותחוב. מ. רובה.

ואחר שְׁעָה או שְׁתַּיִם פָּתַח אֶחָד אֶת-הַדֶּלֶת, וְאָמַר לָהֶם בְּלִשׁוֹן נְכָרִים שֶׁל מְדִינַתְנוּ: מָה אַתֶּם עֹשִׂים כָּאֵן? הֲלֹא זֹאת הִיא סְפִינָה שֶׁל מַלְחָמָה, וְאַתֶּם תֹּאבְדוּ פֶּה חֵס וְשְׁלוֹם, הֲלֹא אַתֶּם רֹאִים שֶׁהַסְּפִינָה מְלֹאָה סְבִיב עִם הוֹרְמָאטְעס טְעוּנִים. וְנִתְעוֹרְרוּ מִשְׁנֵתָם וְחִטְפוּ אוֹתוֹ בְּבִגְדוֹ, וְהָיָה הַבְּגָד מְגִינוֹאֲנֵט^נ, אֶף צוֹרְתוֹ לֹא רָאוּ. וּבִקְשׁוּ אוֹתוֹ שֶׁיַּעֲזֹר לָהֶם שְׁיַנְיִחוּ אוֹתָם לְצֵאת מֵהַסְּפִינָה עַל-הַסֵּפֶר שֶׁל אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל, כִּי כָּבֵר רָאוּ שֶׁהֵם בְּסַפְּנָה, קְרוֹבִים לְמִיתָה מִחַיִּים, כִּי רָאוּ שֶׁפָּרְחוּ הַקוּיִלִּין^ז סְמוּךְ לַסְּפִינָה, עַל-כֵּן אָמְרוּ: טוֹב יוֹתֵר לִשְׂאֹר בְּאֶרֶץ הַקְּדוּשָׁה, שֶׁיְהִי עֲצָמוֹתֵיהֶם נִשְׁאָרִים שָׁם בְּאֶרֶץ הַקְּדוּשָׁה, כִּי רָאוּ שֶׁקָּשָׁה לְהַמְלִט מִן-הַהֲרָגָה. וְאָמַר שֶׁמְכַרְחִים לַתָּן לוֹ אֵיזָה סֶף טְאֵלְעֵר^ח בְּשִׁבִיל זֶה, וְאָמַר שֶׁיִּלָּךְ לְהַקְפִּיטָאֵן.

וְהִלֵּךְ הָאִישׁ הַנַּ"ל לְפִתַּח הַתְּבָה לְקַח הַטְּאֵלְעֵר, וְנִתְמַהֲמָה קֶצֶת, וְהִלֵּךְ לְהַקְפִּיטָאֵן, וּפָשַׁט יָדוֹ לַתָּן הַמַּעוֹת לְהַקְפִּיטָאֵן, כִּי סָבַר שֶׁזֶה שְׂדֵבֵר בְּלִשׁוֹן נְכָרִים אֲלֵיהֶם כָּבֵר בְּקֶשׁ עֲבוּרָם אֶת-הַקְפִּיטָאֵן עֲבוּר זֶה שְׁיַנְיִח אוֹתָם; וְהַקְפִּיטָאֵן צָעַק עָלָיו צָעָקָה גְדוֹלָה וְלֹא שָׁמַע אֵלָיו כָּלֵל^ט.

וְאַחֲרֵיכֵן הָיוּ מַחְפְּשִׁים אַחַר זֶה שְׂדֵבֵר אֲלֵיהֶם בְּלִשׁוֹן נְכָרִים, וְחִפְּשׂוּ בַחֲפוּשׁ אַחַר חֲפוּשׁ, וְלֹא מְצָאוּ שָׁם שׁוּם בֶּן-אָדָם שְׁיֻכַּל לְדַבֵּר בְּלִשׁוֹן רוֹסְיָא, רַק הַכֹּל יִשְׁמַעְאֵלִים וְעֵרְבִיִּים. וְאִזּוּ נִפְּל עֲלֵיהֶם פַּחַד גְּדוֹל, וְאַחֲזָתָם רַעְדָה גְּדוֹלָה, עַד שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוּלִים לָנוּחַ עַל-הַמְשָׁכָב מִחֲמַת רַעֲדַת הַגּוֹף מִגְּדֹל הַפַּחַד; כִּי אִזּוּ הִבִּינוּ שֶׁהֵם בְּסַפְּינָה שֶׁל מַלְחָמָה שְׁקוֹרִין 'קְרִיג שִׁיף'^י, וְהוּא סַפְּנָה גְּדוֹלָה בְּלִי עֶרְךָ. וְעַדִּין אֵין יוֹדְעִים מִי הִיָּה זֶה שְׂדֵבֵר לָהֶם בְּלִשׁוֹן רוֹסְיָא וְהוֹדִיעַ לָהֶם שֶׁהִיא סְפִינָה שֶׁל מַלְחָמָה.

מקורות והערות

ג. החזיקו בו בחזקה כבגדו. ס. בד פשוט. ז. כדורים. פ. שם מטבע שהיה מקובל במדינות רבות באירופה. צ. בדפ"ר מופיע כאן; (ואז אמר לו רבינו ו"ל להאיש שלו הנ"ל). ק. ספינת מלחמה (בגרמנית).

כא

ובבקר באו אל-הַסְפִינָה אֲנִשִּׁי-חַיִל שְׁקוֹרִין 'בְּרַנֵּד וְאַף', וְרַבְּנוּ זְכוֹרֵנוּ לְבִרְכָה עִם הָאִישׁ שֶׁלוֹ הַנַּ"ל רָצוּ עוֹד לְבוֹא לְהַתְנַפֵּל לְפָנָי רַגְלֵי הַקְּפִיטָאן וּלְהַתְחַנֵּן-לוֹ שְׁיִנִּיחַ אוֹתָם לְשׁוֹב אֶל-הַסֵּפֶר, אַף בְּתוֹךְ-כָּף עָקְרוּ הָאֲנָקְרִס, וּבְרַחוּ לְצַד שְׁהָרוּחַ נִשְׁאָם מִחֶמֶת פֶּחַד, כִּי הַמְּלַחְמָה נִתְעוֹרְרָה מִיָּד, וְנִשְׁמַע קוֹלָם מְאֹד, וְשָׁמְעוּ שֵׁם עַל-הַסְפִינָה קוֹל גְּדוֹל מְאֹד שֶׁל הַהוֹרְמָאטְעִס וְהַבְּאִמְבְּעִס וְשָׁאָר קוֹלוֹת כְּאֵלוֹ מַעֲנִינֵי מְלַחְמָה, כִּי קוֹלָם נִשְׁמַע לְמִרְחוֹק מְאֹד. וְגִדְל הַסְפִינָה וְהָאִימָה וְהַפֶּחַד שֶׁהִיָּה לָהֶם אִז אֵין לְשַׁעַר, וְנִפְלוּ לְמִשְׁכַּב שְׁנִיָּהֶם יַחַד, וְלֹא הָיָה לָהֶם אִפְלוּ מִיָּם לְשִׁתוֹת, כִּי לֹא הִכִּינוּ לָהֶם כְּלוּם כְּנ"ל. וְה' בָּרַכ רַחֲמָיו וְחַסְדָּיו נִתַּן לָהֶם חֵן בְּעֵינָי וְשָׁמְעָל אֶחָד שֶׁהוּא הָיָה קַעֲכַעֲרִי אֶצֶל הַקְּפִיטָאן, וְנִתַּן לָהֶם בְּגִבְיָה אֶחָד שָׁאֵל קְאוֹעַ שְׁחוֹרָה: לְכֹל אֶחָד וְאֶחָד בְּבִקְרָה וּבְעָרְב.

וּמִחֶמֶת הַחֲלָשָׁה שֶׁלָּהֶם, שֶׁהָיוּ מְטָלִים עַל-עָרֶשׁ דְּוֵי רַחֲמָנָא לְצֻלָּן, לֹא יָדְעוּ בְּעֵצְמָם הֵיכָן הֵם, כִּי הָיוּ סְגוּרִים בְּחֶדֶר שֶׁלָּהֶם נִפְלִים לְמִשְׁכַּב. אַף זֹאת שָׁמְעוּ, שֶׁהָיָה רוּחַ-סְעָרָה וְנִשְׁאָ אֶת-הַסְפִינָה; וְלֹא יָדְעוּ לְאִיזָה מְקוֹם נִשְׁאָה. אַךְ כְּשֶׁשָׁמְעוּ שֶׁהִגִּיעַ הַסְפִינָה לְאִיזָה סִפְרֵי הֵלְכוּ מִהַחֶדֶר לַחוּץ לְרֵאוֹת הַמְּקוֹם שֶׁהִגִּיעוּ לְשֵׁם, וְרָאוּ שְׁאִין זֶה סְטַנְבוֹל. וְשָׁאֵלוּ אֶת הַיִּשְׁמַעְעָל הַנַּ"ל, וְאָמַר שֶׁהַמְּדִינָה הַזֹּאת נִקְרָאת 'אַדְלָה'; וְהֵם שָׁמְעוּ כְּבָר הַנְּהַגְתָּם, כְּשֶׁבָא יְהוּדֵי לְיָדָם - מְצוּהָ רֵאשׁוּנָה אֶצְלָם לְהַקְרִיבוּ לְקַרְבָּן. וְכֹאשֶׁר שָׁמְעוּ שֶׁזֶה אֲדָל הֵלְכוּ מִיָּד לְחֶדֶר שֶׁלָּהֶם וְסָגְרוּ הַדְּלֵת בְּעֵדָם, וְהַחֲבִיאוּ עֵצְמָם שֵׁם, וְהָיָה עֲלֵיהֶם פֶּחַד גְּדוֹל.

וְעַמְדָה הַסְפִינָה שֵׁם שֶׁלְּשָׁה יָמִים, וְאַפְשָׁר הָיָה בְּדַעַת הַקְּפִיטָאן לְעַמֵּד שֵׁם עוֹד, אַךְ שֶׁפְּתָאֵם עַמֵּד רוּחַ-סְעָרָה וְנִתְקוּ הַחֲבָלִים שֶׁל הָאֲנָקְרָה, וְנִשְׁאָר הָאֲנָקְרָה בָּיָם, וְהֵלְכָה הַסְפִינָה מִעֵצְמָה מִשֵׁם, וְהָיָה שֵׁם צְעָקָה גְּדוֹלָה בֵּין

מקורות והערות

ה. כמו משמר הגבול. ש. העוננים ת. תוחחים. א. פצצות - פיצוצים. ב. המכשל - מבח. ג. ספל קפה שחור. ד. נמל, חוף. ה. העיר אדליה - ככל הנראה מדובר באנטליה של ימינו הנמצאת בדרום טורקיה.

הישמעאלים: המן, המן - דהינו: גיוואלד. והיתה הספינה מטרפת בים כל הלילה, עד אור הבקר, אז נשקט הרוח-סערה, "וישמחו כי-ישתקו" - אף לא הנחם למחוז חפצם, כי על-ידי הרוח-סערה חזרו ובאו סמוך לעכו בערך מהלך יום.

ואחר-כך אחר חצי היום נתעורר עוד הפעם רוח-סערה גדולה ונשא את-הספינה, והיתה הספינה מטרפת ומבלבלת כמה ימים ולילות רצופים, יעלו שמים ירדו תהומות, ולא היה לבעלי הספינה שום עצה איך להמלט, ויחוגו וינועו כשכור וכל-חכמתם תתבלע. וביום חמישי שעה שתים עשרה התחילו להוציא המים מהספינה מהמדור השלישי על-ידי הפלומפין, כדרך בעלי-הספינה; ודרךם היה בכל מעת-לעת שנשתהו בהוצאת המים רביעית שעה, ועכשו כשהתחילו לשאב לא הספיקו לשאב עד אשר הגיע עת הלילה. ונתרבו המים הרבה על-הספינה מחמת השאיבה, והלכו המים גם לחדר שלהם, של רבנו זכרוננו לברכה, ולא יכלו לשכב על-המשכב שם, כי גאו המים שם, והכרח רבנו לעלות על איזה מקום גבה לשכב, והאיש שהיה עמו עלה למקום אחר, כי לא רצו לצאת להתראות בפני הישמעאלים. והמים שבספינה הלכו ונתרבו בכל פעם יותר ויותר, עד שהכרחו הישמעאלים לעקר הפלומפין, ועשו גלגלים, ושאבו על-ידם מים עם פלים גדולים. והרוח-סערה הולך וחזק מאד, ומגדל התגברות הרוח-סערה עלו הגלים כמעט עד-לב השמים, והיו כמו הרים גבהים ובקעות גדולות, והיה כף כל הלילה גם-כן.

וכשהאיר היום בא האיש שהיה עמו זכרוננו לברכה, ואמר לו רבנו זכרוננו לברכה שיש לו חלישות הלב מאד מגדל הפחד, כי אני ראה בלבי שאני

מקורות והערות

ו. הצילו, הצילו. ז. תהלים פרק ק"ז פסוק כ"ו: "וישמחו כי ישתוקו וינחם אל מחוז חפצם" ומהר"ג מצוין כי אמנם הים שקט והם שמחו אך החצי השני של הפסוק "וינחם אל מחוז חפצם" לא נתקיים בהם. ח. תהלים פרק ק"ז פסוק כ"ו. ט. תהלים פרק ק"ז פסוק כ"ו. י. המשאבות.

עכשו בספנה גדולה, פי אין זה דבר פשוט, אף-על-פי שאין אני ראה
 מה הם עשים, אף-על-פי-כן הלב ראה. והאיש הנ"ל כחש לו, ואמר לו:
 אל תפחדו, פי ברוף השם הכל על-נכון. והלך האיש הנ"ל להסתפל
 בהמברי, במקום שהם שאבין המים, וראה שפבר יש שם כמו גלים
 קטנים, כמו על הנהרות שלנו, כי הספינה נעשה טעונה ממים לבד; פי
 דרך הספינה להיות טעונה עם משאוי שני חלקים, וכבר השליכו
 הישמעאלים כל המשאות, ונשארה הספינה טעונה עם מים לבד, ומה
 שהיה שם עוד יותר מים מהמשקל המשאוי הראוי להיות בספינה - אלו
 המים שאבו לחוץ, וגם על-זה לא היו מספיקים לשאב. ואז ראה האיש
 שאי אפשר עוד על-פי דרך הטבע להנצל, ובא אל-החדר שלהם, ומחמת
 גדל הצער והפחד לא היה יכול לדבר כמעט. ואמר לו רבנו זכרוננו
 לברכה: מה זאת, ואיה פיה אשר אמרת שאין זה פלום, ועכשו אתה
 בעצמך מתפחד כל-כף. והשיב לו ששוב אין סברא על-פי דרך הטבע
 להנצל, פי המים מתרבים והלכים בספינה, ואין ביכלתם לשאב הכל, פי
 כשל כח הסבל, פי זה קרוב למעת-לעת שלא אכלו ולא שתו ולא ראו
 שנה בעיניהם.

ואמר לו האיש שעדין לא התפלל. השיב לו רבנו זכרוננו לברכה: אין
 אתה צריך להתפלל עכשו, רק תקבל על מלכות שמים בפסוק ראשון,^ב
 ותאמר שלש ראשונות ושלש אחרונותי וכו'. ואמר לו: קח כל המעות
 עד פרוטה אחרונה, ותחלק לשנים: מחצה תקשר אצלך על-גופך,
 ומחצה אקשר על-גופי. ושאלו האיש: למה זאת, הלא הדג שבים יוכל
 לבלע אותנו בלא המעות. השיב לו: עשה כן כמו שאני אמר לך; ישראל
 היו על-הים ולא טבעו, ואנחנו עדין בספינה וכו'. ועשה מה שעשה,

מקורות והערות

ב. על הסיפון. ל. נחמיה פרק ד' פסוק ד'. מ. הכונה לפסוק "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" - שהוא
 עיקר קבלת עול מלכות שמים. נ. כפי הנראה כוונת רבינו היתה שיתפלל תפילה קצרה, וכמו שפסק בשולחן ערוך
 סימן ק"י סעיף א'. ס. ביציאת מצרים, על שפת ים סוף, ואע"פ שנכנסו לתוך הים וכמעט שטבעו, במחו בהשם
 ונעשה להם גם וניצולו. ואנחנו שעדיין נמצאים על הספינה - וודאי שאין לנו להתיאש וכו'.

ואמר להאיש שילביש את-עצמו ויחגור בחגורה על הטוליף, וגם הוא עשה כן, כמו אחד שמוכן לילך בדרך. ושאל אותו האיש ואמר לו: אני איני יודע להתפלל אפילו תפלה הסדורה מאנשי כנסת-הגדולה, מפל-שפן עכשו, בעת צרה הזאת; אבל כבוד-תורתו יודע להתפלל בעד כלליות ופרטיות, מפני-מה אין אתם מתפללין עכשו? והשיב: שעכשו, מחמת המחין דקטנות אני מרחק מהשם יתברך; אבל עצתי אמונה מחמת אין בררה, מחמת גדל הספנה, שאנחנו עכשו בספנה נוראה ועצומה כזו: השם יתברך יודע שכל ימי חיי עדין לא הייתי משתמש מעולם בזכות-אבותי, רק מחמת ההכרח מכרח אני לבקש מהשם יתברך שיעשה זאת למען זכות זקני רבי ישראל בעל-שם-טוב זכרונו לברכה, וזכות זקנתי אדל, וזכות זקני רבי נחמן מהרידנקא; ויתר מזה לא הזכיר עוד.

ואחר זה ראו מרחוק כמו ענן גדול אפל מאד, ונפל עליהם עוד פחד גדול, מחמת שלפעמים פשהענן מתאסף ומתקשר לשאב המים מהים נעשה שם כמו בקעה, וכשהספינה יורדת לשם אזי נטבעין שם, והתקנה לזה: לירות בקני-שרפה והורמאטעס פדרך המלחמה כדי לשבר העננים, ולהם - לא היה להם פנאי לזה, מחמת שהיו צריכים לשאב המים מהספינה פנ"ל; והיו הצרות צרורות זו לזו כמו זבורא ועקרבא. אך בחמלת ה' מחמת תקף הרוח-סערה היה הליכת הספינה במהירות גדול, ופרחה הספינה כמו חץ מקשת ממש, ובאה הספינה למקום הנ"ל שהענן שתה משם, והיה שם כמו שער והרים סביב לה,

מקורות והערות

ע. מעיל. פ. התפילות הנמצאות בידנו בסדורי התפילה סודרו ונקבעו בזמן בית שני ע"י אנשי "כנסת הגדולה", שהיתה כינוס של מאה ועשרים חכמים, שקבעו את סדר התפילה ונוסח הברכות ע"פ רוח הקדש. ז. אתה - כוונתו היתה לרכיבו. ומדרכי כבוד, כשמדברים עם אדם גדול אין פונים אליו בלשון יחיד כאילו הוא שוה לנו אלא בלשון רבים - אתם. ק. בחיי מוהר"ן סימן ק"ו כתוב: "...ואחר כך בערב התפאר שלא השתמש עדין בזכות אבות ומה שהיה בארץ ישראל היה אדרבא טובה להם". ר. מה שנקרא היום מערבולת. ש. רובים. ת. תותחים. א. במסכת תנינה דף ה' עמוד א' - אמר רב רעות שנעשות צרות זו לזו (רעות המצרות זו לזו, כלומר שהטיפול במחלה הראשונה נוגד את הטיפול השניה) כגון זיבורא (צרעה) ועקרבא (עקרב), (בעוד שהטיפול בעקיצת הצרעה הוא ע"י חימום, הטיפול בעקיצת העקרב הוא ע"י קירור) ויוצא שאינו יכול למפל ברעות הבאות עליו.

ועברה הספינה משם בשלום. ובתוך-כך האיר ה' עיניהם ומצאו החור שדרך שם נכנסין המים בספינה, ושחטו תיש ולקחו העור שלו ותקנו הספינה, ונצלו בשלום מסכנות גדולות ונוראות הללו. והיה זאת בערב שבת-קדש, והיה להם שמחה גדולה, ואמר רבנו זכרוננו לברכה אז "הודו לה'י" בשמחה גדולה.

משם הלכו דרך מקומות הרבה מאד. ואכילה שהיה להם על-הספינה היה רק מה שנתן להם הקעקירי הנ"ל מצד רחמנות מהמגיזאין שלהם סוחרעס, ותולעים היו מרחשים עליהם; והיו הלכים ומבקשים ופרישים ידיהם בהכנעה בכל יום פעני בפתח, והיה נתן להם מאלו הסוחרעס, ואכלו זאת לבד.

ויהי בעלות על-לבם שהוא סמוך לפסח היה להם צער גדול, כי היו דאגים מה יעשו בפסח, כי אי אפשר להתענות כל ימות הפסח. ואחר שעה או שתים באו אל כרך גדולי העמדת על ההר של אבנים באמצע הים, ושם קנו הישמעאלים פרות הרבה, ולהם נתנו בעד טאלער אחד חרובים שקורין 'באקסערן' הרבה, בערך טשעטווירט. ואמר רבנו זכרוננו לברכה: לעת עתה גם זה טוב מאד, כי יכולין לחיות שמונת ימי הפסח עם חרובין לבד; אף מי יתן שיזכה אותנו השם יתברך לקיים מצות אכילת מצה וארבע כוסות.

כב

וגדל עצם הסכנות שהיה להם בחזירתם אי אפשר לספר, כי היו על-הספינה הזו של מלחמה שהיתה מלאה ישמעאלים, והם היו רק שני

מקורות והערות

ב. תהלים ק"ז: מזמור זה נוהגים החסידים לאמרו במנחה של ערב שבת. ג. המבשל - טבח. ד. מחסן שעושים להכנים שם תבואה או שאר סחורות. ה. צנמים, לחם קלוי - זו היתה דרך לשימור לזמן ארוך. ו. אחד מאיי הדיורקניו. לפי התאור נראה שהיה זה או האי לגרום שבאיי רודוס, או האי וולדה שבאיי קרפוטוס. ז. שם מטבע שהיה מקובל במדינות רבות באירופה. ח. טשעטווירט - שלושה קילו בערך.

יהודים לבד, ודרוך הישמעאלים, בפרט אנשי-מלחמה, לתפס יהודים ולמכרם במרחקים לעבדים. והיה לרבנו זכרוננו לברכה פחד גדול מזה, ואמר שהתחיל לחשב בעצמו מה יעשה אם יוליכו אותו לאיזה מקום על-הים שאין שם יהודי וימכרו אותו שם, ומי ידע מזה, והיה לו צער גדול איך יוכל לקיים שם את מצות התורה. והתחיל לחשב בדעתו בענין זה, עד שזכה שבא על-השגה שיוכל לעבד את-השם יתברך אפילו כשלא יוכל חס ושלום לקיים המצות, כי השיג את העבודה של אבות העולם שהיה להם קדם מתן-תורה, שקימו כל המצות אף-על-פי שלא עשו אז המצות כפשוטן, כמו יעקב אבינו שקיים מצות תפלין על-ידי המקלות אשר פצל כידוע וכיוצא בזה; עד שהשיג איך לקיים את כל המצות בדרך זה כשיהיה אנוס שם, במקום שימכרו אותו חס ושלום.

ותכף כשזכה להשגה זו עזרו השם יתברך, ובאה הספינה והגיעה אור לארבעה עשר בניסן לכתף גדול שעומד על אי הים, ושם עיר גדולה לאלקים ושמה ראדישי, והפירו שנה עיר של ישראל, והיה להם שמחה גדולה, כי יוכלו לקנות פאן מצות לפסח וארבע כוסות. אף זה לא עלה על-דעתם, שהקפיטאן והישמעאלים יניחו אותם לפנס לעיר הזאת, כי ראו והבינו שהישמעאלים רוצים לתפסם ולגזלם, ואפשר ימכרו אותם בעצמם וכנ"ל.

כג

ובבקר שהוא ערב פסח נסע הקפיטאן עם כמה ישמעאלים על הספינה קטנה לתוך העיר. ובאו לפניו ובקשו ממנו לחם לאכל, ודברו עמו ברמיזה; והשיב להם ברמיזה והודיעם שיש פאן יהודים, ויכולים אתם

מקורות והערות

מ. בראשית פרק ל' פסוק ל"ד. ומובא בוהר פרשת ויצא דף קס"ב: "יעקב שלימא נטל אינון מקלות תפלין דרישא וכו'". י. ראה חיי מוהר"ן סימן קמ"ב: "...השגתי קיום כל התורה שאפלו אם היו מוכרים אותי לישמעאל במדינות הרחוקות שאין שם שום יהודי, והוא ישלח אותי לרעות בהמות, ואפלו אם לא אדע מתי שבת ויום טוב, ולא יהיו לי טלית ותפלין ולא סוכה ולא שום מצוה וכו', אף על פי כן הייתי יכול לקיים כל התורה כולה". ב. רודוס.

לקנות לכם לחם. והשם יתברך ברחמיו אשר בידו לב מלכים ושרים הסיר לבו ובלבל דעתו, עד שיצא מפיו בלי ישוב-הדעת ואמר שיקח אחד מהם כדי לקנות לחם עבורם.

ונסע מיד עמו האיש של רבנו זכרוננו לברכה ובא אל-העיר, והלך אחריו ושמעאל אחד מהישמעאלים שלו לשמרו שלא יברח. ודרך הליכתו לעיר הנה גם-כן סכנה גדולה, כי אז הנה שעת מלחמה גדולה, ובקל היו יכולים לתפסו שהוא אחד מהמרגלים, כי נפר בו שאינו ממדינתם כי אם ממדינה רחוקה מאד. אך בחדסי ה' עבר על-כל שמרי השערים ולא עשו לו מאומה, עד שבא אל החכם הכולל וספר לו מה שארע להם, ושהם נלכדו בספינה של מלחמה; אך הוא בעצמו לא ידע מה לספר, כי הם בעצמן לא ידעו פונת הקפיטאן, מה הוא רוצה לעשות עמהם, אך בדרך כלל ספר לו שהם כמעט בשביה חס ושלום, והם בסכנה. ואצלו היתה השעה הזאת גדולה כמו פמה שעות, והחכם הנה מתאוה לשמע ספורי-מעשיות מהמלחמות וכיוצא, ואמר לו בכל פעם: לא תפחד; והנה לו צער גדול.

והנה בדעתו לקנות מצות ויין ולחזר את-עצמו לספינה; אך השם יתברך שלח לו במחשבתו: היות שבהיותם באכסניא בטבריה שמעו מרבי צבי הארקער שאשתו ממשפחת פרענקען ושהיא מיחסת גדולה, ואמר שיש לה אח בראדיש, חכם גדול וצדיק, ועלה זאת על-דעתו, אך לא ידע שמו, רק שמה של אשת רבי צבי הנ"ל ידע. ותכף ומיד שאל על זה החכם שיש לו אחות בטבריה; ומיד שלחו אל-החכם הנ"ל, ובא אצלו האיש של רבנו זכרוננו לברכה. וכבר ספרו להחכם כל מה ששמעו מפי האיש בבית החכם הראשון הנ"ל, ותכף בבואו אצל החכם הנה אמר לו: אין שום פחד בזה, וספורי-מעשיות תספר לי אם ירצה השם על

מקורות והערות

ל. משפחה ספרדית (ראה עמוד ל"ב הערה ת' בשולי הגליון). היהודים ברודוס היו מצאצאי גולי ספרד ויהודי הבלקן.

הסדר. והיה בלבו תמיהה גדולה, כי לא עלתה על-דעתו שתהיה הישועה כל-כף במהרה עד שיזכה להיות כאן על הסדר.

ואמר לו החכם הזה: תדע שזה הקפיטאן כבר עקלנו אותו עם הספינה עד שיניח אתכם לצאת מספינתו; ומעות צריכים לתן לו כמה שירצה. וטוב להודות לה' אשר הציל אתכם והפליא עמכם נסים ונפלאות שזכותם לבוא לכאן, ושהקפיטאן יבלבל דעתו ויניח אותך לכנס אל-העיר, כי זה הקפיטאן הוא גזלן מפרסם, והוא משרש ברשעתו, כי יחוסו הוא מחמשת סרני פלשתים, כי כף הוא חותם עצמו; ועכשו אין פנאי לשמע ספורי-מעשיות, לך עמי לרופא לגלחי אותך לכבוד יום-טוב.

וכך היה, והוליכו מיד, וגלחו אותו ורחצו אותו, ונתן לו קאווע לשותות. ושאל אותו: מי הוא השני? ואמר לו: שמעתם מהבעל-שם-טוב? והשיב: הן; פי הספרים של הגאון החסיד אב-בית-דין דקהלת-קדש פולנאה נמצאים שם. ואמר לו שהוא נכדו, וגם הוא נכד לרבי נחמן הרידנקער; ובעצמו הוא חכם, כאשר תראו בעיניכם. והיה לזה החכם שמחה כפולה, כי אמר: אפלו לפדות אנשים פשוטים הוא מצוה רבה, ובפרט שהזמין לו ה' לפדות אדם גדול כזה ומיחס מגזע קדושים כאלה; וזרז את עצמו עם עוד אנשים לנסע אליו.

אך בתוך-כך נזדמן שפגעו שמעאלים זה בזה ונתקוטטו אחד עם-חברו, עד שנהרגו ביניהם כמה שמעאלים בשוק. ותכף פששמועו זאת ברח החכם הנ"ל עם כל האנשים לחצרו, וגם את-האיש של רבנו הנ"ל לקחו עמם גם-כן, וסגרו את-עצמם סגור ומסגר ולא יראו החוצה בערך כמה שעות; ולא יכלו לנסע אליו, כי כבר פנה היום. וענה החכם ואמר לו: תדע שאני מנעורי עוסק בתורה ועבודה ובמצות ומעשים-טובים, ומן הסתם יש לי שכר בשביל זה, חוץ חלק עולם-הבא שיש לי בכלל

מקורות והערות

מ. יהושע פרק י"ג פסוק ג'. נ. לגלח - הכוונה לספר שער ראשו. ס. עיין בנספח בסוף הספר אות כ"ט.

ישראל. זאת לכם במשכון: באם חס ושלום לא אשתדל ואתאמץ את-עצמי להוציא אתכם - יאבד הכל כאשר לכל; ואין כונתי להתפאר לפניך, רק כדי שתאמין לי שאין אני מפקיר אתכם חס ושלום. אף אין פנאי לעסק בזה היום; בכך תקח עמך מצות, הן מצה שמורה^ע הן שאר מצות אם תרצו לאכל, ויין טוב מהמבחר, וירקות ושאר דברים השייכים להסדר. ונסע בעצמו האיש הנ"ל וחזר אל-הספינה הגדולה שהיה שם רבנו זכרוננו לברכה לבדו.

ובבואו לשם אל-הספינה הגדולה שהיתה עמדת רחוק מן העיר, תכף כששמע רבנו את קולו שמח מאד שמחה גדולה, ורץ לנגדו ואמר לו: ברוך ה' שאני ראה אותך בחיים, פי אמרתי אולי טבעו אותך בים, וגם אותי יטבעו בים, ועכשו ברוך השם הנתן לייעף כחי, פי לא היה לי עוד כח לסבל היסורים עד-בואך, פי אמרתי אמות עד-בואך; פי היה לרבנו זכרוננו לברכה כליון עינים^פ מאד בכל אותן השעות שנפרד האיש ממנו ונשאר לבדו על-הספינה, והיה עומד ומצפה ועיניו כלות כל היום על ביאתו. והתפללו, וסדרו את-הסדר פראוי, ואכלו ושתו; וספר לו האיש כל הדברים הנ"ל, ושמח שמחה גדולה.

וביום ראשון של פסח באה הפקדה שיוליכו את-הספינה אל-העיר, ולקשר אותה אל הספר. והיו שם גם-כן לילה שניה בספינה, וביום השני הלך האיש של רבנו זכרוננו לברכה אל-העיר לבית-הכנסת להתפלל. ואחר יציאתו מבית-הכנסת הלך עם החכם לביתו לאכל סעודת יום-טוב, ואכלו ושתו, ובשעת הסעודה אמר החכם תורה, מה שחדש בעצמו וגם בשם אחרים, וגם מצדיקי דורנו שבמדינתנו. ובקש מהאיש הנ"ל שיאמר גם-כן תורה מרבנו זכרוננו לברכה, ואמר לו איזה דבר

מקורות והערות

ע. עוקר השמירה מחמץ נדרשת משעת לישת העיסה ועד לסיום האפיה. במצה שמורה השמירה ממגע עם מים מתחיל משעת קצירת החיטים (ויש אומרים משעת טחינה). מנהג ישראל הוא שבליל הסדר מהדרים לקחת מצות שמורות (ועל כל פנים ששלש המצות של עורך הסדר יהיו מצות שמורות). פ. ישעיהו פרק מ' פסוק כ"ט. ז. ויקרא פרק כ"ו פסוק מ"ז: וביאר רש"י שם "כל תאוה (רצון) שאינה באה ותוחלת ממושכה (ציפיה ארוכה) קרויה כליון עינים".

בשמו, והיה לו נחת גדול מאד, ואמר: "שישו בני מעי וכו'".^ק ואחר הסעודה חזר אל-הספינה, והגבאי הלך אחריו ונשא מאכלים טובים לרבנו זכרונו לברכה.

ובבוא האיש הנ"ל על-הספינה היה נראה פניו כמו מי שהוא בעצבות ומרה-שחורה, ובראות אותו רבנו זכרונו לברכה נדמה לו שמכרח להיות שנתהפך הדבר, ומי יודע מה נולד היום; ולא יכול לאכל מחמת צער. ובאמת היה מחמת שהחכם אנס אותו שם לשמות יין הרבה, ונשתפר, ומחמת זה היו נראין פניו זועפות פשבא אל-רבנו. ורבנו שאל אותו - והוא לא השיב כלום; רק אחר-כך הניח עצמו האיש לישון איזה שעות, ואחר-כך קם מהשנה בשחוק, ואמר לרבנו: לא ידעתם שהם שכרו אותי, כי אנסוני לשמות יותר מדי מחמת שמחתו. וספר לו כל הדברים, איך שהיה נהג עמו החכם, והיה לו נחת ושמחה; ואז אכל סעודתו.

כד

וביום ראשון דחל-המועד הלך האיש להחכם, וצוה לו החכם לקח בגנבה כל המעות שלהם ולהביאו העיר, כדי שלא יגזל מהם מעותיהם; ועשה כך. אחר-כך הלך החכם עם שני גבירים ואמרו להקפיטאן: תן לנו שני הנפשות הללו. והשיב להם: מה שיכות יש לכם לנפשות האלה? אני מהפקר זכיתי בהם; וספר להם את כל-התלאות אשר מצאתם בדרך, ואמר: ולא זאת בלבד, מה שאני מספר לכם, אלא שכמעט לא היה רגע בלא פגע, ואלו הנפשות כבר היינו יכולים לטבעם בים או למכרם לישמעאלים, וכל המעות והחפצים שלהם היו הפל שלנו באין פצה פה

מקורות והערות

ק. ביטוי של שמחה - ראה בבא מציעא דף פ"ג עמוד ב'. ר. בשיחות הר"ן סימן ש"ח כתוב: "צרות ויסורי כל אדם רבים מאד וכמו שכתוב "גם כל ימיו כעם ומכאובות" וכו' (קהלת פרק ב' פסוק כ"ג). וכמובא בשל"ה (מסכת יומא, דרך חיים אות ה') בלשון חרוז: "אין רגע בלא פגע".

ומצפצף כָּלֵל. אַךְ מָה לַעֲשׂוֹת, כִּי מִזְלָם גָּדוֹל עַד-לֵב הַשָּׁמַיִם, כִּי לֹא דֵי שְׁהִשָּׁם יִתְבָּרַךְ עֲשֵׂה לָהֶם נִס כְּזֶה, שְׁבַמְזָלָם הַגִּיעַ פְּתָאֵם הַסְּפִינָה לְפָה, אַךְ גַּם-זֹאת נַעֲשֵׂה לָהֶם נִס בְּתוֹךְ נִס, שְׁהִשָּׁם יִתְבָּרַךְ הַסִּיר לְבִי וְסִפֵּל אֶת-דַּעְתִּי, עַד שְׁלַקְחָתִי אֶת-אֶחָד מֵהֶם לְתוֹךְ הָעִיר הַזֹּאת. וְעַכְשָׁו בְּיָדָי שׁוֹב אֵינִי רָשָׁאי אֶפְלוּ לְקַח מַעוֹתֵיהֶם; רַק כְּדֵי שְׁלֹא יִתְרַעְמוּ הָעֹבְדִים שְׁלִי תָנוּ לִי מֵאֲתִים טָאֲלָעֵר, וְקָחוּ אוֹתָם מֵעַל הַסְּפִינָה. וְכֹךְ הִיָּה, שְׁנִתְּנוּ לוֹ מִיָּד כְּמוֹ שְׁאָמַר, וְהִצִּילוּ אוֹתָם מִיַּד הַגְּזֹלָנִים, מִמּוֹת לַחַיִּים, מִשְׁעֲבוּד לְגֹאֲלָהּ.

כה

וְאִזּוּ בָּאוּ שְׁנֵיהֶם אֶל-הָעִיר, רַבְּנוּ זְכוּרֵנוּ לְבָרְכָה עִם הָאִישׁ הַמְּשַׁמֵּשׁ שְׁלוֹ הַנִּ"ל. וּבְבוֹאֵם אֶל-הָעִיר אָמְרוּ הַיְשָׁמְעָאֵלִים שְׁהֵם מְרַגְלִים, וְנִפְל פָּחַד גָּדוֹל עַל הַסְּפָרְדִים בְּעֲצָמָם, וְתַכְף הִבִּיאוּ לָהֶם מְלַבּוּשִׁים שְׁלָהֶם, וְהִכְרָחוּ לְהַלְבִּישׁ עֲצָמָם בְּמַלְבוּשִׁים שְׁלָהֶם כְּמִנְהַגָם; וְהִיָּה רַבְּנוּ בְּצַעַר גָּדוֹל מִחֲמַת-זֶה, וְהָאִישׁ הַנִּ"ל שָׁחַק. וְכַעַס עָלָיו רַבְּנוּ זְכוּרֵנוּ לְבָרְכָה, וְאָמַר לוֹ: אֵינְ אַתָּה יוֹדֵעַ מַה־קְטְרוּג שֵׁישׁ עָלֵינוּ בְּעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן; וְאָמַר אִזּוּ דְבַר נִפְלָא לְהָאִישׁ הַנִּ"ל, וְאֵינּוּ רוֹצֵה לְגַלוֹת.

וְנִתְקַבַּל רַבְּנוּ זְכוּרֵנוּ לְבָרְכָה לְפָנֵי הַחֲכָמִים, וְהוּטַב בְּעֵינֵיהֶם מְאֹד, וְהִחְזִיקוּ אוֹתוֹ לְחִדּוּשׁ גָּדוֹל. וְאַחַר-כֵּן בָּא רַבְּנוּ זְכוּרֵנוּ לְבָרְכָה בְּעֲצָמוֹ בְּשִׁמְחָה, וְאָמַר: בְּרוּךְ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שְׁזָכֵינוּ לְהַצִּלָּה הַזֹּאת; וְהִיָּה שָׁם בְּכַבוֹד גָּדוֹל מְאֹד עַד אַחַר הַחֵג. וְנִתְּנוּ אֲנָשֵׁי הָעִיר בְּעֲצָמָם מְכִיסִם הַמֵּאֲתִים טָאֲלָעֵר הַנִּ"ל, וְלֹא רָצוּ אַחַר-כֵּן לְחַזֵּר לְקַבְּלָם מִרַבְּנוּ זְכוּרֵנוּ לְבָרְכָה, אַךְ-עַל-פִּי שְׁהִיָּה לוֹ מַעוֹת הַרְבֵּה שָׁם. וְאַחַר הַחֵג שָׁכְרוּ לָהֶם סְפִינָה לְסַטְנָבוֹל, וְנִתְּנוּ לָהֶם אַגְרָת, אוֹלֵי חֵס וְשְׁלוֹם יִזְדַּמֵּן לָהֶם עוֹד אֵיזָה סָבָה, שְׁיַעֲמְדוּ בְּעֲזָרָם בְּכָל-עִיר וְעִיר.

מקורות והערות

ש. שם ממבע שדויה מקובל במדינות רבות באירופה.

והלכו עם ספינה זו, ושם היו גרעקיני הרבה, והיה בהם עפוש"; והם לא ידעו, אף ראו שמתיים על-הספינה. וברוך ה' שהיה רוח-סערה ונשא הספינה במהירות לקהלת-קדש סטנבול; ואף-על-פי שהיה להם יסורים גדולים מחמת זעפת הים ומחמת שפריחה הספינה כל-כף במהירות, אף אף-על-פי-כן היה להם לטובה, שעברו במהירות ובאו ביום השלישי לקהלת-קדש סטנבול, והיו שם עשרה ימים.

וגם בסטנבול היה להם ספנה, כי מחמת שלא הראו הפרשפורטין שם בנסיעתם להתם, על-פן לא רצו עכשו להניחם משם, והעמיסו עליהם על כבד, לתן סף עצום מאד באפן שישגיגו פרשפורטין מהתוגר; והסף שצווי לתן היה סף עצום מאד שלא היה ביכלתם בשום אפן לסלקו. והשם יתברך חמל עליהם והזמין להם איש אחד שלא ידעו אותו ולא הפירו אותו, והלך לאיזה שר מהישמעאלים וגנב דעתו, ואינם יודעים כלל כמה נתן לו, וקבל קוויטלי להניח אותם מהשער דקהלת-קדש הנ"ל, והזהיר אותם למען השם להסתיר הדבר מאד מאד; ועל-ידי-זה נמלטו משם בשלום.

והלכו על-הים מסטנבול לגלץ, והגיעו לאיזה עיר על איי הים, ושם לקחו אותם לבית-האסורים, והכרחו לתן ארבעה אדמים בעד כל נפש. ומשם והלאה לא ארע להם שום דבר, רק זעפת הים היה כמה פעמים; וספינה אחת מלאה גרעקיני נשברה ונטבעה, ולא נשארו מהם כי אם מעט דמעט. וה' ברחמיו הנחם למחוז חפצם, ועברו בשלום, עד שבאו לגלץ בשלום על חג השבועות.

מקורות והערות

ת. יוניים. א. כפי הנראה כינוי למחלת הטיפוס - מחלקת מעיים קטלנית באותה התקופה. ב. הדרכונים. ג. מהשלטונות הטורקים. ד. פתק, נייר, אישור. ה. כנראה האי סרפנטי מול חופי רומניה, כי הוא האי היחיד בים השחור באזור זה. ו. זהובים, מטבעות זהב.

כו

ובנסיעתם מגלץ לביתם נסעו דרך קהלת-קדש יאסי, והיה שם עפוש גדול, והיה להם יסורים גדולים בכל-עיר ועיר ובכל-כפר וכפר, וגם היה קשה לעבור הגרעניץ מחמת-זה, כי אז לא הועיל אפילו עמידת קארין-טאן מחמת-זה מקומות פאלה. והשם יתברך היה בעזרם ונצולו מהפל, מדבר וחרב ורעב וצמאון ושבי - דכלהו הווי בהו, ובחסד השם נמלטו מכלם ובאו לביתם בשלום, "שלום בגופו, שלום במקומו, שלום בתורתו", כי זכה להשגה נפלאה בארץ-ישראל, גבהה ועצומה מאד עד אין-סוף ואין תכלית.

כו

עד פה ספרנו קצת מעט דמעט כטפה מן-הים מעצם התלאות וההרפתקאות והסכנות העצומות והיסורים הקשים והפחדים הגדולים שהיו לרבנו זכרנו לברכה בנסיעה לארץ-ישראל, בהליכה ובחזרה. והשם יתברך היה בעזרו ועשה עמו נסים נפלאים ונוראים בכל-עת ובכל-רגע, וזכה לגמר בשלמות מה שחפץ, ונכנס בשלום ויצא בשלום, ובא לביתו בשלום.

כח

ותקף עצם ההשגה שהשיג בארץ-ישראל אי אפשר לבאר ולספר כלל, ממש לא נשמע ולא נראה כזאת, שיזכה ילוד אשה להשגה כזו על-ידי

מקורות והערות

ז. עיר חשוכה ברומניה. ח. מגפת טיפוס. ט. הגבול. י. מחנות הסגר לאיתור מחלות מדבקות לאורחי חוץ, קארנטיין. כ. בדרך חזרה מנאלאן עבר רבינו דרך יאסי, טעפליק ואומאן, ביקר את השפאלר וידע ובעוכרו סמוך לקאניבלאר פגש את ר' יקותיאל המניד מטירהוויצע (היי מוהר"ן סימן קמ"ט). מיד לאחר שחזר לביתו נסע לבקר את ר' שניאור זלמן (מלאדי) בליונה. (שיח שרפי קודש חלק א' סימן תק"מ). ל. בליקושי מוהר"ן סימן כ"ז גרסת רבינו ז"ל - שלום. והכוונה היא למה שנאמר בבראשית פרק ל"ג פסוק י"ח: "ויבוא יעקב שלם ונוי" ואמרו על זה חז"ל במסכת שבת דף ל"ג: "ויבא יעקב שלם ואמר רב: שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו". מ. תלמוד ירושלמי מסכת חגיגה פרק ב' דף ע"ו. מדרש רבה שיר השירים פרשה א'. נ. עיין שיהות הר"ן סוף סימן קע"ג וסימן קע"ד. ובחיי מוהר"ן

אִוִּירָא דְאַרְצֵי-יִשְׂרָאֵל⁵; וְאִי אֶפְשָׁר לְדַבֵּר וּלְסַפֵּר בְּזֶה. וְהָיָה מִתְּפָאֵר עֲצֻמוֹ מְאֹד בְּמָה שְׁזָכָה לְהִיּוֹת בְּאַרְצֵי-יִשְׂרָאֵל, וְגַם בְּסוֹף יָמָיו אָמַר שֶׁהוּא מְחִיָּה עֲצֻמוֹ מְאֹד בְּמָה שְׁזָכָה לְהִיּוֹת בְּאַרְצֵי-יִשְׂרָאֵל. וְאָמַר: זֶה אֲנִי יוֹדֵעַ מִכָּבֶד, שֶׁשְׂפָאָדָם רוֹצֵה לַעֲשׂוֹת אֵיזָה דָבָר שֶׁבְקִדְשָׁה וַיֵּשׁ לוֹ מְנִיעוֹת עַל-זֶה⁶ וְכו' - כְּמִבְאֵר כֹּל זֶה לְקַמְן⁷.

כט

וְזֶה הָאִישׁ שֶׁבָּזָה אוֹתוֹ מְאֹד בְּסִטְנִבּוּל⁸ נִפְטָר מִיַּד בְּבִיאָתוֹ לְבֵיתוֹ. וְשָׂאֵל הָאִישׁ הַנֶּ"ל שֶׁהָיָה עָמוּ אֶת-רַבְּנֵי זְכָרוֹנוֹ לְבִרְכָּה: הֲלֹא כְּתִיב: "גַּם עֲנוּשׁ לְצַדִּיק לֹא-טוֹב"⁹. וְהָשִׁיב מָשָׁל עַל-זֶה: שֶׁהָיָה מְלַךְ אֶחָד, וְאָהֵב אֶחָד מִבְּנֵי-הַשְּׂרָרוֹת, וְחָבֵב אוֹתוֹ וְקָרְבוֹ בְּכֹל מִיָּנִי אֲהָבָה וְחִבּוּב; וְאַחֲרֵי-כֵן כְּשֶׁהִגְדִּיל הָעֵז נָגַד הַמֶּלֶךְ. וְאָמַר הַמֶּלֶךְ: תִּדְעַ, שֶׁאֶף-עַל-פִּי שְׂאֵנֵי אֲהָב אוֹתָךְ מְאֹד, אֶף-עַל-פִּי-כֵן אֵי אֶפְשָׁר לִי לַעֲבֹר עַל דַּת וּמִשְׁפָּט הַמַּלְכוּת, וּמִשְׁפָּטָךְ חֲרוּץ לְמִיתָה; וְתַכְּף צִוְּהַ הַמֶּלֶךְ לְסַגְרוֹ בְּכַבְלֵי בְרוֹזֵל, וּנְתַנּוּ בְּבֵית הַסֵּהָר.

וְהַתְּחִיל זֶה הַבֶּן-שְׂרָרָה לְצִיר בְּדַעְתּוֹ הַיְסוּרִים שֶׁלּוֹ שֶׁיְהִי לוֹ מִן הַמִּיתָה, וְרָאָה שֶׁצָּעְרוּ לֹא יִמְשֹׁךְ זְמַן הַרְּבָה, כִּי אִם עַד שֶׁיִּהְיֶה; אֲבָל כְּשֶׁהִתְחִיל

מקורות והערות

סימן נ"ה. 5. מסכת בבא בתרא דף קנ"ח עמוד ב': אמר רבי זירא שמע מינה אוירא דארץ ישראל מחכים - ופירש רש"י: "שמשעליתי לא" נתתי את לבי לצאת משיטתי הראשונה ולעמוד על אמיתת דברים". ע. עיין ליקוטי מוהר"ן סימן ס"ו: "...ועל כן ראוי לאדם לדעת כשיש לו מניעות גדולות מאד מאיזה דבר שבקדושה, ידע ויבין מזה, שזה הדבר שרוצה לעשות, הוא נחשק גדול מאד, ודבר יקר מאד, שמחמת זה המניעה גדולה מאד וכו'". 6. שיהות הר"ן סימן י"א וחיי מוהר"ן סימן רמ"ו: "...אשרינו שהשם יתברך היטיב עמנו מאד שזכינו לקדושת ישראל. ואמר שיש לו שמחה גדולה על שזכה להיות בארץ ישראל. כי כמה מניעות וכמה בלבולים וכמה מחשבות וכמה עכובים וסכסוכים היה לו על ענין הנסיעה לארץ ישראל, ומניעות מחמת ממון. והוא קפץ על כולם וגמר העובדה בשלמות והיה בארץ ישראל ואמר: זה אני מאמין וגם אני יודע הרבה בענין זה, שכל התנועות וכל המחשבות וכל מיני העבודות שעושין בשביל איזה עובדה שבקדושה אין שום תנועה ואין שום מחשבה נאבדת כלל". ועל זה מובא בוהר ויקרא פרשת תרומה דף ק"ג עמוד ב': "...ולית רעותא טבא דיתאביד מקמי מלכא קדישא" (אין שום רצון טוב נאבד מלפני המלך הקדוש). 7. עיין לעיל סעיף ט'. 8. משלי פרק י"ז פסוק כ"ו, ובמסכת סנהדרין דף ק"ה עמוד ב' פירש רש"י: "גם ענוש לצדיק לא טוב - אין נכון לצדיק שיהא מעניש ולא הוה ליה איניש נענש בשבילו (שלא יהיה אדם אחר נענש בגללו)". 9. ה. השרים.

לציר בדעתו צער המלך - ראה שצער המלך יגדל מאד, כי צער המלך יהיה תמיד, כי הוא יודע שהמלך אהב אותו מאד ויהיה לו געגועים אחריו וצער גדול מאד לעולם, והיה לו רחמנות על צער של המלך יותר מצער. וחשב מחשבות איך להציל את המלך מצער, ונתישב כך: הלא בושה חשובה כמו מיתה. וצוה להשר של התפיסה להכניסו לפני המלך, ואמר אל המלך: האמת ידעתי כי צערך גדול מצערי, אך אי אפשר לך לעבר על חק ודת המלכות; בכך זאת העצה היעוצה: שתסבב תחבולות שייבש אחד אותי ברבים, והבושה חשובה כמו מיתה. על-כן תראה להוציא מהשבוים גזלן אחד שדינו להרגה, ואני אתגרה בו עד שיכעס עלי ויבזה אותי ויפה אותי ברבים, ויגיע לי מזה בושה גדולה, ויהיה נחשב כמו מיתה; ואחר-כך יקחו את הגזלן החיב מיתה בלא זה, וימיתוהו כדינו, והעולם יהיו סוברים שבשביל שבזה עבד המלך החביב נהרג, ולא יתחיל כבוד המלכות והעבד שלו.

כך לפעמים אחד מבזה את הצדיק - ובאמת הוא עשה טובה גדולה להצדיק, כי מכפר לו על-זה מה שהיה חיב להסתלק, ונתחלף על בושה זו; אך אף-על-פי-כן אין זה כבוד שמים שלא לקח נקמה מזה שבזה עבד המלך החביב לו מאד, ולענש את זה שבזה את הצדיק בשביל זה - גם-כן לא ניקח קמה, כי גם ענוש לצדיק לא-טוב. על-כן הוא יתברך מסבות מתהפך ומעמיד על הצדיק איש כזה שהוא חיב מיתה וענש מכפר, ומזמנם שניהם לפנדק אחד, וזה מבזה את הצדיק והצדיק נפטר בזה מן-דינו כנ"ל; וזה האיש נענש אחר-כך, ונתקדש שם

מקורות והערות

ש. מסכת בבא מציעא דף נ"ח עמוד ב'; "תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים וכו'". ת. מסכת מכות דף י' עמוד ב'; מדובר על היושר שבמשפטי ה'. "... במה הכתוב מדבר: בשני בני אדם שהרגו את הנפש. אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד, לזה אין עדים ולזה אין עדים, הקב"ה מומינן לפונדק אחד. זה שהרג במזיד (והוא חיב מיתה בדיני שמים) יושב תחת הסולם, וזה שהרג בשוגג (וחיב גלות בדיני שמים) יורד בסולם ונופל עליו והורגו. זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה (כיון שהיו עדים לכל המעשה)". א. כך היה במעשה עם רבינו באיסטנבול. על רבינו התעורר קטרוג גדול עקב נסיעתו לא", ומשמיים זמנו לו את אלה (שהיו כבר חייבים מיתה) שביזו וחירפו אותו שהמתיקו מעליו את הדין וזכה להגיע לא".

שְׁמִי שְׁבִשְׁבִיל כְּבוֹד הַצְדִּיק נֶעֱנַשׁ, וּבְאֵמַת גְּבֻרָא קְטִילָא קְטִילָא, כִּי
כָּבֵר הוּא חֵיב עֲנָשׁוּ מִקֶּדֶם, וְדַרְכֵי ה' יִשְׁרִים, וְלֹא עוֹלָתָה בּוֹהֵה.

ל

וּבְאַרְצֵי-יִשְׂרָאֵל הָיָה עוֹסֵק בְּתוֹרָה וּתְפִלָּה, וּבְכָל יוֹם כָּתַב בְּעֶצְמוֹ תוֹרָתוֹ;
וְהָיָה מִתְפָּאֵר מְאֹד, וְאָמַר שֶׁהַחֲלוּק בֵּין תוֹרַת חוּץ-לְאַרְץ לְתוֹרַת
אַרְץ-יִשְׂרָאֵל כְּרֵחוּק מְזָרְח מִמַּעַרְב. וּבְכָל-יוֹם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהֵי
הַגְּדוֹלִים עִם-הַקְּטָנִים לְשִׁמּוֹשׁוֹ, כְּדִי לְשַׁמֵּעַ חֲכַמַת תוֹרָתוֹ הַקְּדוּשָׁה
וְהַנּוֹרָאָה מְאֹד מְאֹד.

לא

וּפְעַם אַחַת בָּא אֵלָיו אֶחָד מֵהַגְּדוֹלִים שֶׁהָיָה חָשׁוּב מְאֹד בְּאַרְצֵי-יִשְׂרָאֵל
וּבְחוּץ-לְאַרְץ, וְקָלְסוּהוּ שֶׁהוּא בְּקִי בְּכָל הַשָּׁמַיִם כִּמְעַט בְּעַל-פֶּה וְשֶׁהוּא
גַּם-כֵּן מְפָרֵי קְבִלָּה, וּבָא אֶל-רַבֵּנוּ זְכוֹרֵנוּ לְבִרְכָה וְהִזְהִיר לְהוֹצִיא
כָּל-אִישׁ מֵעֲלֵיהֶם, וְלֹא עָמַד אִישׁ אִתָּם בְּהִתְעוֹדֵם יַחַד, אֲךָ הָאִישׁ הַנִּזְכָּר
שֶׁהָיָה עִם רַבֵּנוּ זְכוֹרֵנוּ לְבִרְכָה נִשְׁאַר שָׁם. וְהִפְצִיר אוֹתוֹ הַגְּדוֹל הַנִּזְכָּר,
וְאָמַר לְרַבֵּנוּ זְכוֹרֵנוּ לְבִרְכָה בְּלִשׁוֹן זֶה: יִדְעֵנוּ שֶׁכְּבוֹד-תוֹרָתוֹ לֹא בָּא

מקורות והערות

ב. ועצם העובדה כלפי העולם שאינם יודעים את השתלשלות העניין הנסתר, היא קידוש ה' - שרואים שבזווי תלמיד חכם הוא עוון חמור מאד עד כדי חייב מיתה. ג. גברא קטילא קטל - אדם מת הרג. הכוונה לאדם שהתחייב מיתה בבית דין בגלל עברה קודמת, ולמעשה נחשב למת מבחינה הלכתית. זהו ביטוי הפומר את מי שגרם למותו של אדם זה כיון שבין כך היה חייב מיתה על פי הדין. ד. הושע פרק י"ד פסוק י' והמשך הפסוק הוא: "וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם". ה. תהלים פרק צ"ב פסוק ט"ז ותחילת הפסוק "להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו". ו. ולענין החילוק בין התורה שגילה לפני נסיעתו לזו שגילה אחר נסיעתו - ראה בחיי מוהר"ן סימן נ"ה: "אמר שהוא מתבייש בכל התורות וההשגות שהשיג קודם שהיה בא", ולא היו נחשבים בעיניו לכלום. וכן בסימן שנ"ז: "אמר, שכל התורות שגילה קדם שהיה בא", אינו רוצה כלל שיהיו כתובים בספריו, רק מה שחידש אחר שהיה בא" צריכין לכתוב הכל, אפילו כל שיחה ושיחה וכו'", ועיין גם בשיחות הר"ן סימנים קע"ג ו-קע"ד. בסוף ההקדמה לליקוטי מוהר"ן כתב: "...כל הספר, רובו ככולו, הוא מהתורה שגילה לאחר שהיה בארץ ישראל" (חיי מוהר"ן סימן רפ"ב). ז. תהלים פרק ק"ג פסוק י"ב. בראשית רבה פרשה ט"ז: "...מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל". ח. תלמודי חכמים העוסקים בסודות התורה, ראה זהר רעיא מהוינא (פרשת שמיני דף מ"ב עמוד א, פרשת אחרי מות דף ס"ז עמוד ב' ובעוד הרבה מקומות בוהר).

לארץ-ישראל כשאר ההמון, במחין דקטנות,¹ דהינו כדי לילה ארבע אמות בארץ-ישראל ויהיה בן עולם-הבא או שאר מחשבות כאלו כדרך אנשים פשוטים, רק בודאי כבוד-תורתו בא לכאן במחין דגדלות ולפעל השגה גדולה בעבודת הבורא יתברך; על-כן רצוננו לידע באיזה נקדה מנקדת ארץ-ישראל נכנס כבוד-תורתו, ומה הוא רוצה לפעל כאן בעבודת הבורא, ואני מוכן לשרתו בגופי ובנפש-רוח-נשמה שלי וכו'. והשיב לו רבנו: ידיד נפשי, אל תצערני אותי בדבר זה, פי לא דבר קל הוא לגלות לכם חס ושלום מה העבודה הזאת ובשביל מה באתי לפה; ואולי אני משבע ועומד על-זה וכו'. והתחיל שוב הרב הגדול הנ"ל להפציר אותו מאד, ואמר: שאלתנו ובקשתנו, על-כל-פנים ילמדנו רבנו איזה חדוש מחדושי הנחמדים והנעימים אשר חננו ה', יחננו גם-כן ויטעימנו מהם; ואין פונתנו חס ושלום לאיזה פניה, רק פונתנו לשמע חדושי תורה מפיו הקדוש, אולי יתעורר לבכנו מחדש לעבודתו יתברך - וגם אולי נזכה ממילא להבין ולהשכיל איזה רמיזא מהנקדה הנ"ל.

מיד התחיל רבנו זכרוננו לברכה להתלהב מאד ברשפי רשפי שלהבתיה,² ופניו נבערו ונתלהבו כלפידים ממש, ומחמת ההתלהבות תסמרי שערות ראשו, והשליף הכובע-עליון מעל ראשו והתחיל לדבר בלשון זה: הידעתם סוד פונות התפלין? השיב לו הנ"ל קצת פונות. אמר לו: לאו, לא זו הדרך של פונת תפלין, וכיון שאינכם יודעים סוד פונות תפלין, אינכם יודעים סוד ארבע רוחות של ארץ-ישראל; ועכשו אתחיל לגלות לכם איזה רמז מזה. ויהי כאשר התחיל לדבר התחיל לצאת דם מגרונו; ואמר להחכם הנ"ל: עתה ראו בעיניכם פי אין מספימים מן-השמים לגלות לכם דבר. ותכף כשראה החכם הנ"ל זאת בעיניו נענע

מקורות והערות

1. בהשגות נמוכות. 2. כתובות דף ק"א עמוד א': "אמר רבי יוחנן כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא". 3. איזו מעלה ממעלות ארץ ישראל התכוין להשיג. 4. שיר השירים פרק ח' פסוק ו'. 5. עמדו שערות ראשו - ביטוי לאימה ויראה.

לו ראשו ובקש אותו מאד שימחול לו מה שהטריח אותו כל-כף, ונבהל מאד בזה, ולא רצה לזוז משם עד שמחל לו רבנו זכרוננו לברכה.

לב

גם תכף כשבא לשם לטבריה שלח אליו הרב החסיד המפרסם הגביר מורנו הרב משה זכרוננו לברכה, בן הרב הקדוש המפרסם מורנו הרב מנחם מנדיל זכר צדיק לברכה וויטפסקר, שרוצה להתחתן עמו. והשיב רבנו זכרוננו לברכה: האין יכולים למאן בשדוה? מן הסתם מהשם יצא הדבר שתהיה בתי בארץ הקדושה; ולא דבר יותר. ומיד הלך השדכן, והשיב להרב רבי משה הנ"ל שרבנו זכרוננו לברכה מרצה.

ותכף עשה סעודה גדולה, והיו על-הסעודה כל גדולי ארץ-ישראל, הן ממדינת ליטא והן ממדינת פולין, כלם כאחד גדולים וקטנים, והיה להם שמחה גדולה. ובתוף הסעודה דברו דברי תורה ביניהם, וראש המדברים היה זה הגדול הנ"ל שרצה שרבנו יגלה לו הנקדה וכו'. בתוף דבריהם נשפח מהם איזה רש"י איה אפוא מקומה, ורצו להעלותה על-זכרונם כי היה מכרח להם מאד לענינם, ולא יכלו לזוז משם מחמת זה; והיה להם לפלא, כי כל אחד ואחד מהם סים בסמוך כל הש"ס, ואין אחד מהם יודע מקום הרש"י הנ"ל איפה היא נשנית. ורבנו היה דומם כמו שאינו יודע גם-כן, אף בראותו שיש להם צער גדול מזה, והם הפצירו בו עד-בוש, נענה ואמר להם: הלא רש"י זו מקומה במסכת זבחים בדף זה על ראש העמוד; וכן היה, והיה להם לששון ולשמחה.

ונמשכה סעודה זו מזמן מנחה גדולה עד אור היום, ונעשה התקשרות ביניהם; אף אחר-כן פשיצא רבנו משם מארץ-ישראל לחוץ-לארץ נפטר

מקורות והערות

ג. עיין בנספח בסוף הספר אות ל'. ב. עיין בנספח בסוף הספר אות ל"א. ע. מקובל בין החסידים שמדובר בדף מ"ה ממסכת זבחים בתלמוד בבלי - ברש"י דיבור המתחיל: "הלכתא למשיחא". פ. זמן תפילת מנחה "גדולה" הוא חצות היום (נוהגים להמתין חצי שעה אחרי חצות) להבדיל ממנחה "קמנה" שזמנה מתחיל כשעתיים וחצי לפני השקיעה. ההתועדות נמשכה עד לבוקר המחרת לרוב דבקותם בתורה ובצדיקים.

החתן, בנו של הרב מורנו הרב רבי משה הנ"ל, ורבנו זכרוננו לברכה נשתדף עם בתו, שהיתה הפלה של בן הרב מורנו רבי משה הנ"ל, עם כבוד הגאון המפרסם הרב דקהלת-קדש וליטשיסקי. ונתגלגל אחר-כך מאת ה' שנסע הרב הגאון הנ"ל לארץ הקדושה ולקח את-בנו חתן רבנו זכרוננו לברכה עמו לשם כדי שילמד אצלו שם, ואחר-כך נסעה בת רבנו זכרוננו לברכה גם-כן לשם; ונתקיימו דברי רבנו זכרוננו לברכה שאמר שמת השם הוא שבתו תהיה בארץ הקדושה, ודבר אחד מדבריו אחר לא ישוב ריקם.

לג

ואחר כל-אלה, אחר אשר עשה כל מיני עבודות הנ"ל באמת ובתמים, והרבה בתעניתים ובתפלות רבות מאד ובסגופים ושבירת תאוות ומדות, ועמד בנסיונות רבות ושאר כל ענינים הנ"ל, והרבה בהתבודדות מאד מאד לדבר בינו לבין-קונו ולפרש שיחתו בלשון אשכנז וכו' פנ"ל, עד שזכה למדרגה גבהה ועליונה מאד מאד בתכלית הקדושה ובתכלית הבטול ובהתקרבנות גדול להשם יתברך במדרגת גדולי בני-עליה, וכל זה זכה בימי ילדותו ממש, פי יומם לא נח, לילה לא נם ולא שקט, והתמיד מאד בעבודתו מיום אל-יום מתחלת ימי קטנותו וימי נעוריו, ויגע וטרח מאד מיום אל-יום עד שזכה בימי נעוריו ממש לכל הנ"ל, לקדושה גבהה ונוראה והשגה עצומה מאד וכו' במדרגת גדולי בני-עליה; ואחר אשר זכה לכל זה, אף-על-פי-כן לא היה מקרה דעתו בזה ולא הניח עצמו לעמד, רק גם אחר-כך בכל-יום ובכל-שעה היה משתוקק ומתגעגע ונכסף להשם יתברך כאלו לא התחיל עדין כלל

מקורות והערות

צ. עיין בנספח בסוף הספר אות ל"ב. ק. רבי אריה לייב ובנו ר' פנחס עלו לארץ ישראל בקיץ תקס"ה כמה חדשים אחר החתונה. מרים בת רבינו עלתה עם שאר צאצאי רבי לייב בקיץ תקס"ט. לאחר שנפטר ר' פנחס ללא בנים, נישאה לאחיו ר' מיכל. עיין בימי מוהרנ"ת חלק א' סימן ל"ו, וראה חיי מוהר"ן סימן ט"ו, תנ"ו. פרפראות לחכמה על תורה כ"א אות י"ו, עלים לתרופה מכתב מרבנו ז"ל לביתו ביום ג' י"ב מנחם אב תקס"ט, שיח שרפי קודש חלק א' אות רמ"ג. ר. לא הסתפק במדרגות הגבוהות שהשיג.

בשום עבודה בעולם. ואפלו אחר שבא מארץ-ישראל, וזכה שם להשגה עליונה וגבהה מאד מאד אשר אין לשער כלל, אף-על-פי-כן מיום שבא מארץ-ישראל עד היום שנסתלק בשלום למעלה למעלה" היה לו תמיד געגועים וכסופין וכו' להשם יתברך כאלו לא התחיל עדין כלל. ולספר בענין זה תקצר המון יריעות, אפילו מה שזכינו להבין קצת בענין זה כפי מה ששמענו מפיו הקדוש וראינו בעינינו, כי בכל פעם היה דרכו שהיה מתגעגע להשם יתברך, והיה שפל בעיני עצמו באמת, והיה לו רחמנות גדול על-עצמו כאלו לא הריח עדין מעולם שום ריח של עבודת השם וכמי שלא התחיל עדין כלל.

ובאמת אפלו מי שעבר על כל התורה כלה חס ושלום כמה וכמה פעמים, וכשהוא האיש נתעורר בתשובה באמת, שאז בודאי כשמסתכל בעצמו היכן הוא בעולם בודאי יש לו לב-נשבר מאד ויש לו רחמנות גדול מאד על-עצמו בהכנעה גדולה וכו', ואין צריך להאריך בזה בדבר המובן מעצמו; אף-על-פי-כן, אפלו זאת הרחמנות והלב-נשבר של הבעל-תשובה הנ"ל לא יגיע לחלק מאלף ורבבה של גדל הרחמנות והלב-נשבר בהכנעה גדולה וכו' שהיה לרפנו זכרוננו לברכה בכל-פעם ופעם קדם שבא לאיזה השגה.

והכלל, כי לעולם לא נח ולא שקט, אפלו בימי גדלותו, אף-על-פי שכבר זכה למה שזכה, להשגת אלקות במדרגה גבהה עצומה ונוראה מאד, אף-על-פי-כן לא היה מסתפק עצמו בזה, וטרח ויגע בכל-עת ובכל-שעה, וקבל יסורין על-עצמו, יסורים קשים ומרים אשר כמעט אין דגמתם בעולם, והרבה בתפלות ותחנונים ובהפצרות ובקשות רבות ובגעגועים וכסופין גדולים ונוראים מאד מאד, עד שבא להשגה ומדרגה

מקורות והערות

ש. ראה שיחות הר"ן סימן קע"ט. ת. ראה בחיי מוהר"ן סימן רס"ז: "שמעתי בשמו שאמר, שהשיג יחידה בתכלית מדרגה עליונה וכו'... ואמר: נמצא שאני יודע 'מעט' ואני עומד במדרגה גבוהה, אף על פי כן עדיין אני רוצה יותר, כי מי יודע אולי יש עוד וכו'".

יותר עליונה. ואחר-כך, תכף שזכה לזאת ההשגה, ואז היה קצת בשמחה, ולפעמים זכינו לשמע מפיו שהודיע לנו שפעת נודע לו חדשות וכו', ואז היה שמח קצת; ואחר-כך, תכף שזכה לזה - אחר-כך התחיל עוד מחדש, ושכח כל העבר, כאלו לא התחיל עדין כלל, וחזר והתחיל מחדש כמי שמתחיל לילך ולכנס בקדשת ישראל. ולפעמים היינו שמעים מפיו הקדוש בפרוש, שאמר בלשון השתוקקות וכסופין: איך זוכין להיות יהודי; ואמר זאת באמת ובתמימות גדול כאלו לא התחיל עדין כלל, וכן היה כמה פעמים.

והיה תמיד הולך ועולה ממדרגה למדרגה, אף-על-פי שזכה למדרגות גבהות ונוראות מאד למעלה למעלה וכו', אף-על-פי-כן מעולם לא היה מקרר דעתו בזה כלל, ותכף אחר-כך היה לו לב-נשבר והיה לו רחמנות גדול על-עצמו בהכנעה גדולה וכו' כנ"ל, עד שזכה למדרגה יותר גבהה; וכן היה דרכו תמיד, עד הסוף.

וכמה וכמה פעמים היה דרכו שאמר שעתה אינו יודע כלל, כלל וכלל לא. ופעמים נשבע על-זה שבאמת אינו יודע כלל, אף-על-פי שביום הקודם ובשעה הקודמת גלה דברים עתיקים, אף-על-פי-כן אחר-כך אמר שאינו יודע כלל. ובענין זה היה חדוש גדול מאד מאד, ואמר בפרוש על-עצמו שהתורה שלו הוא חדוש גדול מאד, אבל האינינו יודע שלו - הוא חדוש גדול ביותר; היינו ענין הנ"ל, פי בכל פעם היה דרכו לומר שעכשו אינו יודע כלל. ועיין עוד מזה במקום אחר.

מקורות והערות

א. ליקוטי מוהר"ן סוף סימן רמ"ה. ב. שיחות הר"ן סימן קנ"ט: "...הלא בעת שהייתי יגע בשביל עבודת ה' לא עלה על דעתי שאוכה לזה, ולא הייתי יודע כלל ממה שאני יודע עכשיו. וכי עלה על דעתי לבסוף ולהתנגע לידע מה שאני יודע עכשיו, כי לא הייתי יודע כלל שום מציאות וידיעה מהשגה זו לבסוף ולהתנגע אליו. אם כן גם עכשיו, מי יודע מה שיש עוד להשיג ומה שאוכל לזכות עוד והבן". ג. ב"חיי מוהר"ן" סימן רמ"ז מובא שהדבר היה בשבת 'נחמו' (השבת שלאחר ט' באב) שנת תק"ע, כחדשים לפני פטירתו. עיין ימי מוהרנ"ת סימן ג'ו. ד. בשיחות הר"ן סימן ג': "...וגם מה שמובא (עיין בחינות עולם, י"ג), כי תכלית הידיעה אשר לא נדע, היינו גם כן אצל כל ידיעה וידיעה, היינו שאפילו כשמגיעין להתכלית של הידיעה דהיינו לא נדע, אף על פי כן עדין אין זה התכלית. כי זה התכלית הוא רק באותה הידיעה. אבל בהידיעה הגבוהה ממנה עדין לא התחיל בה כלל וכן למעלה מעלה. נמצא שלעולם אין יודעין כלל

לד

וּכְבֹר נִשְׁמַע מִפִּי הַקְדוֹשׁ שְׁאָמַר, כִּי יֵשׁ צְדִיקִים שְׁעַבְדוּ וְטָרְחוּ עַד שְׁזָכוּ לְאִיזָה מְדֻרְגָה וּמַעֲלָה, כֹּל אֶחָד כָּפִי מַעֲלָתוֹ, כִּמּוֹ לְמִשְׁלֵי אֶצֶל מֶלֶךְ שְׁשָׁרְיוֹ זֹכִינְ עַל-יְדֵי עֲבוּדָתָם כֹּל אֶחָד לְאִיזָה מַעֲלָה, לְאִיזָה הַתְּמִנּוֹת גְּבוּהַ כָּפִי עֲבוּדָתוֹ; אָבֵל עַל-עֲצָמוֹ אָמַר שְׁאֵם הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא עֹכָשׁוּ בְּאוֹתָהּ הַמַּעֲלָה וּמְדֻרְגָה שֶׁל אֲשַׁתְקַד - אֵינּוּ רוֹצֵה אֶת-עֲצָמוֹ כְּלָל (וְאָמַר בְּלִשׁוֹן גְּנָאִי עַל-עֲצָמוֹ עַל עֲנִינְ הַנִּ"ל, אִם הָיָה נִשְׁאָר בְּמְדֻרְגָה שֶׁל אֲשַׁתְקַד), רַק בְּכֹל פַּעַם הוּא עוֹלָה מִמְדֻרְגָה לְמְדֻרְגָה. וַיֵּשׁ הַרְבֵּה מְאֹד בְּעֲנִינְ זֶה לְסִפְרָא, אִךְ אֵי אֲפָשָׁר לְסִפְרָא כֹּל זֶה בְּכֹתֵב כְּלָל, כִּי אִם מִי שְׁזָכָה לְרְאוּת בְּעֵינָיו וּלְשַׁמֵּעַ בְּאִזְנוֹ הָיָה יָכוֹל לְשַׁעַר בְּלִבָּהּ מְעַט מְקַצֵּת עֲנִינְ זֶה, אִיךְ לְעוֹלָם לֹא הָיָה עוֹמֵד עַל מְדֻרְגָה אַחַת בְּשׁוּם פַּעַם, רַק תִּכְף הָיָה מְשַׁתְּוֶקֶק לְעֵלוֹת לְמְדֻרְגָה גְבוּהַ יוֹתֵר, עַד שְׁזָכָה וְכוּ', וְכֵן לְעוֹלָם; וְהָיָה חֲדוּשׁ גְּדוּל בְּעֲנִינְ זֶה. וְכֹל זֶה הָיָה כָּפִי תְּפִיסָתָנוּ הַמְּעוּטָה, וְיוֹתֵר מְזָה יֵשׁ בְּעֲנִינְ זֶה סִתְרֵי נִסְתָּרוֹת, פְּלֵאֵי פְּלֵאוֹת; וְדִי בְּזָה.

לה

וּבְעֲנִינְ "תְּכִלִּית הַיְדִיעָה - אֲשֶׁר לֹא נִדְעָ" סִפְרָא גַם-כֵּן קָצַת עֲמָנוּ אִיזָה פְּעָמִים, אִיךְ בְּכֹל יְדִיעָה יֵשׁ זֶה הַתְּכִלִּית, וְעַל-כֵּן אֶף-עַל-פִּי שְׁזוֹכִים לְבוֹא לְזֶה הַתְּכִלִּית 'אֲשֶׁר לֹא נִדְעָ', אֶף-עַל-פִּי-כֵן עֲדִין אֵין זֶה הַתְּכִלִּית הָאֲחֵרוֹן, כִּי עֲדִין אֵין זֶה תְּכִלִּית הַיְדִיעָה כִּי אִם בִּיְדִיעָה זֹה, וְצָרִיכִים אַחֲרֵי-כֵן לְטָרַח לְזָכוֹת לְתְּכִלִּית גְבוּהַ יוֹתֵר, לְזָכוֹת לְמְדֻרְגָת הַתְּכִלִּית 'אֲשֶׁר לֹא נִדְעָ' בִּיְדִיעָה הַגְּבוּהַ יוֹתֵר, וְכֵן לְעוֹלָם. נִמְצָא שֶׁלְעוֹלָם אֵין יוֹדְעִין כְּלָל - וְאֶף-עַל-פִּי-כֵן לֹא הִתְחִיל עֲדִין לְהַשִּׁיג הַתְּכִלִּית (וּכְבֹר מְבֹאָר מְזָה קָצַת

מקורות והערות

כלל לא, ואף על פי כן אין זה התכלית, כי עדין לא התחיל כלל לידע בדיעות שלמעלה מואת הידיעה שהגיע בה אל התכלית שלא נדע וכו'. ועיין עוד חיי מוהר"ן סימן רמ"ו, רפ"ג ועוד. ה. ראה חיי מוהר"ן סימן קע"ה. ו. עיין שיחות הר"ן סימן קע"ט.

בדברינו במקום אחר¹; וענין זה עמק ונסתר מאד מאד. ועוד יש בענין זה מה ששמענו פעם אחת אחר פסח, ויתבאר במקום אחר אם ירצה השם².

לו

פעם אחד שלח מלך אחד שלשה אנשים למדינה עם דבר-סתר למלך אחר, והם עברו בתוך המדינות שהיו שם חולקים על-המלך. והראשון נהג עצמו בחכמה והעלים הענין לגמרי, ועבר המדינה, ולא הבינו כלל שיש לו דבר-סתר. והשני עבר לשם, ועמדו בני המדינה על-הדבר והבינו שיש לו דבר-סתר, ותפסו אותו שיגיד להם; ועשה בחכמה או בגבורה ונמלט מידם. השלישי עבר שם, ועמדו עליו גם-כן והבינו בו שיש לו סוד, ותפסו אותו, והיו מענים אותו בכמה וכמה ענויים הרבה מאד, וכל מה שעשו לו ענויים ויסורים וצרות גדולות - והוא לא הגיד דבר, ועמד בנסיון ולא גלה הסוד; עד אשר ראו שאין מועיל לו שום דבר, והניחיהו (פי חשבו: מסתמא אינו יודע כלל), ועבר ובא להמלך.

והיו חוקרים למי מהשלשה הנ"ל מגיע שכר יותר. קצתם אמרו: להראשון מגיע יותר, שעשה בחכמה להעלים לגמרי. קצתם אמרו: להשני מגיע יותר, שכבר עמדו על-דעתו - ואף-על-פי-כן נמלט מהם בחכמתו וכו' פנ"ל. אמר המלך: להשלישי מגיע שכר יותר מכלם; כי כבר נתפס במצודתם, ובודאי גם הוא היה רוצה להעלים, אך לא עלתה בידו, ונתפס בידם וענו אותו ויסרו אותו ביסורים וענויים כאלו, שאם היה מגלה סוד אחד - היו הכל רצים אחריו, ואף-על-פי-כן עמד בנסיון כזה ולא גלה דבר, על-כן מגיע לו שכר יותר מכלם (והנמשל מובן קצת מעט למבינים).

חזק

מקורות והערות

1. שיחות הר"ן סימן ג'. 2. חיי מוהר"ן סימן רפ"ב.

נספח

א. רבינו ז"ל נולד בראש חודש ניסן שבת קודש פרשת "תזריע" ופרשת "החודש" שנת התקל"ב, ויש אומרים בשנת תקל"א. (חיי מוהר"ן סימן ק"ד, וראה בכוכבי אור ספר שיחות וסיפורים מרבי אברהם ב"ר נחמן סימן מ"ב). רבינו נכנס למצוות בשבת קודש ראש חודש ניסן פרשת "ויקרא" ופרשת "החודש" שנת התקמ"ה. (עמוד ד' הערה ו')

ב. רבי משה אפרים מסדליקוב זצ"ל [תק"ח (1748) י"ז אייר שנת תק"ס (1800)]. נכד הבעש"ט הקדוש, דוד רבינו הקדוש ואחיו הגדול של רבי ברוך ממזיבוז זצ"ל. הבעש"ט עצמו שם לבו לחינוך נכדו, ובאגרת הנודעת לגיסו רבי אברהם גרשון מקיטוב הוא מעיד עליו, שהוא "עילוי גדול בתכלית הלימוד". לאחר פטירת הבעש"ט למד אצל המגיד ממזריטש ורבי יעקב יוסף מפולנאה. ספרו "דגל מחנה אפרים", מספרי היסוד של החסידות נדפס על ידי בנו רבי יעקב יחיאל בקוריץ תק"ע, ומאז נדפס פעמים אחדות. התיישב בסדילקוב, בה שימש, תוך עוני והסתפקות במועט, רב ומגיד עד שנתו האחרונה. סמוך לפטירתו נסע למזיבוז, שם נטמן על יד האוהל של סבו הבעש"ט. (עמוד ד' הערה ח')

ג. ליקוט מאמרי האגדה מכל חלקי התלמוד הבבלי על פי סדר המסכתות. (עמוד ו' הערה ז')

ד. תיקוני זהר: שבעים דרושים (הנקראים תיקונים) על המלה הראשונה בתורה "בראשית". נכתב על ידי רבי שמעון בר יוחאי. בשיחות הר"ן סימן רפ"ה אמר רבינו בין השאר: "...הלא כל 'ספר תקונים' הוא על תיבת "בראשית" לבד... וכן על תיבת "ברא" יכולין גם כן לעשות ספר תקונים עם ריבוי סודות וכו' כנ"ל... ומזה יכולין להביין ולשער קצת גבהות עמקות תורתנו הקדושה, כי כן על כל תיבה ותיבה של התורה יש סודות רבות כמו אלו הסודות הכלולים ב'ספר התקונים' שהוא על תיבת בראשית לבד. ועתה, כלליות התורה הקדושה שיש בה הרבה תיבות כאלו, מה גדלו סודותיה. אשר אי אפשר לבאר ולדבר מזה כלל".

(עמוד ו' הערה ק')

ה. ראשי תיבות: הא'לקי ר'בי י'צחק. רבינו יצחק לוריא, גדול המקובלים. נולד בירושלים בסביבות שנת רצ"ד ובילדותו עבר עם אימו למצרים וגדל בבית דודו, ר' מרדכי פרנסיס. במצרים למד תורת הנגלה מפי רבי בצלאל אשכנזי, בעל ה'שיטה מקובצת'. כל ימיו עסק בסתרי תורה ובלימוד סודות ספר הזוהר ותלמידו רבי חיים ויטאל מעיד שלמד מפיו של אליהו הנביא. בסביבות שנת ה'שכ"ט עלה לארץ ישראל וגר בצפת, שם לימד את תורתו לתלמידיו (המכונים גורי האר"י). החשוב ביותר מהם היה רבי חיים ויטאל שכתב את הספרים שמהם נדפסו יותר מאוחר כל כתבי האר"י (המכונים בספרים רבים וגם בספרי ברסלב בשם "הכתבים"). המפורסמים שבהם הם: 'עץ חיים', 'פרי עץ חיים', 'שמונת השערים' ועוד רבים. נפטר ביום ה' באב של"ב והוא בן 38.

(עמוד ו' הערה ר')

ו. ספרים העוסקים בתקון המידות ובעבודת השם. (עמוד ו' הערה ש')

ז. ספרי המוסר באותה תקופה היו מודפסים בפורמט קטן בניגוד לספרי הגמרא והשולחן ערוך שהודפסו בפורמט גדול בגלל ריבוי המפרשים שנדפסו עליהם. (עמוד ו' הערה ת')

ח. ספר מוסר שחובר על ידי רבי אליהו די וידאש מצפת תלמידו של רבי משה קורדובירו, חי בצפת בתקופת האר"י הקדוש. (עמוד ו' הערה א')

ט. ספר תפילות שליקט המקובל רבי נתן נטע הנובר זצ"ל. נדפס בפראג בשנת תכ"ב. (עמוד ח' הערה י')

י. ליקוט קדום של קטעים מהתנ"ך ומהתלמוד, ותפילות קצרות לכל יום, מחולק לכל ימות השבוע, שנדפס בהרבה ספרי תהלים וסידורים. (עמוד ח' הערה כ')

יא. תפילה שמקורה בספרי הקבלה, ובסיבת אמירתה כתב בספר 'דגל מחנה אפרים' (דוד רבינו עיין לעיל אות ג'): "...והענין הוא דידוע דזה כל מגמתינו בתפלתינו ובתורתנו כל ימינו לאקמא שכינתא מעפרא (להקים השכינה) כביכול, וליחד קודשא בריך הוא ושכינתיה כמו שאנו אומרים קודם עשיית כל מצוה לשם יחוד וכו'. וזהו לשם שמים היינו שהשתדלות פעולתנו הם רק לשם היינו השכינה הנקראת "שם" כידוע ו"שמים" - הוא הקב"ה, והינו ליחד קודשא בריך הוא ושכינתיה". בספר "שערי ציון" יש תפילות "לשם יחוד" למצוות רבות. (עמוד ו' הערה ר')

יב. הסחת הדעת מהווה סיום מעשה המצוה. לכן אם אחרי הסחת הדעת עושה שוב את אותו המעשה מהווה הדבר מצוה נוספת. רבינו עשה זאת כדי להרבות במצוות. מכיון שכך, כל פרוטה ששם היתה מצוה בפני עצמה בעוד שאם היה שם את כל המעות בבת אחת, או שהיה שם מטבע אחד גדול, היתה עולה בידו מצוה אחת בלבד. (עמוד ו' הערה ת')

יג. המונח "לפרש שיחתו" כוונתו: שהאדם ידבר בתפילתו דברים ברורים ויפרט את בקשתו ככל שיוכל. מונח זה "לפרש שיחתו" מופיע פעמים רבות בכתבי רבינו והוא יסוד גדול שהניח לנו בעבודת ה'. (עמוד י"א הערה א')

יד. וזה ע"פ השולחן ערוך יורה דעה סימן ר"ג סעיף ז': "מי שנדר נדרים כדי לכוונן דעותיו ולתקן מעשיו הרי זה זריז ומשובח... ובנדרים אלו וכיוצא בהם אמרו חכמים נדרים סייג לפרישות". ועל הטענה שטענו לו מהמשך דברי השולחן ערוך שכתב: "ואע"פ שהם (נדרים הפרישות) עבודה - לא ירבה אדם בנדרים ואל ירגיל עצמו בהם אלא יפרוש מדברים שראוי לפרוש מהם בלא נדר", ענה להם שזה מדובר באנשים שמראש ידוע שאינם מסוגלים לעמוד בכך או בלשונו: "דאס מיינט מען אזוינע שלימאזעלניקעס ווי איהר" - כוונת ההלכה היא ל"בטלנים" כמותכם. (שיח שרפי קודש חלק א' אות תקי"ב). (עמוד י"ב הערה ד')

טו. נקיטת חפץ - החזקת חפץ של מצוה בזמן השבועה - כדי להרתיע את הנשבע מלשקר ח"ו בשבועתו. כי החזקת ספר תורה או תפילין, שהם דברים מקודשים שיש בהם קבלת עול מלכות שמים, ממחישה אצל האדם את חומרת ענין השבועה. טור ושולחן ערוך חושן משפט סימן פ"ז. (עמוד י"ב הערה ה')

טז. רבינו ז"ל היה נין הבעל שם טוב זי"ע מצד אימו מרת פייגא בת אדל ביתו של הבעש"ט. הוא נולד וגדל בעיר מזיבוז' (בה טמון הבעש"ט הקדוש) בביתו של הבעש"ט, אותו ירשה אימו מרת פייגא, ושם התוודע בילדותו לתלמידי הבעש"ט. (עמוד ט"ז הערה פ')

יז. רבי ישראל (בן רבי אליעזר ושרה) "בעל שם טוב" זצ"ל (ת"ס-תק"כ) מחולל תנועת החסידות ששינתה את פני היהדות במזרח ארופה. נולד בעיר 'אקופ' במחוז 'פודוליה'. את תורתו קיבל מרבו הידוע אחיה השילוני שהיה מתגלה אליו. בצעירותו היה נסתר, הרבה להתבודד בהרים ויצר קשר עם צדיקים נסתרים אחרים. בגיל 36 לערך התגלה עפ"י הוראת רבו והתחיל להנהיג עדה בעיר 'טלוסט' ואח"כ במז'בוז' שם התפרסם ככל רחבי העולם היהודי. עם תלמידיו נמנו רבים מגדולי הדור: נאמן ביתו (סבו של רבינו ז"ל) רבי נחמן מהורדנאק, ממשיך דרכו רבי דב בער 'המגיד ממזריטש', רבי יעקב יוסף מפולנאה, רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב, רבי פנחס מקוריץ, ורבים אחרים. כתביו אבדו במהלך נסיון עלייתו לא"י, ותורתו ושבחיו מצוטטים בספרי תלמידיו: תולדות יעקב יוסף, צוואת הריב"ש, שבחי הבעש"ט ועוד. נפטר בחג השבועות תק"כ ונטמן בבית החיים במז'בוז'.

(עמוד מ"ו הערה צ')

יח. מגדולי תלמידיו של הבעש"ט. מחבר הספר "צוואת הבעש"ט".

(עמוד י"ח הערה ש')

יט. היה זה רק כשבועיים לפני שיצא נפוליאון מטולון למלחמה במצרים (ר' סיון תקנ"ח), פעולה שנתנה את האות לפריצת המלחמה בין צרפת וטורקיה, מלחמה שהשפיעה על נסיעתו וחזרתו של רבינו מארץ ישראל, כמובא לקמן. ח"י אייר תקמ"ח (ל"ג בעומר) חל להיות ביום ששי. ובשבת היה רבינו בכפר סקאליע, בה נגלה אליו רבי מנחם מנדל מויטבסק וגילה לו את הסוד המובא בליקוטי מוהר"ן א' סימן רנ"ו, ששם "אתה" מסוגל לנסיעה על הים. (חיי מוהר"ן סימן קל"ו, וראה שם הסבר הסגולה ואופן עשייתה). רבי מנחם מנדל מויטבסק מגדולי תלמידי המגיד ממזריטש עלה לארץ ישראל בשנת תקל"ז, הוא הסתלק בא' באייר תקמ"ח ונטמן בבית החיים הישן בטבריה.

(עמוד כ"ט הערה פ')

כ. רבי אברהם ב"ר אלכסנדר כץ מקליסק זצ"ל - תלמיד המגיד ממזריטש, ותלמיד חבר של רבי מנחם מנדל מויטבסק שעזמו עלה לארץ ישראל, בשנת תקל"ז, במסגרת 'עליית תלמידי הבעל שם טוב'. נדפסו ממנו מכתבים ודברי תורה בספר 'פרי הארץ' ובספר 'חסד לאברהם'. רבינו ז"ל נפגש עימו כשהיה בארץ ישראל והתיידדו מאד (ראה את מכתבו לרבינו ז"ל בחיי מוהר"ן סימן ק"ג). רבינו ז"ל אמר עליו (לקמן סימן י"ח): "הלא ראיתי כמה צדיקים, אבל שלמות הוא רק אצל הצדיק הקדוש הנ"ל". נפטר ביום ד' שבט תק"ע.

(עמוד ל"א הערה מ', עמוד מ"ה הערה ז')

כא. רבי ברוך ממז'בוז' זצ"ל [תקי"ז (1757) - י"ח כסלו תקע"א (1810)]. נכד הבעש"ט הקדוש, דוד רבינו הקדוש ואחיו הצעיר של רבי משה חיים אפרים זצ"ל בעל "הדגל מחנה אפרים" מסלדיקוב. בינקותו התפאר סבו הבעש"ט ואמר עליו שהוא 'חידוש'. את עיקר חינוכו קיבל באוסטראה אצל רבו רבי פנחס מקוריץ. בשנת תק"מ בערך התיישב בטולטשין והתחיל להנהיג עדה. משם עבר רבי ברוך למז'בוז' בה ישב עד יומו האחרון היה מגדולי ותקיפי האדמו"רים בדורו. דבריו ותורותיו מפורסמים בספרים רבים, שכונסו אחר מותו בספר "בוצינא דנהורא".

(עמוד ל"ב הערה צ')

כב. רבי שלום שכנא מפרוהוביטש זצ"ל נכד רבי דוב בער המגיד ממזריטש נפטר בשנת תקע"ב.

(עמוד ל"ב הערה ק')

כג. רבי נחמן מהורדנאק זצ"ל - סבו של רבינו ז"ל. היה נאמן ביתו של רבי ישראל הבעש"ט ואחד מגדולי תלמידיו. בנו רבי שמחה נשא לאשה את פייגא בתה של מרת אדל בת

פב שבחי נספח הר"ן

הבעש"ט. עלה להשתקע בארץ ישראל בשנת תקכ"ד ביחד עם רבי מנחם מנדל מפרמישלאן וקבוצה קטנה מתלמידי הבעש"ט. הסתלק בב' בתמוז תקכ"ה ונטמן בבית החיים הישן בטבריה. (עמוד ל"ב הערה ר', עמוד ל"ו הערה ט', עמוד מ"ה הערה ה', עמוד מ"ח הערה ע')

בד. תלמידו של רבי דוב בער המגיד ממעזריטש. רבו של רבי שלמה דוד אייבשיץ מסורוקה זצ"ל מחבר הספרים "לבושי שרד" ו"ערבי נחל" ועוד. נפטר בשנת תקפ"ב. (עיי' שם הגדולים החדש ז-ט). (עמוד ל"ו הערה כ')

כה. רבי נפתלי ב"ר יצחק כץ מפוזן זצ"ל בעל "סמיכת חכמים". נפטר בכ"ו טבת תע"ט באיסטנבול בדרכו לארץ הקודש. העולים לארץ ישראל דרך איסטנבול נהגו לילך ולהשתטח על קברו, על פי מסורת אחת היה רבינו ז"ל מצאצאיו. (עמוד ל"ו הערה פ')

כו. צבאו של נפוליאון. כלומר יצא למסע כיבוש במזרח של הארצות שהיו בשליטת הסולטן התורכי העותומאני. צבאות נפוליון הגיעו למצרים בסיון תקנ"ח, ולמחרת כבשו את אלכסנדריה. באלול אותה שנה הכריזה טורקיה מלחמה על צרפת. (עמוד ל"ט הערה ת')

כז. רבי צבי הירש ב"ר אברהם מהורקי זצ"ל, ממנהיגי קהלת טבריה. (עמוד מ"ה הערה ו')

כח. רבי יעקב שמשון משיפיטובקא זצ"ל, מתלמידיו של רבי דוב בער המגיד ממעזריטש ובן ביתו ותלמידו של רבי ברוך ממעזבוז. עלה לארץ ישראל והשתקע בטבריה. הסתלק בג' ניסן תקס"א ונטמן בבית החיים הישן בטבריה. (עמוד מ"ט הערה ש')

כט. רבי יעקב יוסף מפולנאה זצ"ל [נולד בראשית המאה הי"ז, ונפטר בערך בשנת ה'תקמ"ב (1782)] היה בן למשפחת המקובלים רבי שמשון מאוסטרופולי ורבי יוסף כ"ץ בעל "יסוד יוסף", ולמשפחת רבי יו"ט ליפמאן ה"ר, בעל "תוספות יום טוב". היה אחד מגדולי וחשובי הגאונים בדורו. בתחילה התנגד לבעש"ט ולשיטת החסידות ולאחר מכן התקרב אליו והפך לאחד מגדולי וחשובי תלמידיו. נהג לעסוק בתורה כל ימיו תוך שהוא צם ומסגף את גופו בעבודות מפרכות, והיה הראשון שכתב והוציא לאור את תורת רבו הבעש"ט בספרו "תולדות יעקב יוסף" שיצא לאור בשנת התק"מ, ספרו זה הפך לאחד מספרי היסוד החשובים ביותר של תורת החסידות. ספריו הנוספים הם: בן פורת יוסף, צפנת פענח וכתונת פסים. (עמוד ס"ג הערה ס')

ל. מגדולי תלמידיו של רבי דוב בער המגיד ממעזריטש. מנהיג עליית החסידים הגדולה בשנת תקל"ז. השתקע בטבריה ומשם הנהיג את העדה החסידית בארץ הקודש. בתולדותיו של רבי מנחם מנדל שנדפסו בצמוד לספרו - "פרי הארץ" כתוב שלבנו ר' משה היה בן בשם ר' שמואל, ויתכן שהוא השתדך עם מרים בתו של רבינו ז"ל. נפטר ביום א' אייר תקמ"ח ונטמן בבית החיים הישן בטבריה. (עמוד ע"ג הערה נ')

לא. כלומר פירוש מסוים של רש"י, כמוכא להלן. רש"י - רבי שילמה י'צחקי. גדול מפרשי התורה והתלמוד [דת"ת (1040) - כ"ט בתמוז דתתס"ה (1105)] נולד בעיר טרוויש בצרפת, למד בישיבת "חכמי לותיר" שבראשה עמד רבי יעקב בר יקר, שהיה רבו המובהק. למד גם אצל רבי יצחק בר יהודה, רבי יצחק הלוי בוורמיזא ואצל חכמי לותר האחרים. בהיותו כבן כ"ה הקים ישיבה בעיר מולדתו, ומכל ערי אשכנז וצרפת הריצו אליו

שבחי נספח הר"ן פג

גדולי הדור שאלות רבות בתלמוד. שלושת חתניו ונכדיו היו מגדולי בעלי התוספות, וביניהם רבינו תם ורשב"ם. פירושו לתורה ולנביאים כתובים הוא הפירוש החשוב ביותר, ונכתבו עליו חיבורים רבים של ביאורים ופירושים. עיין עוד בשיחות הר"ן סימן רכ"ג. (עמוד ע"ג הערה פ)

לב. רבי אריה לייב מוואליטשיסק זצ"ל מגדולי תלמידי המגיד ממעזריטש. בנו, רבי פנחס, התארס עם מרים - בתו השלישית של רבינו, באלול תק"ס. החתונה היתה בחשון תקס"ה. (עמוד ע"ד הערה צ)

מבוא למפתחות

לפניכם מפתחות מפורטים לספר 'שבחי הר"ן' שנערכו לראשונה במיוחד למהדורתנו.

באופן עריכת המפתחות השתדלנו לסייע לשני סוגים של מחפשי ערכים בספר. יש מי שמחפש רעיון או מושג מסוים בספר ואינו יודע אם הוא נזכר בספר. ויש מי שלמד בספר ומחפש מאמר או ענין שנשכח ממנו מקומו, וע"י המפתח יוכל לאתר אותו בקלות.

במקרים רבים נוספו לערכים ערכי משנה כדי להקל על המחפש שלא יצטרך לעיין בכל המקומות בהם נזכר הערך הראשי.

ערכים ומושגים המופיעים בספר בשפות אחרות מופיעים במפתח פעמיים. פעם אחת בלשון המקורית כאשר התרגום ללשון הקודש מופיע בסוגריים מרובעות, ופעם שניה בלשון הקודש כאשר הלשון המקורית מצויינת בסוגריים עגולות.

היכן שמופיע חלק ב' במפתח הכוונה לסדר נסיעתו לארץ ישראל שם מתחיל מספור חדש של השיחות.

אנחנו מקיים שהמחפשים והמעיינים ייעזרו במפתחות אלה שהושקעה בהם עבודה רבה. נשמח לקבל הערות, תיקונים והוספות כדי שנוכל לשפר אותם במהדורות הבאות.

מפתח ערכים

א

אגרות מגדולי הצדיקים - חלק ב: יז.

אגרות מצדיקי הדור - חלק ב: יא.

אגרת - חלק ב: ט, י, כ, כה.

אגרת הכוללות - חלק ב: כ.

אגרת מרבינו - חלק ב: י.

אדם גדול ומיוחד - חלק ב: כג.

אדם דק מאד - ט.

אדמת הקודש - חלק ב: טו.

אדרוף (דמו קדימה) - חלק ב: טז, כ.

אהבה יתירה - חלק ב: יז, יח.

אהבה מקלקלת השורה - חלק ב: יב.

אהבת המלך - חלק ב: כט.

אורא דארץ ישראל - חלק ב: כה.

אזהרת רבינו לבלתי לגלות אותנו - חלק ב: ט.

אזהרת רבינו לבלתי לעיין בכתביו - חלק ב: ט.

אחד מהגדולים - חלק ב: לא.

אילן גדול - חלק ב: יט.

אינו יודע כלל - חלק ב: לג, לו.

אינמער שלאק (בימנת הבגד) - חלק ב: יב.

איש כשר - כב. חלק ב: ט.

איש מרמה - חלק ב: ט.

איש פשוט לגמרי - חלק ב: יג.

אכילה - א, טז, כא. חלק ב: יב, כ, כא, כג.

אכילה בלי לעיסה - א.

אכילה בלי תאוה - כא.

אכילה פחותה ומעומה - כא.

אכילת כשר - חלק ב: י.

אכילת מצה - חלק ב: כא, כב, כג.

אכסניא - חלק ב: יב, טו, יז, יח, יט, כ, כג.

אכסניא טובה - חלק ב: ט.

אמירת לשם יחוד - יג.

אמירת הודו לח' - חלק ב: כא.

אמירת תהלים - י. חלק ב: יט.

אמירת תורה - חלק ב: ה, יח, כג.

אני היום ילדתיך - ג.

אנקרס [עוגנים] - חלק ב: כא.

אנשי ארץ ישראל - חלק ב: ט, יז.

אנשי אשכנז - חלק ב: יד.

אנשי חיל - חלק ב: יט, כ, כא.

אנשי טבריה - חלק ב: יז, יח, יט.

אנשי מלחמה - חלק ב: כב.

אנשי סטאנבול - חלק ב: יד.

אנשי ספרד - חלק ב: יד.

אנשי פולין - חלק ב: ט.

אנשי פרענקען [הספרדים] - חלק ב: יט.

אנשי שלומינו - חלק ב: ז.

אנשים חסידים - חלק ב: יח.

אנשים ממדינתינו - חלק ב: ט.

אנשים פשוטים - חלק ב: א, כג, לא.

ארבע אמות בארץ ישראל - חלק ב: טו, לא.

ארבע כוסות - חלק ב: כא, כב.

ארץ אפים - כב.

ארץ התוגר - חלק ב: יד.

ארץ ישראל - כב. חלק ב: ב, ט, י, יג, יד, טו, טז, יט, ל.

ארבע אמות בארץ ישראל - חלק ב: טו, לא.

השנה בארץ ישראל - חלק ב: כו, כח, לג.

זכות להיות בארץ ישראל - כא. חלק ב: כח.

חיוב ארץ ישראל - חלק ב: יח.

נסיעה לארץ ישראל - כא. חלק ב: א, ה, ו, ז, ט.

יא, יד, כו, לא.

אשה - טו, יח.

אשת הרב דהאמין - חלק ב: יד.

אתרוגים - חלק ב: יז.

ב

בגד מגיוואנטם [בד פשוט] - חלק ב: כ.
 בגדי שבת - חלק ב: יח.
 בושח - יב. חלק ב: יח, כט.
 בושח כרבים - חלק ב: כט.
 בושח חשובה כמיתה - חלק ב: כט.
 בזוי הצדיק - חלק ב: כט.
 בזוי עבד המלך - חלק ב: כט.
 בזוי רבינו - חלק ב: ט, כט.
 בזיונות - חלק ב: יב.
 בחירה - כו.
 בחירה הפשית - כה.
 ביטול - כב, כג, לג.
 ביטול הכעס בתכלית - כב.
 בילעט [רשיון] - חלק ב: ט.
 בית אביו - ז, י.
 בית האסורים - חלק ב: יא, כה.
 בית המבילה - חלק ב: י.
 בית הסוהר - חלק ב: יא, כט.
 בית התוגר - חלק ב: ט.
 בית עלמין - יט.
 בכיה - חלק ב: ו, יד, יט.
 בכיה כמה ימים - חלק ב: ו.
 בכיה לפני חשי"ת - ח, טו.
 בכיות גדולות - חלק ב: יט.
 בלבול הדעת - חלק ב: ט, כג.
 בליעת האוכל - א.
 בן עולם הבא - חלק ב: לא.
 בן ששה שנים - א, יט.
 בני הנעורים - חלק ב: יב, יט.
 בקי בש"ס בעל פה - חלק ב: לא.
 בקיאות בכל הספרים - ז.
 בקשה מהבעש"ט - כ.
 בקשת כפרה - חלק ב: יד.
 בר מצוה - ג.

ג

בריחה - חלק ב: יט, כ.
 בריחה מהבית - חלק ב: ז, יט.
 בריחה ממבריחה - חלק ב: יט.
 בריחה על הים - חלק ב: כ.
 ברבת המזון - חלק ב: יב.
 ברנד וואך [משמר הגבול] - חלק ב: כא.
 ברוקים ורעמים - חלק ב: ט.
 בשורה טובה - חלק ב: כ.
 גאות - חלק ב: יט.
 גבול (גרעניץ) - חלק ב: כו.
 גברא קטילא קמל - חלק ב: כט.
 גדולי ארץ ישראל - חלק ב: לב.
 גדולת חכמת רבינו - חלק ב: יג.
 גדרים וסיינים של פרישות - טו.
 גוף קל - חלק ב: י.
 גזלן מפורסם - חלק ב: כג.
 גזלן שדינו להריגה - חלק ב: כט.
 גיבור חזק - טו.
 גילוח לכבוד יום טוב - חלק ב: כג.
 גילוי העבודה - חלק ב: לא.
 גילוי סוד - חלק ב: לו.
 גילוי רמז - חלק ב: לא.
 גירוש - חלק ב: ט.
 גלגול שלג - כד.
 גלגלים - חלק ב: כא.
 גלים - חלק ב: ט, כא.
 גמר בשלימות מה שחפץ - חלק ב: כו.
 גניבת דעת השר - חלק ב: כה.
 געגועים - חלק ב: כט.
 געגועים לארץ ישראל - חלק ב: טו.
 געגועים לעבודת ה' - ג. חלק ב: לג.
 גרעניץ [גבול] - חלק ב: כו.
 גרעקין [יוונים] - חלק ב: כה.

שבחי

מפתח ערכים

הר"ן

ה

ד

דאגה ולב נשבר - חלק ב: טו.

דָּבָר - חלק ב: יב, יט, כו.

דבר אחד - טו.

דבר גדול - א.

דבר נפלא - חלק ב: כה.

דבר סתר - חלק ב: לו.

דבר פשוט - ז, חלק ב: כא.

דבר שבקדושה - חלק ב: כח.

דברי העולם - חלק ב: ח.

דברי מוסר - ג.

דברי תורה - חלק ב: לב.

דברים עתיקים - חלק ב: לג.

דגל הספינה - חלק ב: כ.

דוחק גדול - חלק ב: כ.

דו קרב (פעכטין) - חלק ב: זז.

דורשין לשבח - חלק ב: ג.

דיבור בחכמה וערמה - חלק ב: יט.

דיבור בינו לבין קונו - יא, יב, יג, כו, חלק ב: לג.

דיבור בלשון נסתר - חלק ב: ט.

דיבור ברמז - חלק ב: כג.

דיבורי הישמעאל - חלק ב: זז.

דיו - חלק ב: מ, טו.

דמי קדימה (אדרוף) - חלק ב: טז, כ.

דרכונים (פרשפורטין) - חלק ב: כה.

דרך בני הנעורים - חלק ב: יב.

דרכו לבלי להתעקש - חלק ב: יח.

דת ומשפט המלכות - חלק ב: כט.

ה

הנאת הכתבים לביתו - חלק ב: ה.

הכמחה - חלק ב: ט.

הכנה מדברי רבינו - כד.

הכנת דבר וחצי דבר - חלק ב: ט.

הכנת הלימוד - ת.

הבעל דבר - טו.

הוכחות גדולות - חלק ב: ט.

הולכת הספינה אל העיר - חלק ב: כג.

הון - חלק ב: יא.

הון רב - חלק ב: יט.

הוצאות הדרך - חלק ב: ג, ז, יד.

הורמאמעם (תותחים) - חלק ב: כ, כא.

הזכרת שמות מהצעמיל - חלק ב: טו.

החזרת האדרוף - חלק ב: טו.

החכם הכולל - חלק ב: כג.

החלפת גדולים לפרוטות - יג.

הממנות תחת הגג - י.

הכאה ברבים - חלק ב: כט.

הכל לפי רב המעשה - טו.

הכנעה - חלק ב: יא, כא.

הכנעה גדולה - חלק ב: יח, לג.

הכנעת המסור - חלק ב: יט.

הכרה בין ישמעאל ליהודי - חלק ב: ט.

הכרזה על הגג - חלק ב: כ.

הלב רואה - חלק ב: כא.

הליכה בלילה לקבר הבעש"ט - יט.

המבר - חלק ב: כא.

המלמות בחכמה וגבורה - חלק ב: לו.

המשכת כל התאוות באכילה - טו.

המתקת סוד - חלק ב: ג, יד.

הנהגה בחכמה - חלק ב: יט, לו.

הנהגה עם המסור - חלק ב: יט.

הנהגת אָדל - חלק ב: כא.

הסחת דעת - יג.

הסתלקות מן העולם - חלק ב: יב, יד, כט.

העזה בנגד המלך - חלק ב: כט.

העלמות האגרת - חלק ב: י.

העלמת הענין לגמרי - חלק ב: לו.

הפקרת הנפש - חלק ב: יד.

הצלה בדרך הטבע - חלק ב: כא.

הצלה ממות לחיים - חלק ב: כד.

הצלת המלך מצעריו - חלק ב: כט.

הקפות - חלק ב: יח.

הקרבת יהודי - חלק ב: כא.

הר הגדול - חלק ב: יט.

הרבה דפים גמרא - ד.

הרגשת הנשיכה כמח - כד.

הרחבת הדעת - חלק ב: יח.

הרחקה מעבודת ה' - יב, כא.

הריגת כמה ישמעאלים - חלק ב: כג.

השארות לבד בקאמיניץ - חלק ב: א.

השנה בארץ ישראל - חלק ב: כו, כח, לג.

השנה גדולה - חלק ב: לא.

השנות רבינו - חלק ב: טו, כב, לג.

השנת אלקות במדריגה גבוהה - חלק ב: לג.

השנת הצדיק - כו.

השי"ת חנון ורחום - יב.

השלכת הכובע עליון - חלק ב: לא.

השלכת משאות - חלק ב: כא.

השתוקקות וכיסופים - חלק ב: טו, לג.

השתוקקות למדריגה גבוה יותר - חלק ב: לד.

התבודדות - יג, חלק ב: לג.

התבודדות בחדר מיוחד - יד.

התגברות תאות אכילה - כא.

התגברות על היצה"ר - טו, כא.

התוועדות עם רבינו - חלק ב: לא.

התחזקות - ה, ח, יב.

התחלה מחדש בעבודת ה' - ו, חלק ב: לג.

התחלות בעבודת ה' - ה, ו.

התלהבות - חלק ב: יח.

התלהבות רבינו - ג, חלק ב: לא.

התלוצצות רבינו - ד, חלק ב: ד.

התמדה בעבודת ה' - חלק ב: לג.

התמדת הלימוד - ד, ו.

התמנות כפי העבודה - חלק ב: לד.

התנשאות ופרכום - חלק ב: א.

התעוררות - חלק ב: יד, יט, כ.

התעוררות בתשובה באמת - חלק ב: לג.

התעוררות הלב מחדש - חלק ב: לא.

התפארות רבינו - טו, יח, כב. חלק ב: כח, ל.

התרחקות מנסיגות - טו.

ו

וידוי - חלק ב: יד.

ויתור דבר אחד - טו.

ז

זיווג של צדיק האמת - יז.

זכור ברית - חלק ב: טו.

זכות - חלק ב: יט.

זכות אבות - חלק ב: כא.

זכיה - י, יא, יג, טו, כב, כד, כה, כו, חלק ב: טו, יח, כא, כב, כג, כה, כו, לא, לג, לד, לה.

זכיה למדריגה - יז, חלק ב: לד.

זכיה להבנת הלימוד - ח.

זכיה להיות בארץ ישראל - כא, חלק ב: כח.

זכיה להשגה - חלק ב: כב, כו, כח, לג.

זכיה למדריגה עליונה - חלק ב: לג.

זכיה למעלה נוראה - כה.

זכיה מן ההפקר - חלק ב: כד.

זכיה מצד הנשמה - כו.

זכיה על ידי תפילה - ה, י.

זכיה על ידי עבודה - חלק ב: לד.

זכר ונקבה שוים - טו, יח.

זכרים לבד - חלק ב: ט.

זעפת הים - חלק ב: כה.

זרע הבעל שם טוב - כה, חלק ב: יח.

ח

- ח"י פעמים משבת לשבת - ט.
- חגורה על הטוליפ - חלק ב: כא.
- חדר מיוחד - י, יד. חלק ב: כ.
- חדר סגור ומסונר - חלק ב: ט.
- חולקים על המלך - חלק ב: לו.
- חולשה - חלק ב: טו, יט, כא.
- חומת העיר מבריה - חלק ב: יט.
- חופה - ג.
- חורת רבינו לבינו - חלק ב: טו.
- חיבה גדולה - חלק ב: יח.
- חיבוב ארץ ישראל - חלק ב: יח.
- חיבת הישמעאל - חלק ב: יז.
- חידוש גדול - חלק ב: כה, לג, לה.
- חידוש נפלא - כה. חלק ב: יג.
- חידושי תורה מרבינו - חלק ב: לא.
- חיוזק הלב - ה, טו.
- חילוק בין תורת א"י לתורת חו"ל - חלק ב: ל.
- חכם אמת - ט.
- חכם גדול ומופלג - יג.
- חכם גדול וצדיק - חלק ב: כג.
- חכם הגדול מירושלים - חלק ב: יד, טו.
- חכמה הגדולה מן הכל - יג.
- חכמים של הספרדים - חלק ב: טו.
- חכמת הניתוח - טו.
- חכמת תורת רבינו - חלק ב: ל.
- חלוקת המעות - חלק ב: כא.
- חלישות הלב - חלק ב: כא.
- חמורים - חלק ב: טו, ז, יח, יט.
- חסיד ועניו - חלק ב: יט.
- חפיפת הראש בחורף - יט.
- חקירה בכמה אפנים - חלק ב: ט.
- חרדה גדולה - חלק ב: כ.
- חרובים - חלק ב: כא.
- חשוב בארץ ישראל ובחו"ל - חלק ב: לא.

ט

- מבט (קעקער) - חלק ב: כא.
- מבחיית (משרתת קעחין) - חלק ב: ו.
- מביעת ספינה - חלק ב: כה.
- מובח גדולה - חלק ב: ט, י, כט.
- מובח להצדיק - חלק ב: כט.
- טיפח מן הים - חלק ב: כו.
- מלית ותפילין - חלק ב: יט, כ.
- מלממש [סוכן נסיעות] - חלק ב: כ.
- מעוה העולם כבוונת רבינו - חלק ב: ג.
- מעם האכילה - א.
- מענות ואמתלאות - י, יא.

י

- יאוש - ו.
- יגיעה - ב.
- יגיעה גדולה - ה, ח, יד, טו, כא, כד.
- יגיעה ומרחח הרבה - חלק ב: לג.
- יגיעות ועבודות - טו, כה, כו.
- ידיעה - חלק ב: לג, לה.
- ידיעה מהשמים - חלק ב: א.
- ידיעה מרבינו - ה, יט. חלק ב: א.
- יוונים (גרעקין) - חלק ב: כה.
- יום הקזה - חלק ב: יח.
- יחוס מחמשת סרני פלשתים - חלק ב: כג.
- יחף - חלק ב: י, יב.
- יין שרף - חלק ב: א.
- ילד שעשועים - ט.
- ים מסוכן - חלק ב: ח.
- ימי ילדותו - ב, ג, יט, כה. חלק ב: לג.
- ימי נעוריו - ט, יג, טו, כד. חלק ב: לג.
- ימי קמנותו - א, ב, ד, יג, יט. חלק ב: לג.
- יסורי התינוק בשעת מילה - יז.
- יסורים - כד, כה. חלק ב: כט, לו.

הר"ן

מפתח ערכים

שבחי

ח

כניסה לכמה בתים - חלק ב: א.
כנען - חלק ב: ב.
כעס - ב, כב. חלק ב: ג, כט.
כעס הישמעאל - חלק ב: ז.
כעס רבינו - חלק ב: כה.
כעסן גדול - כב.
כפיפת ראש - חלק ב: יח.
כפיית היצר - טו, כא.
כרך גדול - חלק ב: כא, כב.
כתבי האר"י ז"ל - ג, ח.
כתבים של הבעש"ט - חלק ב: ד.
כתיבת התפילות לזכרון - יא.
כתיבת תורה - חלק ב: ט, ל.

ל

לב נשבר - חלק ב: טו, יח, לט.
לווית רבינו - חלק ב: ט.
לולקע [מקמרת] - חלק ב: יב.
לחם לאכול - חלק ב: כג.
לילה כמון יום הכיפורים - חלק ב: יד.
לימוד הזוהר - ג, ח. חלק ב: יט.
לימוד משניות - ח.
לימוד תורה הרבה - יג.
לקיחת המעות כנגיבה - חלק ב: כד.
לשון רוסיא - חלק ב: כ.
לשונות המפורסמים הגדולים - חלק ב: ט.

מ

מאכלי חלב - חלק ב: י.
מאכלים - חלק ב: ג, כג.
מאת ה' שתהיה בתו בא"י - חלק ב: לב.
מגודל בתפנוק - ט.
מגזיאן [מחסן] - חלק ב: כא.
מדרגא לדרגא - חלק ב: יג.

יסורים גדולים - ח, יז, כא, כד. חלק ב: כג, כה, כו.
יסורים מאהבת הישמעאל - חלק ב: ז.
יסורים מבית ומחוץ - כד.
יסורים קשים - כד. חלק ב: כו, לג.
יציאה מקור העיר וחוצה - חלק ב: יד.
יציאת דם מהגרון - חלק ב: לא.
יראה מאשה ומלאך - יח.
ירידת קודם עליה - חלק ב: יג.
יריה לשבירת הענן - חלק ב: כא.
ישיבה על הספר - חלק ב: ט.
ישמעאל אחד רך בשנים - חלק ב: ז.
ישמעאלים - חלק ב: טו, יט, כ, כא, כב, כג, כד, כה.
ישראל - חלק ב: ב, ט, יד, טו, כא, כב, כג.

נ

נכוד גדול - חלק ב: ט, יב, יח, יט, כה.
נכוד שמים - חלק ב: כט.
נכודות בעבודת ה' - ה, יד, כה.
נכודות גדול - חלק ב: י.
נכלי ברזל - חלק ב: כט.
נהן - חלק ב: ט.
נונת הנסיעה לארץ ישראל - חלק ב: ט.
נונת הקאפיטן - חלק ב: כג.
נונת רבינו - יג. חלק ב: א, ג.
נונת תפילין - חלק ב: לא.
נח גדול - ה.
כל התחינות כיום אחד - י.
כל מיני בקשות - י.
כל מיני התרחקות - יב.
כל מיני סיגופים - כד.
כלי זין - חלק ב: ז, כ.
כליון עיניים - חלק ב: כג.
כלים גדולים - חלק ב: כא.
כמה התחלות כיום אחד - ו.
כניסה דרך החלון - יג.

מסירות נפש - ה, כא. חלק ב: ג, ז, טו.	מדריגה גבוהה ועליונה - חלק ב: לג.
מעבר הגבול - חלק ב: כו.	מדריגה הגבוה ביותר - כו.
מעות המשולחים - חלק ב: יט.	מדריגת אשתקד - חלק ב: לה.
מעות על הוצאות - חלק ב: ז, יד.	מדת חסד - חלק ב: ט.
מעלת הצדיק והשגתו - כו.	מוחין דגדלות - חלק ב: לא.
מערת אליהו - חלק ב: טו, יח.	מוחין דקמנות - חלק ב: כא, לא.
מערת הינוקא - חלק ב: יט.	מופשט מכל התאוות - כה.
מערת הלל - חלק ב: יט.	מופתים - כו.
מערת התנא רבי כרוספראי - חלק ב: יט.	מזל גדול עד לב השמים - חלק ב: כה.
מערת רבי שמעון בר יוחאי - חלק ב: יט.	מחילת רבינו - חלק ב: לא.
מעשה מהמסור - חלק ב: יט.	מחיצה של קנים - י.
מעשה ממלך אחד - חלק ב: לו.	מחלוקת על הרב מקאליסק - חלק ב: ט.
מעשה נערות - ב, יג, יט.	מחנה הסגר (קאראן טאן) - חלק ב: כו.
מעשים טובים - כו. חלק ב: כג.	מחשבה - יח.
מפורסם בעולם - חלק ב: א.	מחשבה פרודה - ב.
מפתח מהתיבה - חלק ב: ט.	מחשבה מיום למחרתו - יד.
מצה שמורה - חלק ב: כג.	מיאון בשידוך - חלק ב: לב.
מצוות מעשיות - יג.	מיאוס התאוה כתכלית - טו.
מצוות ויין - חלק ב: כא, כב, כג.	מים לשתיה - חלק ב: טו, כא.
מצוות תפילין - חלק ב: כב.	מים סרוחים - חלק ב: טו.
מקוה - יט. חלק ב: ה, טו.	מיני מרקחת - חלק ב: י.
מקום מיוחד לתפילה - י, יד.	מיעומא בתר רובא אזלי - חלק ב: ו.
מקום קבורה - חלק ב: יד.	מיתה בסמאנבול - חלק ב: י, יב.
מקומות בארץ ישראל - חלק ב: טו.	מכירת יהודים לעבדים - חלק ב: כב.
מקמרת (לולקע) - חלק ב: יב.	מכירת כל החפצים - חלק ב: ו.
מרגלים - חלק ב: טו, כג, כה.	מלאך - יח.
משאבות (פלומפין) - חלק ב: כא.	מלבושי הספרדים - חלק ב: כה.
משוגע - טו.	מלבושי רבינו - חלק ב: טו.
משולחים - חלק ב: ח, יט.	מלחמה - כא. חלק ב: יב, כ, כא.
משכונ חלק עולם הבא - חלק ב: כג.	מלחמות ונסיונות - טו.
משל ממלך ובן שררה - חלק ב: כט.	מלחמות בדרך צחוק - חלק ב: יב.
משמר הגבול (ברנד וואך) - חלק ב: כא.	מלחמת הצרפת - חלק ב: יב, יד.
משעבוד לגאולה - חלק ב: כה.	ממדריגה למדריגה - חלק ב: לג, לה.
משפחה ירודה שבישראל - כה.	מניעות וכבידות - כה.
משפט פרוץ למיתה - חלק ב: כט.	מניעות על ארץ ישראל - כא. חלק ב: ג, יב.
משרתת קמנה - חלק ב: ו.	מניעות על דבר שבקדושה - חלק ב: כה.

משרתת קעחין [מבחי] - חלק ב: ה.
מתורגמן - חלק ב: ט.
מתן בסתר - יג.
מתנה - חלק ב: י.

נ

נדרות עבור עניי ירושלים - חלק ב: יד.
נדרים - טו.
נחש ברוך - חלק ב: יט.
נחת גדול - חלק ב: כג.
ניסים - יב. חלק ב: כג, כו.
ניר - חלק ב: ט.
נכנס בשלום ויצא בשלום - חלק ב: כו.
נס בתוך נס - חלק ב: כד.
נסיונות - טו. חלק ב: לג.
נסיעה בהעלם - חלק ב: א, יד.
נסיעה בנחיצה גדולה - חלק ב: ו.
נסיעה בצותא חדא - חלק ב: ז, טו.
נסיעה לארץ ישראל - כא. חלק ב: א, ה, ו, ז, ט, יא, יד, כו, לא.
נסיעה לבר - חלק ב: יד.
נסיעה לחוץ לארץ - חלק ב: ט, יח.
נסיעה לירושלים - חלק ב: יד.
נסיעה לקאמיניץ - חלק ב: א, ג.
נסיעה מארץ ישראל לחו"ל - חלק ב: ט.
נסיעות בפשיטות - חלק ב: א.
נסיעת בת רבינו לא"י - חלק ב: לב.
נפירות בצוואר - א.
נפילה לארץ - חלק ב: יב.
נפילה למשכב - חלק ב: טו, יט, כא.
נפילות - ה, ו, יב.
נפילת המסור - חלק ב: יט.
נקודה מנקודת א"י - חלק ב: לא.
נקי בתכלית הזיכוך - יח.
נקמה - חלק ב: כט.

נשיכת עין מעוצם הכאב - כד.
נשמה יתירה - חלק ב: ג.
נתינת שלום - חלק ב: יח.

ס

סוד - טו. חלק ב: ג, יד, לו.
סוד ארבע רוחות א"י - חלק ב: לא.
סוד כוונת תפילין - חלק ב: לא.
סוחארעם [צנימים] - חלק ב: כא.
סוכן נסיעות (מלמטש) - חלק ב: כ.
סיבוב תחבולות - חלק ב: כט.
סיגוף לבלי להכך עצמו - כד.
סיגופים - ט, יט, כד. חלק ב: לג.
סיום כל הש"ם - חלק ב: לב.
סיפור מופתים - כו.
סיפור מעשיות - חלק ב: כג.
סך עצום מאד - חלק ב: כה.
סכנה - חלק ב: כה.
סכנה גדולה - טו. חלק ב: ח, יב, יד, טו, יז, יט, כ, כא, כב, כג.
סכנות גדולות - חלק ב: יד.
סכנות עצומות - חלק ב: כו.
סליחות - חלק ב: יד, טו.
סמ"ך מ"ם בעצמו - חלק ב: יז.
סעודה גדולה - חלק ב: יב, יט, לב.
סעודת יום טוב - חלק ב: כג.
סעודת ראש השנה - חלק ב: טו.
ספינה גדולה - חלק ב: יד, כ, כג.
ספינה מחוץ לארץ - חלק ב: יב.
ספינה עבור חימים - חלק ב: ח.
ספינה קמנה - חלק ב: כ, כג.
ספינה רגוער - חלק ב: כ.
ספינה של מלחמה - חלק ב: כ, כב, כג.
ספינות סוחרים - חלק ב: כ.
ספָר - חלק ב: ט, טו, כ, כא, כג.

ספר ירושלים - חלק ב: טו.
 ספר הזוהר והתיקונים - ג, ח.
 ספר עין יעקב - ז.
 ספר ראשית חכמה - ז.
 ספר שערי ציון - י, יג.
 ספר תהלים - י.
 ספרי הגאון מפולנאה - חלק ב: כג.
 ספרי מוסר - ז.
 סרסור מהספינות - חלק ב: ט, יא.
 סתום ונגנו - ה.
 סתרי נסתרות - חלק ב: לד.

ע

עבודה של אבות העולם - חלק ב: כב.

עבודות פשוטות - יג.

עבודת ה' - ג, ה, ו, ז, יב, יד, כד, כה, כו. חלק ב: יח, לא, לב.

עבודת ה' בהצנע גדול - ה, יג, יט.

עוגנים (אנקרס) - חלק ב: כא.

עונש בשתי עולמות - חלק ב: יא.

עור תיש - חלק ב: כא.

עינוי בכמה עיניים - חלק ב: לו.

עיני שכלו - ז.

עיפוש - חלק ב: כה, כו.

עיקר היצר הרע - טו.

עיקר חכמתו הגדולה - יג.

עיקר כוונת רבינו - חלק ב: ט.

עיקר מעלת הצדיק - כו.

עיקר עבודת הבורא - חלק ב: יח.

עיקר עבודתו - ה, י.

עיר המלוכה - חלק ב: ט.

עיר על איי הים - חלק ב: כה.

עיר של ישראל - חלק ב: כב.

עירוב הדעת - טו.

עליות וירידות - ה.

עמידה בנסיון - טו. חלק ב: לג, לו.
 עמידה על מדרגה אחת - חלק ב: יג, לד.
 עניו בכל האברים - כג.
 עניו בתכלית הענוה - כב, כג.
 ענוה - כב.
 ענין עמוק ונסתר - חלק ב: לה.
 עניני חסידות - חלק ב: יט.
 עניני צחוק וקטנות - חלק ב: י, יב, יג.
 עניני שחוק וקפיצות - ב, יג.
 ענן גדול - חלק ב: כא.
 עסק בתורה ותפילה - חלק ב: ל.
 עצבות - חלק ב: יח, יט, כג.
 עקשנות בעבודת ה' - כה.
 ערש דרוי - חלק ב: יט, כא.
 עשיית דבר שבקדושה - חלק ב: כח.
 עשיית מצוות רבות - יג.
 עשיית שלום - חלק ב: יט.

פ

פאות ארוכים - חלק ב: טו.

פאות לחות ממים - יט.

פדיון - חלק ב: יט.

פדיון שבויים - חלק ב: כג, כד.

פחד - יח. חלק ב: יז, כ, כא, כג.

פחד גדול - חלק ב: ט, כ, כא, כב, כה, כו.

פמירת החתן - חלק ב: לב.

פמירת המבזה את רבינו - חלק ב: י, כט.

פיוס ובקשות - י, טו, כו. חלק ב: טו.

פיקוח נפש - חלק ב: כ.

פירושים על הנסיעה - חלק ב: ג.

פירות - חלק ב: כא.

פלא גדול - חלק ב: טו.

פלאי פלאות - חלק ב: לד.

פלומפיין [משאבות] - חלק ב: כא.

פליאה גדולה - חלק ב: א, ג, יז.

ק

- קאווע - חלק ב: כא, כג.
- קארטן טאן [מחנה הסגר] - חלק ב: כו.
- קארדאן של הקיר"ה מאוסמרייך - חלק ב: ט.
- קבלת היסורים - כד, חלק ב: לג.
- קבלת עול ליום אחד - יד.
- קבלת עול מלכות שמים - חלק ב: כא.
- קבלת עול עבודת ה' - ה, יד.
- קבלת פני רבינו - חלק ב: יח.
- קבר הבעל שם טוב - יט, כ.
- קבר רבי ישעיה מיאנוב - כ.
- קבר רבי נחמן מהארדיענקא - חלק ב: יט.
- קבר רבי נפתלי ב"ץ - חלק ב: יב.
- קבר שמאי - חלק ב: יט.
- קדוש גדול בפרישות - טו.
- קדושה ופרישות - טו, כה.
- קדושה מופלגת - כב.
- קדושת ישראל - חלק ב: יט.
- קוויטל מהשר - חלק ב: כה.
- קולות מעניני מלחמה - חלק ב: כא.
- קונטרס מיוחד - כא.
- קושיא מרישא לסיפא - חלק ב: ה.
- קמטת ישמעאלים - חלק ב: כג.
- קמנות - חלק ב: ג, יב, יג.
- קמרוג בעולם העליון - חלק ב: כה.
- קיבוץ מעות - חלק ב: ז, יד.
- קידוש שם שמים - חלק ב: כט.
- קיום דברי רבינו במלואם - חלק ב: לב.
- קיום מצוות התורה - חלק ב: כב.
- קללות נמרצות - חלק ב: ט.
- קנה שריפה - חלק ב: כ.
- קעבער [מבחן] - חלק ב: כא.
- קפיטאן - חלק ב: טו, כ, כא, כב, כג, כד.
- קפיצה ארבע אמות - חלק ב: יח.
- קרבן - חלק ב: כא.
- קרירות גדול - יט.

- פליאות גדולות - חלק ב: יב.
- פנים זועפות - חלק ב: כג.
- פסוקים מתחונות ובקשות - י.
- פעכטיין [דו קרב] - חלק ב: יז.
- פראי אדם - חלק ב: כ.
- פרטינע גדולה [רוח סערה] - חלק ב: ט.
- פרישה על הים - חלק ב: יד, כ.
- פרישות - טו, טז, כא, כה.
- פרישות מהעולם - א.
- פרנסת בית רבינו - חלק ב: ג.
- פרשפורטיין [דרכונים] - חלק ב: כה.
- פשוטן של דברים - ה.
- פשימות גמור - ה, יג.
- פתקאות [צעמליך] - חלק ב: טו.

צ

- צבוע - חלק ב: יט.
- צד מחשבה והרהור - טו, יח.
- צד שנאה וקפיאה - כב.
- צידה לדרך - חלק ב: כ.
- ציור היסורים - חלק ב: כט.
- ציור שם הוי"ה - ב.
- צנימים (סוהארעס) - חלק ב: כא.
- צעמליך [פתקאות] - חלק ב: טו.
- צעקה - חלק ב: יד, יז.
- צעקה אל השם - י, טו, חלק ב: יד.
- צעקה בלחש - י.
- צעקה גדולה - חלק ב: יח, יט, כ, כא.
- צער גדול - חלק ב: כ, כא, כב, כג, כה, לב.
- צער המלך - חלק ב: כט.
- צרות גדולות - חלק ב: לו.
- צרות צרורות - חלק ב: כא.
- צרת ישראל - חלק ב: יט.
- צריכות הכתבים - חלק ב: ד.

שבחי

מפתח ערכים

הר"ן

יג

קשירת המעות על הגוף - חלק ב: כא.
קשירת הספינה אל הספר - חלק ב: כג.

ר

ראש המדברים - חלק ב: לב.
רגילות בנדרים - טו.
רגילות בקמנות - חלק ב: יג.
רגילות בתפילה - י, כו.
רובו בארץ ישראל - חלק ב: ו.
רוח סערה - חלק ב: ט, יד, טו, כא, כה.
רחיצה - חלק ב: כג.
רחמנות - חלק ב: ו, כ, כא, לג.
רחמנות על צער המלך - חלק ב: כג.
רחמנות רבינו על עצמו - חלק ב: לג.
ריבוי התפילות - י.
ריח של עבודת ה' - חלק ב: לג.
ריצוים ופיוסים - י, טו, כו.
ריקודים ומחולות - חלק ב: יח.
רך בשנים - חלק ב: ט.
רעות גדולות - חלק ב: יט.
רעש גדול - חלק ב: י, כ.
רשות לינה ודירה בקאמיניץ - חלק ב: א.
רשיון (בולעט) - חלק ב: ט.
רתיחת הדמים - טו.

ש

ש"ס ופוסקים - ז.
שאיבת מים מהספינה - חלק ב: כא.
שבועה בנקימת חפץ - טו.
שבועה שאינו יודע - חלק ב: לג.
שבת תורת הקאליסקר - חלק ב: יח.
שכירת המניעות - כה.
שכירת התאוות והמידות - חלק ב: לג.

שכירת כל התאוות - טו, כא, כב.
שכירת כעס - כב.
שכירת תאוה הכלליות - טו.
שכירת תאוות אכילה - א, טו, כא.
שד"ר מארץ ישראל - חלק ב: ט.
שדה ישמעאל - חלק ב: יז.
שדכן - חלק ב: לב.
שוחר - חלק ב: יא.
שוחט - חלק ב: י, יב.
שויתי ה' - ב.
שחיטת תיש - חלק ב: כא.
שיבור תבערת המדורה - טו.
שירודך מרים בת רבינו - חלק ב: לב.
שיירה למכריה - חלק ב: טו.
שימוש רבינו - חלק ב: ל.
שיר ומשתה - חלק ב: ט.
שכחת איזה רש"י - חלק ב: לב.
שכיבה כמה שעות - חלק ב: יב.
שכירת האכסניא - חלק ב: ט.
שכירת הספינה - חלק ב: יא, יד, יח, יט, כ, כה.
שכירת חמורים - חלק ב: טו, יח, יט.
שכל בעלמא - טו.
שכל קמץ - א.
שכר יותר מבולם - חלק ב: לו.
שכר לימוד - ד.
שלוחי דרבנן - חלק ב: יט.
שלום כגופו בממונו ובתורתו - חלק ב: כו.
שליח להבעש"ט - כ.
שליח מיוחד - חלק ב: כ.
שליחת שלשה אנשים - חלק ב: לו.
שלימות - חלק ב: יח.
שלש ראשונות ושלש אחרונות - חלק ב: כא.
שלשה גדולים עבור דף גמרא - ד.
שמחה גדולה - חלק ב: ט, טו, יח, יט, כ, כא, כב, כג, לב.
שמחה כפולה - חלק ב: כג.
שמחה קצת - חלק ב: לג.

שמחת רבינו - חלק ב: יט, כה.
 שמיעת דבריו ותפילותיו - יב.
 שמיעת חידושי תורה - חלק ב: לא.
 שמיעת חכמת רבינו - חלק ב: ל.
 שמירת השערים - חלק ב: יט.
 שנאה בתכלית השנאה - חלק ב: ט.
 שעת מלחמה - חלק ב: כ, כג.
 שפלות בעיני עצמו - חלק ב: לג.
 שר של תפיסה - חלק ב: כט.
 שתיקת הישמעאל - חלק ב: יז.
 שתיקת רבינו - חלק ב: יד, טו, לב.
 שתית יין הרבה - חלק ב: כג.

ת

תאוה הכלליות - טו, יז.
 תאות אכילה - א, טו, כא.
 תבן ומספוא - י.
 תואר פני רבינו - חלק ב: טו.
 תולעים - חלק ב: טו.
 תורה מוכנת ושגורה בפיו - י.
 תורה מצדיקי דורינו - חלק ב: כג.
 תורה מרבינו - חלק ב: כג.
 תורה על פסוק: ושבילך במים רבים - חלק ב: ה.
 תורת ארץ ישראל - חלק ב: ל.
 תותחים (הורמאטעס) - חלק ב: כ, כא.
 תחינות כלשון אשכנז - י.
 תחינות ובקשות - י, יא, יג.

תחינות שאחר המעמדות - י.
 תחנונים לפני השי"ת - י.
 תיבה - חלק ב: ט, כ.
 תיקון הספינה - חלק ב: כא.
 תכלית גבוה יותר - חלק ב: לה.
 תכלית הידיעה דלא נדע - חלק ב: לה.
 תכסיסי מלחמה - חלק ב: יב, כ.
 תלאות הדרך - חלק ב: כד, כו.
 תמימות - כד. חלק ב: לג.
 תמימות ופשיטות - יג.
 תנ"ך - ו.
 תעניות - ט, יט. חלק ב: לג.
 תענית משבת לשבת - ט.
 תפילה בעד כלליות ופרטיות - חלק ב: כא.
 תפילה כמה שעות - חלק ב: יט.
 תפילה להבנת הלימוד - ח.
 תפילה לנסיגות - טו.
 תפילה לפני העמוד - חלק ב: יב.
 תפילה על צרת ישראל - חלק ב: יט.
 תפילות כלשון אשכנז - י.
 תפילות ותחנונים - חלק ב: יד.
 תפילות נכונות ומסודרות - יא.
 תפילת ערבית - חלק ב: יב.
 תפילת שחרית - חלק ב: יב, טו.
 תפיסת גדולי העיר - חלק ב: יט.
 תפיסת המסור - חלק ב: יט.
 תשלום למלמד - ד.

מפתח המקומות

<p>ל</p> <p>לאגורנא - חלק ב: ט.</p>	<p>א</p> <p>אדל - חלק ב: כא. ארעם - חלק ב: ח, ט.</p>
<p>מ</p> <p>מעדודיווקע - חלק ב: ח. מעזיבזו - חלק ב: א. מצרים - חלק ב: יד.</p>	<p>ג</p> <p>גאלאין - חלק ב: ח, כה, כו. גאלימא - חלק ב: ט.</p>
<p>נ</p> <p>נהר טונא - חלק ב: ח. ניקלאייב - חלק ב: ח.</p>	<p>ה</p> <p>הר הכרמל - חלק ב: טו.</p>
<p>ס</p> <p>סמנבול - חלק ב: ח, ט, י, יא, יב, יד, יח, כ, כא, כה, כט. סמילא - כ.</p>	<p>ו</p> <p>וואליחיי - חלק ב: י, יז.</p>
<p>ע</p> <p>עכו - חלק ב: יט, כ, כא.</p>	<p>ח</p> <p>חאמיין - חלק ב: יד. חיפה - חלק ב: טו, יז, יט, כ.</p>
<p>צ</p> <p>צפת - חלק ב: יד, טו, יז, יט.</p>	<p>ט</p> <p>טבריה - חלק ב: יד, טו, יז, יח, יט, כג, לב.</p>
<p>ק</p> <p>קאמיניין - חלק ב: א, ב, ד.</p>	<p>י</p> <p>יאם - חלק ב: כו. ים השחור - חלק ב: ט. יפו - חלק ב: טו. ירושלים - חלק ב: יד, טו, יט.</p>
<p>ר</p> <p>ראדיש [רודוס] - חלק ב: כב, כג. מדינת רנאו - חלק ב: כ.</p>	

מפתח האישים

מ

מרים בת רבינו - חלק ב: לב.

משה רבינו - כב.

רבי משה בן הרמ"מ מויטפסק - חלק ב: לב.

רבי משה יוסף ליקוורניק המגיד מקומרנא -

חלק ב: י.

נ

רבי נחמן מהארידיענקא - חלק ב: יא, יח, יט, כא, כג.

ע

רב עמרם חסידא - יח.

צ

הרב צבי הרקער - חלק ב: יח, כג.

ש

רבי שלום שכנא מפרוהובימש - חלק ב: ט.

א

הרב אברהם קאליסקיר - חלק ב: ט, יח, יט, כ.

ארל בת הבעל שם טוב - חלק ב: כא.

הרב הקדוש רבי אפרים מסדילקוב - ג.

ב

רבי ברוך ממעזיבזו - חלק ב: ט.

ז

הרב ואב ממשרני אוסטראה - חלק ב: יב, יז, יח.

י

יונה בן אמיתי - חלק ב: טו.

רב יוסף - כב.

הרב יעקב יוסף הגאון מפולנאה - חלק ב: כג.

הרב יעקב שמשון משיפימובקא - חלק ב: יט, כ.

רבי ישעיה מיאנוב - כ.

רבי ישראל בעל שם טוב - יט, כ, כה. חלק ב: ד, יא,

כא, כג.

ל

הרב אריה לייב הגאון מוואלימישיסק - חלק ב:

לב.

מפתח הזמנים

פרשת נח תקנ"ט - חלק ב: יח.
 ערב שבת זכור תקנ"ט - חלק ב: כ.
 סמוך לפסח תקנ"ט - חלק ב: כא.
 אור לארבעה עשר ניסן תקנ"ט - חלק ב: כב.
 ערב פסח תקנ"ט - חלק ב: כג.
 חג השבועות תקנ"ט - חלק ב: כה.

ערב פסח תקנ"ח - חלק ב: ה.
 י"ח אייר תקנ"ח - חלק ב: ג, ה.
 ליל זכור ברית תקנ"ח - חלק ב: טו.
 ראש השנה תקנ"ט - חלק ב: טו.
 יום כיפור תקנ"ט - חלק ב: יז.
 חול המועד סוכות תקנ"ט - חלק ב: יח.
 שמחת תורה תקנ"ט - חלק ב: יח.

מפתח התורות

ליקוטי מוהר"ן תנינא

תורה א' - "תקעו-ממשלה" - יח.

ליקוטי מוהר"ן

תורה קנ"ה - "אריכת אפיים" - כב.

תורה רע"ב - "היום אם בקולו תשמעו" - יח.